

Obilježja, mogućnosti i perspektive razvoja miljevačko-prominskog područja

---

Ivić, Krešimir

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:269183>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Krešimir Ivić

**Obilježja, mogućnosti i perspektive razvoja miljevačko-
prominskog područja**

Diplomski rad

Zagreb

2020.

Krešimir Ivić

**Obilježja, mogućnosti i perspektive razvoja miljevačko-
prominskog područja**

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

Zagreb

2020.

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: istraživački (Prostorno planiranje i regionalni razvoj)* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Petre Radeljak Kaufmann

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Obilježja, mogućnosti i perspektive razvoja miljevačko-prominskog područja

Krešimir Ivić

Izvadak: Miljevačko-prominsko područje je ruralni prostor smješten u Šibensko-kninskoj županiji između rijeke Krke i Čikole. Istraživani prostor karakteriziraju brojni potencijali temeljeni na prirodnogeografskim obilježjima i kvalitetan geografski položaj. Cilj ovog rada je analizom prirodnogeografskih, društvenogeografskih i turističkogeografskih značajki miljevačko-prominskog područja prepoznati ključne probleme analiziranog prostora te na temelju iznesenog definirati smjer razvoja miljevačko-prominskog područja, tj. ponuditi mjere i prioritete razvoja za razdoblje od 2020. do 2030. godine. Radi prilagođavanja mjera i prioriteta razvoja u obzir su uzeti stavovi lokalnog stanovništva metodom anketnog istraživanja te stavovi i vizija razvoja osoba koje izravno sudjeluju u definiranju budućeg razvoja. Temeljem navedenoga postavljena je vizija razvoja: „Miljevačko-prominsko područje je prostor kvalitetnog života i diverzificiranog gospodarstva temeljenog na održivom razvoju.“

97 stranica, 25 grafičkih priloga, 14 tablica, 36 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: ruralni prostor, ruralni razvoj, ruralni turizam, ekološka poljoprivreda, diverzificirano gospodarstvo

Voditelj: doc. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann
izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić
dr. sc. Ivan Šulc

Tema prihvaćena: 5. 12. 2019.

Rad prihvaćen: 5. 11. 2020.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb

Master Thesis

Faculty of Science

Department of Geography

Characteristics, opportunities and perspectives of development for the Miljevci-Promina area

Krešimir Ivić

Abstract: The Miljevci-Promina territory is a rural area located in Šibenik-Knin County between the Krka and Čikola rivers. The researched area is characterized by numerous natural and geographical features that could serve as development potential, as well as a favorable geographical position. The aim of this paper is to identify key problems of the researched area by analyzing the natural-geographical, socio-geographical, and tourism-geographical features of the Miljevci-Promina area, as well as to define the direction that development should take, i.e. to offer development measures and priorities for the period from 2020 to 2030. In order to adjust those measures and priorities, the attitudes of the local population were taken into consideration using the questionnaire survey method, along with the attitudes and vision of the development of the persons directly involved in defining future development. Based on the above, a vision for development was determined: "the Miljevci-Promina territory is an area of high quality of life and diverse economy based on sustainable development."

97 pages, 25 figures, 14 tables, 36 references; original in Croatian

Keywords: rural area, rural development, rural tourism, organic agriculture, diversified economy

Supervisor: Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Assistant Professor

Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor

Ivan Šulc, PhD

Thesis title accepted: 5/12/2019.

Thesis accepted: 5/11/2020.

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja	2
1.2. Ciljevi i hipoteze istraživanja	3
1.3. Prostorni obuhvat istraživanja	4
1.4. Metodološki pristup	6
1.4.1. Anketno istraživanje i intervju	7
1.5. Pregled dosadašnjih istraživanja	9
2. RURALNI PROSTOR I MOGUĆNOSTI RURALNOG RAZVOJA	12
2.1. Potencijali razvoja ruralnog turizma i ekološke poljoprivrede	14
3. GEOGRAFSKI SMJEŠTAJ I PROMETNO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ	18
4. PRIRODNOGEOGRAFSKA OBILJEŽJA PROSTORA	21
4.1. Reljefna obilježja prostora.....	21
4.2. Hidrografska obilježja prostora	22
4.3. Klimatska obilježja prostora.....	24
5. DRUŠTVENOGEOGRAFSKA OBILJEŽJA PROSTORA.....	25
5.1. Demogeografska obilježja prostora	25
5.2. Društvenogospodarska obilježja prostora	35
5.3. Centralne funkcije u prostoru	40
5.4. Kulturnogeografska obilježja prostora.....	41
6. TURISTIČKOGEOGRAFSKA OBILJEŽJA PROSTORA	44
6.1. Valorizacija turističkih atraktivnosti.....	44
6.1.1. Prirodne atraktivnosti.....	44
6.1.2. Kulturno-povijesne atraktivnosti	47
6.2. Turistička aktivnost.....	49

7. REZULTATI TERENSKOG ISTRAŽIVANJA	53
7.1. Anketno istraživanje	53
7.2. Intervju	65
8. IDENTIFIKACIJA RAZVOJNIH MOGUĆNOSTI I MJERA MILJEVAČKO- PROMINSKOG PODRUČJA	74
8.1. Potencijali prostora	74
8.2. Razvojni ciljevi	76
8.3. Mjere razvoja	79
9. RASPRAVA	86
10. ZAKLJUČAK	88
LITERATURA I IZVORI	91

PRILOZI.....	VIII
Popis slika.....	VIII
Popis tablica.....	IX
Anketni upitnik	X
Intervju	XVIII

1. UVOD

Ruralni prostor u Republici Hrvatskoj zauzima veliki dio površine, no s druge strane spomenuti prostor demografski je ispražnjen. Prema Državnom zavodu za statistiku 2011. godine ukupno 6613 naselja smatrano je ruralnim ili prijelaznim što je obuhvaćalo 45,8 % stanovništva Republike Hrvatske, dok je 143 naselja smatrano urbanim što je obuhvaćalo 54,2 % stanovništva Republike Hrvatske. Slaba naseljenost ruralnih područja te nepovoljna disperzija ruralnog stanovništva predstavljaju velik problem u kontekstu rasta i razvitka ruralnih prostora (Puljić, 1996). Stanovništvo ruralnih područja se smanjuje u korist gradova zbog raznih problema s kojima se stanovništvo suočava u navedenim područjima. Ruralna populacija se usmjerava ka urbanim centrima kako bi ostvarila svoje životne ciljeve (Puljić, 1996). Riječ je o problemima koji proizlaze iz ubrzanih društvenih promjena koje se javljaju kao posljedica gospodarskog i socijalnog napretka društva. Negativni demografski trendovi karakteristični su za gotovu cijelu Republiku Hrvatsku, no demografski trendovi koji zahvaćaju ruralna područja su osobito nepovoljni. Odlazak mladih, koji bi trebali biti nositelji razvoja svakog prostora pa tako i ruralnog jedan je od gorućih problema. Nedostatak centralnih funkcija, neuređena komunalna infrastruktura, manjak radnih mjesta, udaljenost od centralnih naselja temeljni su razlozi iseljavanja mladih iz ruralnih područja. U prošlosti, ruralna područja bila su „demografsko izvorište“ za urbane centre ponajviše u drugoj polovici 20. stoljeća kad su gradovi u Republici Hrvatskoj doživjeli najveći demografski porast. U budućnosti, gradovi neće imati odakle „crpiti“ demografsku snagu što može dovesti do gospodarskih, ali i društvenih problema.

Temelj bilo kakvog prostornog, u ovom slučaju ruralnog, razvoja su demografski resursi koji sa sobom nose ključne prostorne potencijale. Pitanje ruralnog razvoja nekad je bilo povezano s modernizacijom poljoprivrede, a danas je vezano uz participativan pristup lokalne razine u definiranju strategije ruralnog razvoja (Cifrić, 2003). Participativan pristup podrazumijeva različite aktivnosti kojima je cilj uključivanje lokalne zajednice u donošenje odluka (Katunarić, 1990 prema Marinović, 2020). S ciljem zaustavljanja negativnih demografskih kretanja i zadržavanja stanovništva u prostoru potrebno je ulagati u centralne funkcije, gospodarsku infrastrukturu i dr. Kako bi se navedeni prostorni procesi odvijali na ispravan način nužno je strateško upravljanje prostorom, odnosno donošenje strateških dokumenata. Strategija je način

ostvarenja cilja uzimajući u obzir prilike i prijetnje iz okruženja te resurse i kompetencije organizacije (prostora) (Oberman Peterka, 2014). Cilj svake strategije je maksimalno iskoristiti postojeće resurse u prostoru tj. odrediti način kako prostor optimalno iskoristiti i učiniti ga poželjnim za život stanovnika.

Razdoblje 19. i 20. stoljeća obilježeno je društvenom preobrazbom Dalmatinske zagore. Spomenuta preobrazba posebno je utjecala na stanovništvo što se manifestiralo kroz negativne demografske trendove (Bralić i Ramljak, 2010). U drugoj polovici 20. stoljeća Miljevci i Općina Promina zahvatio je val iseljavanja stanovnika u urbane centre ili inozemstvo. Danas, Miljevci i Općina Promina gube mlado stanovništvo koje odlazi u urbane centre i demografski stare. Brojni stručnjaci zagovaraju ideje prema kojima određeni prostori koji nemaju nikakvih prirodnih i demografskih potencijala, tj. mogućnosti za revitalizaciju ne bi trebali biti uključivani u strateške planove razvoja. Radi se uglavnom o ruralnim prostorima koji su udaljeni od urbanih centara te nemaju nikakvih gospodarskih potencijala za napredak. Drugim riječima, ne postoji ekonomska opravdanost za revitalizaciju tih područja. Međutim, Miljevci i Općina Promina su prostori koji se u potpunosti razlikuju od spomenutih prostora. Geografski smještaj, udaljenost od radnih centara, reljef, klima i druga obilježja koja će biti analizirana u nastavku rada, ukazuju na velik potencijal za gospodarski i demografski napredak.

Tema ovog diplomskog rada temelji se na istraživanju mogućnosti i potencijala razvoja miljevačko-prominskog područja te prijedloga razvojnih mjera i prioriteta za sljedećih deset godina tj. za razdoblje od 2020. do 2030. godine. U uvodnom dijelu rada bit će preciziran predmet i prostorni obuhvat istraživanja te će biti izneseni ciljevi i hipoteze rada. Također, u uvodnom dijelu navedena je metodologija istraživanja te pregled dosadašnjih istraživanja vezanih uz problematiku istraživanog prostora.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je ruralni razvoj miljevačko-prominskog područja u razdoblju od 2020. do 2030. godine. Spomenuti termin „ruralni razvoj“ može biti koncipiran u različitim razvojnim paradigmama (Cifrić, 2003). U ovom radu naglasak je na održivom ruralnom razvoju. Pojam održivi razvoj nezaobilazan je u kontekstu ruralnog razvoja koji nije samo koncept već i empirijska praksa koja se spominje od ulaska kapitalizma i industrijalizacije ruralnog prostora

(Cifrić, 2003). Ovaj rad se bavi mogućnostima i perspektivom navedenog područja na temelju analiziranih obilježja prostora. Također, uz mogućnosti i perspektive, predmet istraživanja ovog rada su prostorni nedostaci i ograničenja u daljnjem razvoju miljevačko-prominskog područja. Ovaj rad pokušat će istražiti koji su to prostorni i demografski potencijali na kojima ovaj prostor treba temeljiti svoj budući razvoj te će se nastojati pronaći optimalan način na koji se može smanjiti utjecaj ograničavajućih čimbenika i preokrenuti ih u pozitivne trendove. Uz navedeno, nastojat će se prezentirati važnost ruralnog turizma u istraživanom prostoru te potražiti odgovor na pitanje mogu li ruralni turizam i ekološka poljoprivreda biti pokretači ukupnog razvoja miljevačko-prominskog područja. Ruralni turizam zbog svoje uloge u revitalizaciji i transformaciji ruralnih područja izdvaja se kao zaseban oblik turizma te predstavlja ne samo ekonomsku djelatnost već i element integralnog razvitka ruralnih područja (Lukić, 2000).

Povijesni i civilizacijski procesi deruralizacije, deagrarizacije, industrijalizacije i urbanizacije, ponajviše u drugoj polovici 20. stoljeća imali su selektivan i negativan utjecaj na razvoj ruralnih prostora u Republici Hrvatskoj (Lukić, 2004). Politika koja je provođena u drugoj polovici 20. stoljeća negativno se odrazila na gospodarski napredak i demografski razvoj ruralnih prostora u Hrvatskoj. Zadnji i najveći udarac ruralni prostori su zadobili u Domovinskom ratu kada su mnoga područja u potpunosti opustošena. Danas, ruralni prostori Hrvatske su ekonomski osiromašeni, često nerazvijene komunalne i društvene infrastrukture te usitnjenih poljoprivrednih posjeda. S obzirom na to da su ruralni prostori primarni proizvođači hrane i ostalih dobara nužan je proces revitalizacije u smislu održivog razvoja. Održivi razvoj ruralnih područja nužno je planirati, drugim riječima potrebno ga je temeljiti na kompleksu prirodnogeografskih i društvenogeografskih obilježja prostora (Lukić, 2000).

1.2. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Cilj ovog rada je analizirati prirodnogeografske i društvenogeografske značajke miljevačko-prominskog područja odnosno mogućnosti i perspektive razvoja navedenog prostora. Uz navedeno, cilj rada je prepoznati ključne probleme analiziranog prostora te na temelju iznesenog definirati smjer razvoja miljevačko-prominskog područja, tj. ponuditi mjere i prioritete razvoja za razdoblje od 2020. do 2030. godine.

U radu će biti ispitane sljedeće hipoteze:

H1: Negativni demografski trendovi glavni su ograničavajući faktor razvoja miljevačko-prominskog područja.

H2: Postojeće gospodarsko stanje omogućava zapošljavanje i privlačenje investitora te razvoj obrtništva.

H3: Opremljenost centralnim funkcijama je temeljni privlačni faktor ostanka na selu.

H4: Ispitano lokalno stanovništvo Nacionalni park Krka smatra najvrjednijim resursom za gospodarski razvoj miljevačko-prominskog područja.

H5: Ispitano lokalno stanovništvo smatra da ruralni turizam i ekološka poljoprivreda mogu biti glavni pokretač razvoja miljevačko-prominskog područja

1.3. Prostorni obuhvat istraživanja

U znanstvenim radovima i literaturi miljevačko-prominsko područje nije definirano kao prostorna cjelina. Razlog tomu je današnja administrativna podjela Republike Hrvatske prema kojoj se Miljevci nalaze u jedinici lokalne samouprave Grad Drniš, a Općina Promina je samostalna jedinica lokalne samouprave. Stoga, prostorni obuhvat radova koji se bave razvojnom ili društvenom problematikom se uglavnom zadržavaju unutar jedinica lokalne samouprave. Autor ovog rada je povezo ta dva susjedna područja na temelju povijesnih i društvenih veza, ali i zbog toga što su prostori gospodarski i prirodnogeografski izrazito slični te ovise o Drnišu kao gravitacijskom centru. Također, važno je spomenuti kako nema jasnog reljefnog razgraničenja između Miljevaca i Promine te se općenito razgraničenje može provesti tek na temelju administrativno utvrđenih granica naselja. Kao dodatan argument povezanosti ta dva susjedna prostora valja spomenuti kako je u Strategiji razvoja Grada Drniša do 2020. godine područje Promina-Miljevci izdvojeno kao prostor koji obuhvaća sjeverozapadni dio Grada Drniša.

Nekolicina autora u radovima povijesne tematike spominje istovremeno i Miljevački plato i Općinu Promina, dok geografskih radova koji se bave miljevačko-prominskim područjem gotovo da i nema. Oni se uglavnom bave širim prostorom, poput Dalmatinske zagore ili cijele Šibensko-kninske županije. Međutim, povijesni kontekst govori o povezanosti dvaju istraživanih prostora, Miljevaca i Promine. Pilić (2008) u svom radu „Miljevci: Jedno ili sedam sela“ govori kako se

utvrda Kamičak 1372. godine javlja u katastarskoj općini/selu Brištani, dakle na području današnjih Miljevaca, u distriktu Oprominje tj. u kraju oko Promine. Može se zaključiti kako je prostor današnjih Miljevaca u srednjem vijeku bio dio Oprominja (Promine), a tadašnja župa Promina (današnja Općina Promina) je graničila s Miljevcima od kraja 17. stoljeća sve do danas (Pilić, 2008).

Miljevci su jugozapadni dio drniškog kraja (Pilić, 2008), odnosno dio jedinice lokalne samouprave Grada Drniša. To je prostor koji obuhvaća sedam sela: Bogatići Miljevački, Brištani, Drinovci, Kaočine, Ključ, Karalići i Širitovci. Često se prostor Miljevaca naziva Miljevačkim platoom. Sa zapadne i južne strane je omeđen rijekom Krkom, s istočne rijekom Čikolom, a sa sjeverne, najprostranije strane, nema jasno definirane granice, no uglavnom se uzima županijska cesta Drniš – Roški slap. U tako definiranom prostornom obuhvatu Miljevaca treba isključiti samo brdo Nos i na njemu selo Nos-Kalik (Pilić, 2008). Sintagma Miljevački plato se u prvom redu odnosi na reljefnu cjelinu koju omeđuju rijeke Čikola i Krka. Sa sjeverne strane nema lako vidljive granice jer se ona proteže između miljevačkog i prominskog gaja na zaravni (Grcić, 2019). S druge strane pojam Miljevci se odnosi isključivo na sedam miljevačkih sela.

Prostor prominskih sela je do 1962. godine bio u sastavu Općine Promina, no u razdoblju od 1962. do 1991. godine pripada Općini Drniš. Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske, prominska sela ponovno se izdvajaju unutar svoje općine koja se sastoji se od 11 sela: Bobodol, Bogatići Prominski, Čitluk, Lukar, Ljubotić, Matase, Mratovo, Oklaj, Puljane, Razvođe i Suknovci. Prominski kraj omeđen je planinom Promina, rijekom Krkom i Miljevačkim platoom (Općina Promina, 2014). Centralno naselje Općine Promina je selo Oklaj koje je ujedno i najveće prema broju stanovnika iz popisa stanovnika 2011. godine. Sagledavajući područje Općine u odnosu na širu prostorno-funkcionalnu podjelu, ono se svrstava u subregionalno područje grada Drniša zajedno s općinama Ružić i Unešić (Općina Promina, 2014).

Prilikom određivanja prostornog obuhvata istraživanja u ovom radu autor je koristio granice prisutne u svijesti lokalnog stanovništva, prirodnogeografska obilježja, povijesni kontekst, prostorne procese, veze i odnose te osobni doživljaj prostora.

1.4. Metodološki pristup

Istraživanje je započelo prikupljanjem dostupne literature, izvora podataka, razvojnih strategija te statističkih podataka na temelju čega su određeni ciljevi i zadaci istraživanja. Nakon prikupljanja literature, sljedeći korak je bila analiza prikupljenih materijala na temelju kojih su postavljene hipoteze rada. Prilikom izrade ovog rada korištene su kvantitativne i kvalitativne metode istraživanja.

Koristeći se metodom deskripcije obrađena su opća geografska obilježja prostora (geografski smještaj, prirodnogeografska, društvenogeografska i kulturnogeografska obilježja) kao i pristupi ruralnom razvoju, a metodom kompilacije obrađena su saznanja dobivena analizom i sintezom literature. Kako bi se lakše razumjele prostorne zakonitosti, smještaj istraživanog prostora, prostorni procesi i odnosi u radu su korištene grafičke metode. Kartografska vizualizacija istraživanog prostora ostvarena je kartografskim prikazima (kartodijagrami, koropletna karte) izrađenima u GIS softveru ArcMap 10.3.1, a rezultati deskriptivne statističke analize su prikazani tablično ili grafički u obliku dijagrama izrađenih u Microsoft Excel-u 2016.

Podatci su većinom prikupljeni iz publikacija Državnog zavoda za statistiku, a brojke o turističkim dolascima i noćenjima od Turističke zajednice Šibensko-kninske županije. Uz navedeno, korišten je župni list Župe Miljevci u svrhu prikupljanja podataka o broju stanovnika na Miljevcima. Popis stanovnika vršen je u Božićno vrijeme od strane župnika za vrijeme blagoslova obitelji. Stoga, spomenuti popis je zapravo popis stanovnika koji su primili blagoslov, no kako se radi o izrazito ruralnom prostoru u kojem je važna tradicija može se zaključiti kako je većina primila župnikov blagoslov te da je u manjku podataka na razini naselja takav izvor relevantan. Zbog nepostojanja župnog popisa 2014. i 2016. godine autor je na temelju metode linearne interpolacije izračunao broj stanovnika za spomenute godine. Obzirom da je zadnji popis stanovništva u Hrvatskoj proveden 2011. godine, autor je koristio podatke vitalne statistike za naselja Općine Promina kako bi prikazao prirodno kretanje stanovništva zadnjih 10 godina. Također, korišteni su podatci o iznajmljivačima koji su preuzeti sa stranica Turističke zajednice Grada Drniša te iz Strateškog plana razvoja turizma Općine Promina. Kako bi se ispitao gospodarski utjecaj Parka na istraživani prostor, NP Krka je ustupio podatke o svojim zaposlenicima koji dolaze s miljevačko-prominskog područja. S obzirom na važnost poljoprivrede

u radu, autor je sa stranica APPRRR-a prikupio podatke o broju OPG-ova te stupnju obrazovanja i dobi nositelja OPG-ova.

U kontekstu kvalitetnijeg i preciznijeg identificiranja mogućnosti, perspektiva i ograničenja potrebno je odrediti mjere i prioritete razvoja. Kako bi spomenute mjere i prioriteti bili što prilagođeniji prostoru nužno je u obzir uzeti mišljenje i viziju budućeg razvoja od strane lokalnog stanovništva. Slijedom toga, autor ovog rada se odlučio na korištenje anketnog istraživanja i strukturiranog te polustrukturiranog intervjua. Metode intervjua i anketnog istraživanja će biti detaljnije obrađene u poglavlju *1.4.1. Anketno istraživanje i intervju*.

Fotografije korištene u radu dijelom su preuzete iz literature, a dijelom iz zbirke fotografija autora ovog rada. Važno je naglasiti kako je dostupnost podataka izrazito mala s obzirom na to da se rad bazira na istraživanju naselja unutar JLS-a (naselja Miljevaca unutar Grada Drniša) te prominska sela unutar Općine Promina. Iskustvo autora koji veliki dio svog života boravi u istraživanom prostoru te poznaje potrebe i ograničenja ovog prostora pridonosi razumijevanju prostornih procesa, odnosa i veza.

1.4.1. Anketno istraživanje i intervju

Kvalitativni pristup istraživanju postignut je metodom polustrukturiranog i strukturiranog intervjua. Kvalitativna istraživanja počivaju na tumačenju subjektivnih pojava. Ciljevi kvalitativnog istraživanja su opisivanje i tumačenje te prikupljanje novih spoznaja (Milas, 2009). Osnovna obilježja polustrukturiranog intervjua su potraga za novim informacijama i saznanjima te nastojanje da se od ispitanika saznaju stavovi prema istraživanoj problematici. U polustrukturiranom intervjuu okvir tema koje se trebaju istražiti je određen unaprijed, pri čemu pitanja nisu strogo zadana već sugovornika uvode u temu razgovora (Milas, 2009; Stanić, 2015). Strukturirani intervju sadrži točno određena pitanja te se zna njihov broj i redoslijed (Milas, 2009). U takvoj vrsti intervjua nema mjesta spontanosti te se stvara formalno okruženje gdje ispitivač postavlja jasna i nedvosmislena pitanja (Stanić, 2015).

Intervju je proveden s četiri osobe: poljoprivrednikom iz naselja Drinovci, osobom koja se bavi turizmom iz naselja Bogatići Miljevački, načelnikom Općine Promina te pročelnicom Upravnog odjela za gospodarstvo, financije i društvene djelatnosti Grada Drniša. Intervjui provedeni s poljoprivrednikom i osobom koja se bavi turizmom bili su polustrukturirani, dok

intervjui s načelnikom i pročelnicom nisu provedeni uživo već im je poslan Word dokument s pripremljenim pitanjima na koja su oni odgovarali. Razlog takvog provođenja intervjuja je pandemija uzrokovana virusom COVID-19. Intervjui s poljoprivrednikom i osobom koja se bavi turizmom sastojali su se od pet pitanja, a intervjui s načelnikom i pročelnicom od deset pitanja.

Cilj provođenja intervjuja s poljoprivrednikom i osobom koja se bavi turizmom bio je saznati koji su glavni razlozi za bavljenje odabranom djelatnosti, na koji način im JLS može pomoći te kakav je njihov stav o mogućnosti povezivanja turizma i poljoprivrede. Cilj provođenja intervjuja s načelnikom Općine Promina i pročelnicom Upravnog odjela Grada Drniša je bio saznati njihove stavove o mogućnostima razvoja i ograničenjima istraživanog prostora te djelatnostima koje smatraju perspektivnima u istraživanom prostoru. Također, cilj je bio istražiti kakvo mišljenje imaju o poljoprivredi i ruralnom turizmu.

Kvantitativni pristup postignut je anketiranjem stanovnika Miljevaca i Općine Promina koje je provedeno od 25. srpnja 2020. godine do 15. kolovoza 2020. godine. Anketni upitnik je bio namijenjen stanovnicima istraživanog prostora starijima od 18 godina. Uzorak ispitanika je bio prigodni, neprobabilistički uzorak, odnosno anketirani su stanovnici koji su se u trenutku provođenja ankete zatekli u vlastitom dvorištu. Anketno istraživanje je provedeno u 17 naselja od ukupno 18 istraživanih, a ukupno su sudjelovala 104 ispitanika. Cilj anketnog istraživanja bio je saznati stavove stanovništva miljevačko-prominskog područja o obilježjima, mogućnostima i perspektivama razvoja prostora. Upitnik se ukupno sastojao od 22 pitanja od kojih je prvih pet bilo osobne prirode (spol, dob, obrazovanje, radni status te naselje u kojem žive). Sljedeća dva pitanja bila su postavljena s ciljem ispitivanja želja stanovnika za iseljavanjem iz istraživanog prostora. Od devetog do trinaestog pitanja cilj je bio pomoću Likertove ljestvice ispitati kvalitetu i važnost određenih tvrdnji koje su se odnosile na zadovoljstvo i kvalitetu određenih društvenih i gospodarskih elemenata prostora. Tematika od 14. do 21. pitanja bila je vezana uz poljoprivredu, turizam i obrtništvo. Cilj je bio saznati prednosti i nedostatke za bavljenje obrtom u istraživanom prostoru te kakva je motiviranost pojedinaca za bavljenjem poljoprivredom ili turizmom. Pitanje 22. je bilo otvorenog tipa gdje su ispitanici ponudili viđenje razvoja turizma na miljevačko-prominskom području. Na zadnjem pitanju ispitanici su pomoću Likertove ljestvice ocjenjivali važnost pojedinih mjera koje provode JLS.

1.5. Pregled dosadašnjih istraživanja

Pregledavanjem i istraživanjem literature utvrđeno je kako postoji određen broj radova koji se bave istraživanim prostorom. Radovi koji se tiču isključivo istraživanog prostora, dakle miljevačko-prominskog područja, uglavnom su povijesne tematike dok radova razvojne tematike gotovo da i nema. S obzirom na to da je Općina Promina JLS postoje zapisi pojedinih udruga koje su u poratnim godinama predlagale smjer razvoja Općine. Slično kao i u Općini Promina, na Miljevcima djeluje Miljevački sabor, a od strane spomenutog tijela izdan je zbornik radova koji je najvrjedniji izvor znanja o Miljevcima – kako o povijesnoj tematici tako i o razvojnoj tematici. S obzirom na specifičan prostorni obuhvat te nepostojanje većeg urbanog središta unutar istraživanog prostora, dosadašnja istraživanja uglavnom su se bavila širim prostorom u kojima se istraživana problematika uopćavala na veći prostor (npr. Dalmatinska zagora).

Kao što je navedeno ne postoje radovi koji se istovremeno bave i Miljevcima i Općinom Promina, stoga će u ovom poglavlju biti navedeni radovi koji se bave barem jednim od ta dva područja.

Najveći i najvrjedniji izvor literature za prostor Miljevačkog platoa je „*Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti (s pogledom na budućnost)*“. Radi o zborniku koji je plod znanstvenog skupa koji je održan povodom petnaeste obljetnice oslobođenja Miljevaca 2007. godine. Kako urednici navode to je „znanstveni skup na kojem se progovorilo o davno zaboravljenim temama, povijesnim, ali prešućivanim činjenicama, o tragedijama, o životu, o Bogu i čovjeku, o sadašnjosti i budućnosti...“ (11). Zbornik sadrži 34 priloga, a doprinijela su mu 33 autora. Dio priloga prikazuje geološke aspekte, bogatstvo flore i faune te sve prirodne i društvene vrijednosti koje sadržava Miljevački plato. Uz spomenuto, ističu se i etnografski, demografski i gospodarski aspekti miljevačke stvarnosti. Također, obrađeni su školstvo, zdravstvo te sakralno i tradicijsko graditeljstvo kao i stradanja kroz miljevačku povijest s naglaskom na Domovinski rat. Pored prikaza prošlosti, navedene su mogućnosti i perspektive razvoja Miljevaca. Unutar zbornika potrebno je naglasiti, zbog teme ovoga rada, tekstove Miroslava Ivića „*Miljevački sabor*“ te Ivana Bačića „*Stočarstvo i poljoprivreda u proizvodnji lokalnih, autohtonih seoskih proizvoda – okosnica budućeg razvoja Miljevaca*“. M. Ivić u svom tekstu obrazlaže razloge formiranja Miljevačkog sabora te mjere koje bi bile potrebne za oživljavanje gospodarskih aktivnosti, razvoj turističke djelatnosti, komunalno i prometno poboljšanje uvjeta života te kulturno-društveno i

sportsko-rekreativne sadržaje. Cilj rada I. Bačića je sagledati i na sažet način prezentirati glavne resurse područja na kojima počiva stočarstvo i poljodjelstvo te iste povezati kroz održivi razvoj sve do prepoznatljivih finalnih, lokalnih seoskih proizvoda Miljevaca.

A. Čilaš Šimpraga piše o „*Toponimiji miljevačkih sela Kaočina i Ključa*“. Na temelju terenskog i katastarskog istraživanja u radu se obrađuje oko 380 toponima u Kaočinama i Ključu.

P. Radeljak i D. Pejnović (2008) su istraživali „*Utjecaj turizma na održivi razvoj funkcionalne regije Nacionalnog parka Krka*“. U radu je istražen turizam kao element i čimbenik održivog razvoja na širem području Nacionalnog parka Krka, što uključuje i prostor istraživan u ovom radu. Također, izložen je prikaz turističke valorizacije Parka s utjecajem turizma na gospodarsku, društvenu i ekološku održivost naselja upravnih gradova i općina u njegovu užem okruženju.

R. Relja i N. Alfirević (2014) pisali su rad na temu „*Lokalne i regionalne sociokulturne odrednice razvoja posebnih oblika turizma: studija slučaja Drniške regije*“. U ovom radu je problematiziran održivi razvoj turizma i to u kontekstu lokalnih, odnosno regionalnih sociokulturnih odrednica grada Drniša i njegove šire regije. Uz navedeno, u radu se analiziraju alternativne razvojne mogućnosti, koje slijede koncepciju održivoga društveno-ekonomskoga razvoja kroz specifične oblike turizma te iskazuju odgovarajuće praktične preporuke za aktere koji se bave definiranjem javnih politika u zajednici i regiji.

Za prostor Općine Promina ističe se rad koji je pisan od strane prominskog zavičajnog kluba „Petar Svačić“. Na osnivačkoj sjednici 30. lipnja 1994. godine u Zagrebu napisali su „*Skraćeni program rada i smjernice za ostvarivanje ciljeva i zadaća zavičajne zajednice Drniša, Promine, Ružića i Unešića i prominskog zavičajnog kluba „Petar Svačić*“. Program je iznesen u četiri točke, a to su: program povratka, program solidarnosti, program obnove te program razvoja. U radu su iznesene smjernice za ostvarivanje ciljeva i zadaća Zavičajne zajednice.

A. Bralić i S. Ramljak (2011) pisali su o demografskim posebnostima drniškog kraja od prvog modernog popisa stanovništva na hrvatskom području 1857. godine pa do kraja 20. stoljeća u radu „*Drniški kraj u demografskim procesima od druge polovice 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća*“. Na temelju brojnih izvora te znanstvenih i stručnih analiza u radu su istaknute

specifičnosti koje se odnose na opće, prirodno i mehaničko kretanje stanovništva u pojedinim međupopisnim razdobljima.

S. Bjelajac (2008) također piše o demografskim posebnostima u radu „*Naselja i kretanje stanovništva u porječju Krke*“. Rad je pisan u sklopu projekta Titius koji se bavi istraživanjima o naseljima i kretanju stanovništva u porječju rijeke Krke.

I. Nejašmić (1992) je u radu „*Neke populacijsko-geografske značajke sjevernodalmatinske unutrašnjosti*“ razmatrao geografske i demografske značajke sjevernodalmatinske unutrašnjosti i to u svjetlu oružane pobune dijela srpskog pučanstva te agresije na Hrvatsku.

Jedan od radova u projektu Titius je rad Š. Pilića (2008) „*Miljevci: jedno ili sedam sela*“. Pilić analizom literature, posebno geografskih karata i katastara iznosi činjenice koje ukazuju na to da su Miljevci dobili ime po nekom drugom motivu, a ne po osmanskim moćnicima. Istraživanje je pokazalo da je ime Miljevci prvobitno nosilo samo jedno selo, a tim se imenom počinje koristiti Katolička crkva za cijeli prostor koje ono danas pokriva. Također Š. Pilić (2015) piše i rad „*Turski katastri Miljevaca i Promine u 16.stoljeću*“.

2. RURALNI PROSTOR I MOGUĆNOSTI RURALNOG RAZVOJA

Problemom definiranja ruralnog prostora bavili su se brojni autori, no jednoznačna definicija ruralnog prostora ne postoji. Za početak, objasniti će se razlika između ruralnog prostora i ruralnog područja. Pojam ruralni prostor koristimo kao singularni i neizdiferencirani pojam s obzirom na obilježja koja obuhvaća skup tj. ruralni prostor, a pojam ruralno područje koristimo kada su poznata obilježja po kojima je provedena kategorizacija početnog skupa (Lukić, 2012). Prema sociologu Marcu Mormontu pojam ruralno je nastao dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća kada su ruralni prostori prolazili kroz ekonomsku i socijalnu transformaciju kao posljedica intenzivne industrijalizacije i urbanizacije (Lukić, 2010). Problematičnost definicije ruralnog proizlazi iz njezine ovisnosti o: a) diskursu tumačenja i namjeni definicije, b) konkretnome geografskom prostoru i c) vremenu i definiciji urbanoga kao referentnoj točki (Lukić, 2010). U akademskom diskursu tumačenja ruralnih prostora naglasak se stavlja na različitost između gradskog i seoskog načina života, načina iskorištavanja zemljišta i izvora prihoda. Može se reći da se naglašavaju razlike između obilježja grada i onog što ostaje odnosno ruralnih prostora (Lukić, 2010). Lukić u svom radu „*O teorijskim pristupima ruralnom prostoru*“ piše kako P. Cloke definira tri značajna teorijska okvira za konceptualizaciju ruralnosti, a to su: funkcionalni, političko-ekonomski i koncept socijalne konstrukcije ruralnosti. Halfacree predlaže model ruralnog prostora koji se sastoji od tri elementa: konkretnog, materijalnog ruralnog prostora koji se oblikuje putem prostornih procesa, formalnih reprezentacija ruralnoga koje su artikulirali kapitalistički interesi, političari i sl. te svakodnevnoga ruralnog života koji obuhvaća individualne i socijalne elemente i kulturu (Lukić, 2010).

Lukić (2010) u svom spomenutom radu kombinirajući ideju ruralno-urbanog kontinuuma, trosložni model Halfacreea te simboliku pojmova ruralno i urbano iznosi shvaćanje ruralnoga na sljedeći način: ruralni prostor je realni geografski prostor koji se nalazi izvan granica urbanog prostora te koji zadovoljava osnovne ljudske funkcije, zatim, ruralni prostor je diskurzivna socijalna reprezentacija koja ima visoki kulturni naboj te naposljetku ruralni prostor je koncept koji utječe na shvaćanje prostornih odnosa, ali i života uopće.

Osim znanstvenih definicija koje su dijelom obrađene u prethodnom dijelu teksta, postoje i službene definicije ruralnih prostora. To su definicije koje su donesene od strane vlasti odnosno definirane su u zakonima. Postoje razni kriteriji kojima se definiraju ruralni prostori. Određen broj

država svijeta (59) diferencira urbane i ruralne prostore na temelju veličine naselja tj. broja stanovnika (Lukić, 2012). Jedan od učestalih načina diferenciranja je administrativni status prilikom čega se na temelju određenog kriterija preuzimaju zakonom određena gradska područja, a sva ostala područja su ruralna. Među zanimljivim kriterijima ističu se socioekonomska struktura stanovništva te morfološka struktura prostora. No, važno je reći kako se spomenuti kriteriji ne koriste samostalno već u kombinaciji s brojem stanovnika (Lukić, 2012).

Intenzivni procesi urbanizacije i industrijalizacije koji su se odvijali kroz drugu polovicu 20. stoljeća devastirali su selo i prouzrokovali procese deruralizacije i deagrarizacije. Zbog toga, danas se ruralno često poima kao nešto nazadno, prostor koji je zaostao u odnosu na urbani prostor. Međutim, kao što je spomenuto u uvodu ovog rada 45,8 % stanovnika Republike Hrvatske živi u ruralnom prostoru. Zbog tolikog broja stanovnika u ruralnim prostorima, gospodarstvo cijele zemlje je uvelike ovisno o procesima u ruralnim prostorima. Stoga je potreban strateški plan revitalizacije ruralnih prostora kako bi se omogućio život stanovništvu ruralnih prostora jednak onom u urbanim sredinama.

Revitalizacija sela nužan je proces obnove i očuvanja ruralnih prostora u smislu njihovog održivog razvoja kao prostora koji su primarni proizvođači hrane i ostalih dobara te prostori specifičnog antropogenog pejzaža s naglašenim prirodnim, tradicijskim i drugim vrijednostima (Lukić, 2000). Održivi razvoj je usklađeni i koordinirani razvoj na dugi rok, a ne forsiranje razvoja pod svaku cijenu ne obazirući se na potpuno uništenje okoliša i iscrpljivanje prirodnih resursa na način da aktualna generacija ne vodi računa o potrebama razvoja budućih generacija (Čavrak, 2003). Tri su aspekta razvoja na koje se pokušava utjecati mjerama revitalizacije: ekonomski razvoj, društvena kohezija i održivost okoliša. Takvi procesi se razvijaju uključivanjem potencijala prostora i njegovih stanovnika (Bubanović Devčić, 2009 prema Lukić, 2012). Kroz godine društvenog razvoja ruralni prostori više ne predstavljaju samo poljoprivredno-proizvodna područja. Može se reći kako je udio primarnih djelatnosti niži u prostorima koji su na većem stupnju društveno-ekonomskog razvoja i obratno (Crkvenčić, 1991 prema Lukić, 2000). Veliki nedostatak svih dosadašnjih razvojnih pristupa je nepovezivanje sela i poljoprivrede s gradovima. Na takav način izostavlja se integralnost između sela i grada te grada i sela. Rješenje ovog problema je stavljanje u prvi plan integralnog razvitka (Čavrak, 2003). Koncept integralnog razvoja ruralnih područja danas dominira Europom. To je razvoj koji se temelji na optimizaciji

svih prirodnih i ljudskih resursa, a može se poistovjetiti s pojmom održivi razvoj. Kako bi taj sustav razvoja i revitalizacije ruralnih prostora bio učinkovit nužno je osposobljavanje institucija od lokalne razine do središnje vlasti. Integralni razvoj podrazumijeva suradnju više razina i to na horizontalan (interakcija vladinih institucija), ali i na vertikalni način (suradnja regionalne i lokalne vlasti (Lukić, 2000)).

Važne pretpostavke revitalizacije sela kreću od jasno postavljenih ciljeva i mjera. Pejnović (1996) navodi kako je ključna sinkronizacija tri procesa, a to su: aktivna provedba populacijske politike, poticanje multisektorskog gospodarskog razvoja i oblikovanje koherentne prostorno-funkcionalne organizacije (Lukić, 2012). Također, Nejašmić (1991) ističe da je prevladavanje dihotomije selo-grad nužna pretpostavka revitalizacije sela te kako je potrebno stvoriti sustav organizacije razvoja u kojem bi prostorni resursi i stanovništvo bili temelj novog ukupnog razvoja. Ovakav sustav razvoja posebno treba provoditi u populacijski ispražnjenim prostorima kojima bi nositelji gospodarskog razvoja trebali biti „ruralni gradovi“ kao temeljne pretpostavke njihove budućnosti (Lukić, 2012).

2.1. Potencijali razvoja ruralnog turizma i ekološke poljoprivrede

Potencijalni zamašnjaci revitalizacije ruralnih prostora, tj. pokretači ruralnog razvoja u novije vrijeme zbog novonastalih trendova su ruralni turizam te njemu komplementarna ekološka poljoprivreda.

Suvremeno turističko tržište kreće se u smjeru razvoja novih oblika turizma. Masovni turizam kakav poznajemo gubi svoj potencijal i prepušta ga drugim oblicima, primjerice ruralnom turizmu. Ruralni turizam kakvog danas poznajemo razvija se od sredine 1960-ih godina u državama Europe i u SAD-u (Lukić, 2013 prema Rajko, 2013). Brojni globalni procesi, poput povećanja viška slobodnog vremena, skraćivanja radnog tjedna, modernizacije prometa i tehnologije itd., utječu na jačanje turističkih kretanja koja se onda odražavaju na razvoj ruralnog turizma. Upravo zbog povećane pokretljivosti stanovništva i razvoja tercijarnih djelatnosti unutar kojih se nalazi turizam, ruralni prostori imaju značajniju ulogu u turističkoj aktivnosti (Lukić, 2000). Ruralni turizam se danas izdvaja kao poseban dio turizma zbog svoje uloge revitalizacije i transformacije ruralnih prostora. Stoga, uz ekonomsku djelatnost predstavlja i element integralnog razvitka ruralnih

prostora. Osnova razvoja ruralnog turizma je očuvanje već postojeće tradicijske gradnje kojoj se daje turistička konotacija (Rajko, 2013).

Često dolazi do poistovjećivanja pojmova ruralni turizam i agroturizam. Agroturizam je prvenstveno jedan od selektivnih oblika samog ruralnog turizma (Krajinović i dr., 2011). Prema definiciji Vijeća Europe, ruralni turizam je turizam na seoskom području sa svim aktivnostima koje se provode na tom području, a najvažnije karakteristike takve vrste turizma su mirna sredina, odsutnost buke, domaća hrana i sl. (Krajinović i dr., 2011).

Turizam je djelatnost koja može imati multiplikativno djelovanje na ekonomsku, socijalnu, funkcionalnu i fizionomsku dimenziju ruralnog prostora. Učinci ruralnog turizma sagledivi su u dvjema kategorijama, a to su ekonomski i neekonomski učinci. Ekonomski učinci očituju se u povećanju poljoprivredne proizvodnje i prihoda ruralnog stanovništva. Sukladno tomu, povećavaju se investicije i zapošljavanje u ruralnim sredinama. Međutim, važno je naglasiti kako su očekivanja od ruralnog turizma često nerealna te da razvoj bilo kakvog turizma pa i ruralnog nosi svoje opasnosti, primjerice razvoja monokulture i prevelike orijentacije na turizam, nepovoljnog utjecaja na lokalni identitet, narušavanja tradicije itd. Može se zaključiti kako je ruralni turizam važan pokretač daljnjeg razvoja poljoprivrede zbog lakšeg plasmana proizvoda na tržište. Neekonomski učinci mogu se svrstati u tri osnovne kategorije: utjecaj na prirodu, društvo i kulturu, sprječavanje migracija te zaštita okoliša (Ružić, 2009). Razvojem ruralnog turizma dolazi do fizionomske obnove sela te valorizacije ruralnih vrijednosti. Kao što je spomenuto, ruralni turizam djeluje na zaustavljanje emigracije jer omogućuje stvaranje novih radnih mjesta. Slijedom toga, djeluje se na zadržavanje mladih u selu te migracije u smjeru sela (Ružić, 2009). Također, pokreće diverzifikaciju postojećih ekonomskih djelatnosti poput izrade narodnih nošnji ili diverzifikacije poljoprivredne proizvodnje. Zbog značaja za valorizaciju prirodnogeografskih obilježja ruralni turizam ima važnu ulogu u održivom razvoju (Lukić, 2000). Kao što je spomenuto, turizam ima multiplikativno djelovanje na prostor, stoga ga se tumači kao kombinaciju interesa turizma kao ekonomske djelatnosti, okoliša kao prirodnog elementa te lokalne zajednice kao socijalne strukture (Lukić, 2000).

Ključan uspjeh ruralnog turizma se nalazi u multidisciplinarnom pristupu, stalnoj komunikaciji dionika, otvorenosti strategije za javnost (npr. organiziranje javnih rasprava) (Krajinović i dr., 2011). Pozitivne primjere razvoja ruralnog turizma te njegovog utjecaja na

gospodarstvo ruralnog prostora nalazimo u brojnim europskim zemljama među kojima se ističe Austrija, ali valja spomenuti i Istru. Posljedica svega navedenog je podizanje kvalitete života u ruralnim prostorima i smanjenje razlika između grada i sela što je jedan od temeljnih činitelja deruralizacije. Ako se razvoj ruralnog turizma planira i vodi načelima održivog razvoja, on može postati jedan od oslonaca razvoja ruralnih prostora.

U razvoju turizma na svjetskoj razini ističe se sve veći značaj gastronomske ponude tj. hrane koja je lokalno uzgojena na ekološki način. Kako bi turistički proizvod bio prepoznat nužna je autentičnost koja se može ostvariti doživljajem lokalne hrane u turističkoj destinaciji (Kisić i Pavletić, 2015). Pozitivan primjer usklađenosti ekološke poljoprivrede i turizma je Poljska gdje su još početkom 2000-ih ekološke farme ostvarivale prosječno 20% svoga prihoda od turizma (The Goldman Environmental Prize, 2002 prema Kisić i Pavletić, 2015).

Stanovništvo na globalnoj razini iz godine u godinu raste stoga je potreba za proizvodnjom hrane sve veća. Sve veća zabrinutost za opstanak prirode i života uzrokovala je pojavu ekološke modernizacije. Stoga je koncept ruralnog razvoja kroz godine promijenio fokus s razvoja što efikasnije poljoprivrede ka usmjeravanju na neoendogen razvoj koji se temelji na ideji da su lokalni akteri nosioci razvoja koji najbolje poznaju lokalne specifičnosti (Arapović i Bokan, 2018). Javlja se i sve veća potreba za proizvodnjom hrane koja u sebi ne sadrži kemijska zagađenja. Nezagađena tla važna su za proizvodnju hrane na globalnoj razini, ali ponajviše na lokalnoj razini. Posljednjih godina razvija se trend kupovanja hrane uzgojene kod lokalnih proizvođača (Kisić i Pavletić, 2015).

Ideja održivog razvoja ruralnih prostora nastoji se prakticirati u novom obliku poljoprivredne proizvodnje putem koncepta ekološke poljoprivrede koja se s jedne strane odnosi na način proizvodnje hrane, a s druge na kvalitetu proizvoda. Ekološka poljoprivreda je društvena inovacija koja se shvaća kao odustajanje od industrijske poljoprivrede, ona pretpostavlja određen socijalni sustav koji primjenjuje inovativna i moderna znanja u proizvodnji i preradi proizvoda (Cifrić, 2003). Prirodno zemljište očuvano od kemijskih dodataka koje se uglavnom nalazi u slabije razvijenim i zaštićenim područjima postaje sve aktualnije u kontekstu razvoja ekološke poljoprivrede. Ovakav način poljoprivrede sukladno svom stupnju razvoja primjereniji je OPG-ovima nego velikim poljoprivrednim korporacijama. Prema tržištu, cijena poljoprivrednog proizvoda je najveća kad se prodaje u obliku turističke ponude tj. turističke prehrane na

obiteljskom gospodarstvu. Prakticirajući ekološku poljoprivredu u proizvodnji turističke prehrane multiplicira se početni učinak. Dodatna dimenzija u povezivanju ekološke poljoprivrede i ruralnog turizma je promatranje postupka ekološke proizvodnje (Kušen, 2003).

Ekološka poljoprivreda ima najveći potencijal za razvoj u zaštićenim područjima poput NP Krka radi očuvanja biološke i krajobrazne raznolikosti. Ekološki uzgojena hrana trebala bi biti jedan od znakova prepoznavanja zaštićenih područja (Kisić i Pavletić, 2015).

3. GEOGRAFSKI SMJEŠTAJ I PROMETNO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ MILJEVAČKO-PROMINSKOG PODRUČJA

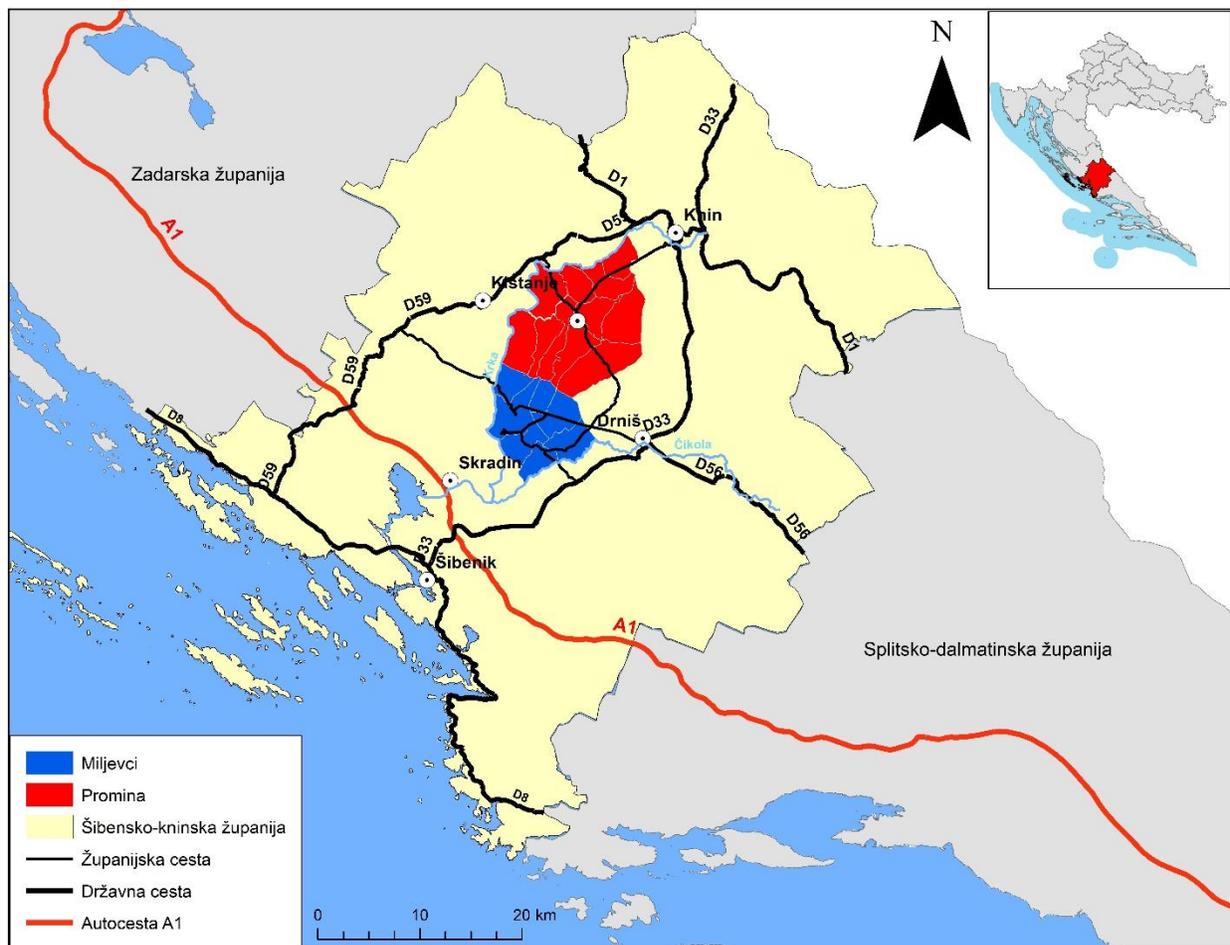
Miljevačko-prominsko područje smješteno je u Šibensko-kninskoj županiji koja graniči sa Zadarskom županijom na sjeverozapadu te Splitsko-dalmatinskom županijom na jugoistoku, dok sa sjeveroistočne strane Šibensko-kninska županija dijeli međunarodnu granicu s BiH (sl. 1). Istraživani prostor nalazi se sjevernoj Dalmaciji na srednjem Jadranu. Kao što je spomenuto u poglavlju 1.3. *Prostorni obuhvat istraživanja* radi se prostoru koji je sastavljen od susjednih prostora, Općine Promina kao JLS te Miljevaca koji je u sastavu Grada Drniša.

Miljevci su prostor trokutastog oblika kojeg omeđuju rijeka Krka sa zapadne i jugozapadne strane te rijeka Čikola s istočne i jugoistočne strane. Sa sjeverne strane nalazi se Općina Promina, a razgraničenje je županijska cesta Drniš-Roški Slap (sl. 1). Miljevački plato, skupa s Općinom Promina, geografski gledano je središte Šibensko-kninske županije. Od administrativnog središta, Drniša, Miljevci su udaljeni cca 14 km, od drugog najvećeg grada u županiji, Knina, 36 km te od gospodarskog centra županije, Šibenika, 31 km. Valja spomenuti kako je Skradin kao turistički centar NP Krka udaljen 29 km (zračna udaljenost cca 10 km) (sl. 1). Gledano u reljefnom kontekstu, Miljevački plato i Općina Promina su dio Sjevernodalmatinske krške zaravni, tj. prostor između 200 i 300 m/nv prateći tok rijeke Krke i Čikole sve do planine Promina (Grcić, 2019).

Općina Promina je susjedni prostor Miljevačkog platoa koji obuhvaća ukupno 11 naselja. Smještena je u središnjem dijelu Šibensko-kninske županije između rijeke Krke sa sjeverozapadne strane, istoimene planine Promina s istočne strane te Grada Drniša. Svojim položajem u širem prostoru nalazi se na podjednako udaljenosti od Drniša i Knina koja iznosi cca 15 km (Općina Promina, 2014). Svojim položajem pripada Drniškoj zagori skupa s još nekoliko jedinca lokalne samouprave u Šibensko-kninskoj županiji. Isto tako, u kontekstu uže prostorno-funkcionalne podjele, Općina Promina pripada subregionalnom području Grada Drniša (Općina Promina, 2014).

U prometnogeografskom kontekstu važnu ulogu u dostupnosti istraživanog područja ima reljef, točnije kanjon rijeke Krke i Čikole. Kao što je već spomenuto miljevačko-prominsko područje omeđeno je s jedne strane kanjonom rijeke Krke, s druge strane djelomično kanjonom rijeke Čikole. Međutim, zbog blizine triju državnih cesta te nekoliko županijskih cesta koje prolaze kroz miljevačko-prominsko područje, ono ima dobru prometnu povezanost. Državna cesta D33, Šibenik-Drniš-Knin, predstavlja „žilu kucavicu“ za cijelu Šibensko-kninsku županiju. Putem

spomenute dionice miljevačko-prominsko područje povezano je s tri najveća grada u županiji, gdje se u prvom redu ističe Šibenik kao gospodarsko središte, ali posebno važno je poveznica s autocestom A1. Istraživani prostor je od autoceste A1, točnije čvora Šibenik udaljen cca 20 kilometara čime je povezan s ostatkom Republike Hrvatske, ali i Europe. Obzirom da se u neposrednoj blizini nalazi Drniš koji je povezan s gradom Splitom državnom cestom D56 može se zaključiti kako miljevačko-prominsko područje ima dobru prometnu povezanost s dva najveća hrvatska grada. Sa sjeverne strane miljevačko-prominskog područja nalazi se državna cesta D59, Knin-Jadranska magistrala (Pirovac) koja je zapravo odvojak državne ceste D1. Na taj način istraživani prostor je još jednom dionicom povezan s Kninom, ali i autocestom i Jadranskom magistralom. Kroz miljevačko-prominski prostor ne prolazi niti jedna državna cesta, ali valja istaknuti županijske putem kojih je istraživani prostor povezan s državnim cestama. Ističe se ŽC6246 koja prolazi kroz Miljevački plato, a povezuje Drniš i državnu cestu D59. Odvojak ŽC6246 je glavna cesta koja prolazi kroz sva naselja na Miljevcima, točnije ŽC6076, ŽC6077 i ŽC6078 koja čini poveznicu Miljevaca s državnom cestom D33. Na prostoru Općine Promina ističe se ŽC6055 koja povezuje Drniš i državnu cestu D59 te ŽC6056 koja povezuje Općinu Promina i grad Knin (s. 1). Ostatak cestovne mreže čine lokalne ceste koje međusobno povezuju naselja na miljevačko-prominskom području.

Sl. 1. Geografski položaj miljevačko-prominskog područja.

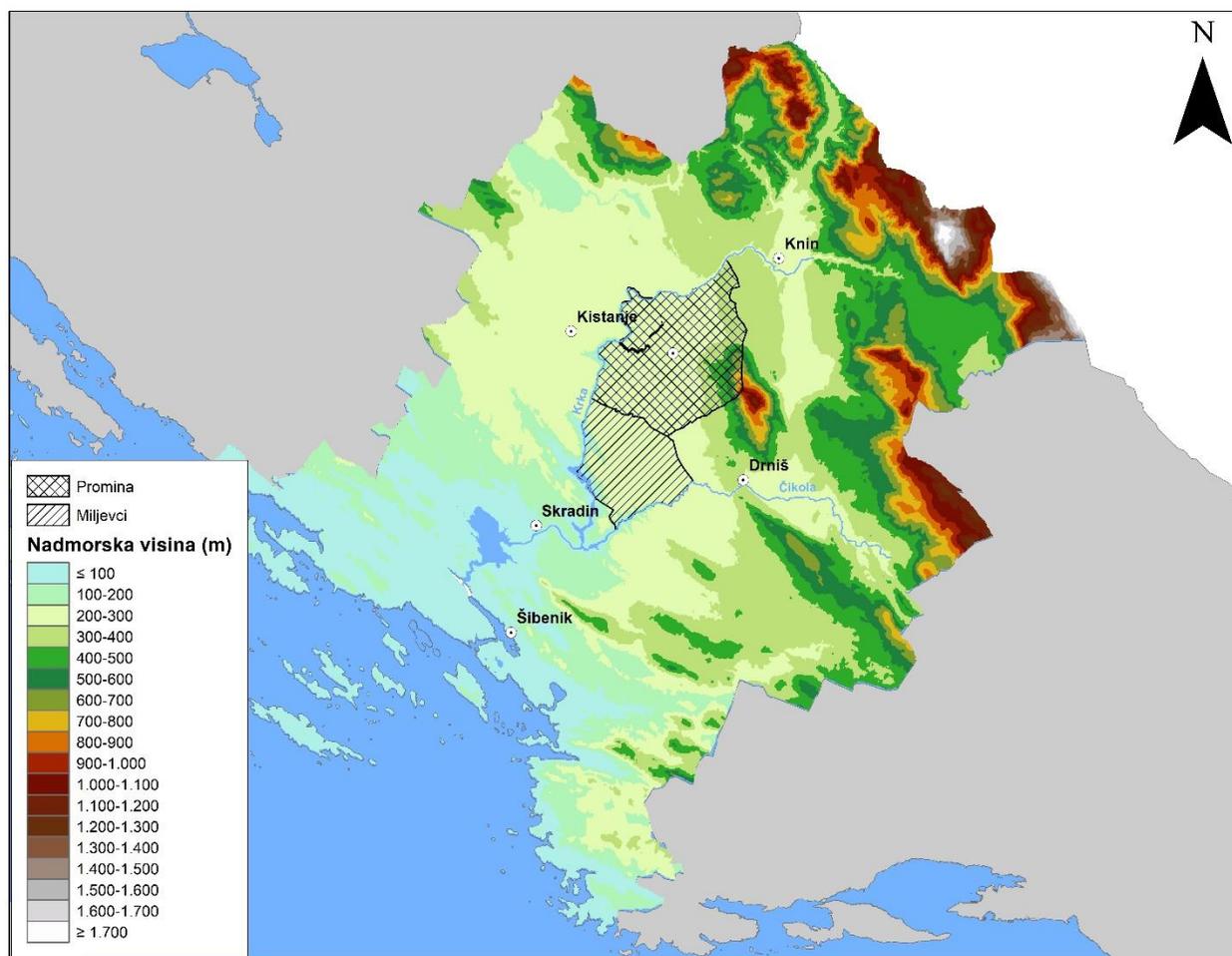
Izvor: izradio autor prema županijskim cestama Šibenik, n. d., DGU (2013).

4. PRIRODNOGEOGRAFSKA OBILJEŽJA PROSTORA

Među prirodnogeografskim obilježjima u ovom radu bit će istražena reljefna obilježja prostora tj. geološki sastav tla i dominantni reljefni oblici u prostoru, zatim hidrografska obilježja tj. rijeke Krka i Čikola te jezero Torak i klimatska obilježja prostora tj. dominantni elementi klime.

4.1. Reljefna obilježja prostora

Današnji oblik reljefa rezultat je dugotrajnog djelovanja endogenih prirodnih procesa te egzogenih sila koji su oblikovali naslage različite starosti i petrografskih svojstava. U sastavu zemljišta miljevačko-prominskog područja dominiraju tvrdi i slabo uslojeni vapnenci što se najbolje očituje u kršu te ogoljenosti prostora. Petrografski sastav tla omogućio je eksploataciju kamena (Promina), a vapnenci su poslužili kao osnovni građevni element u povijesno-geografskom razvoju istraživanog područja (Plan upravljanja razvojem i marketingom turizma drniškog područja, 2016). Veliki utjecaj na današnji izgled krajolika imala je stočarska djelatnost koja je dominirala ovim područjem kroz povijest. Miljevačko-prominsko područje dio je Sjevernodalmatinske krške zaravni tj. prostor između 200 i 300 m/nv na kojem se izmjenjuju kamenjar, pašnjaci, te plodna crvenica. Osnovni reljefni oblici šireg istraživanog prostora su krška zaravan te dolina rijeke Krke i Čikole (sl. 2). Brojni speleološki objekti u krškom reljefu upućuju na složenost krške hidrografije s naglaskom na podzemnu hidrografiju. Od tipičnih krških oblika ističu se jame i spilje kojih je na području Šibensko-kninske županije preko 500, od čega je većina unutar granica Nacionalnog parka Krka koji se velikim svojim dijelom prostire na miljevačko-prominskom području. Na rubu miljevačko-prominskog područja nalazi se planina Promina koja dominira krajolikom (sl. 2). Važno gospodarsko obilježje Promine je bogatstvo rudama (ugljen i boksit) čime se ističe u Dalmaciji. Građena je od lapora, gline, pješčenjaka i vapnenaca koje se slojevito izmjenjuju (Grad Drniš, 2017). Planina Promina smještena je između Knina na sjeveru i Drniša na jugoistoku, sa zapadne strane je omeđena kanjonom rijeke Krke, a na jugu rijekom Čikolom. Duga je 10-ak kilometara, a najveći vrh je Čavnovka s 1148 m/nv (Grad Drniš, 2017).

Sl. 2. Reljefna obilježja miljevačko-prominskog područja.

Izvor: izradio autor prema CGIAR-CSI, n. d., DGU (2013).

4.2. Hidrografska obilježja prostora

Miljevačko-prominsko područje pripada prostoru izrazitog krša bez trajnih tokova, stoga postojanje Krke s jedne strane te Čikole s druge predstavlja iznimno hidrogrfsko bogatstvo (sl. 2).

Istraživanim prostorom sa zapadne i sjeverozapadne strane dominira rijeka Krka koja zbog konstantnog procesa osedranja predstavlja krški fenomen (sl. 4). Rijeka Krka izvire u blizini grada Knina te je duga 72,5 km. Ukupna površina porječja sa svim pritocima rijeke Krke (Radljevac, Butišnica, Orašnica, Kosovčica i Čikola) iznosi 2 450 km² (NP Krka, n. d). Ukupno se na rijeci Krki nalazi sedam slapišta (Bilušića buk, Brljan, Manojlovački slap, Rošnjak, Miljacka

slap, Roški slap i Skradinski buk) od čega se čak šest nalazi podno miljevačko-prominskog područja, a sedmi, Skradinski buk je udaljen svega nekoliko kilometara od Miljevaca.

Rijeka Čikola najveći je prtok rijeke Krke duljine 46 km te se u donjem toku nalazi unutar Nacionalnog parka Krka (sl. 3). Izvire u naselju Mirlović Polje u Dalmatinskoj zagori, a ulijeva se u Krku podno Miljevačkog platoa. Zbog izdizanja sedrene barijere Skradinskog buka ušće Čikole je potopljeno. Podno Miljevaca rijeka Čikola teče kroz kanjonski dio koji je usječen u vapnenačku podlogu dubine 150-170 m. Na samom ušću rijeke Čikole u Krku nalazi se jezero Torak kružnog oblika (sl. 5). Važna karakteristika rijeke Čikole je njezino presušivanje za vrijeme ljetnih mjeseci zbog čega se ne može koristiti u poljoprivredne svrhe.

Sl. 3. Rijeka Čikola (gore), Sl. 4. Rijeka Krka (dolje lijevo), Sl. 5. Jezero Torak (dolje desno).

Izvor: TZ Drniš, n. d., Rijeke Hrvatske, n. d, ŠibenikIn (2018).

4.3. Klimatska obilježja prostora

Prema Köppenovoj klasifikaciji Šibensko-kninskom županijom dominira umjereno topla kišna klima dok se na istraživanom prostoru razvija podtip umjereno tople vlažne klime s vrućim ljetima. Ako se cijelo područje drniške subregije unutar koje se nalazi miljevačko-prominsko područje sagleda kao jedna cjelina može se izvući nekoliko zaključaka.

Blizina Jadranskog mora i Dinare uzrokuje miješanje kontinentalnih i maritimnih klimatskih obilježja što rezultira submediteranskim obilježjima na prostoru drniške subregije. Zbog otvorenosti prema moru jači mediteranski utjecaj se osjeti na Miljevcima, a dokaz tomu je uspjevanje masline (Grad Drniš, 2017). Obilježja umjereno tople kišne klime s vrućim ljetima su visoke ljetne temperature s čestim sušnim razdobljima dok su zime relativno blage s čestim kišama. Za razliku od ljetnih mjeseci kad je vrijeme uglavnom stabilno, zimske mjesece karakterizira nestabilno i promjenjivo vrijeme kada se smjenjuju zračne mase, te mijenja smjer vjetrova, temperatura zraka i vlažnost (Plan upravljanja razvojem i marketingom turizma drniškog područja, 2016). Najviše oborina je u jesen i zimu što je zapravo karakteristika maritimnog oborinskog režima. Srednja godišnja temperatura iznosi 13° C dok je temperaturni maksimum u lipnju, a temperaturni minimum u siječnju (Grad Drniš, 2017). Srednja mjesečna temperatura najhladnijeg mjeseca, siječnja, ne pada ispod 5° C, dok srednja mjesečna temperature najtoplijeg mjeseca, srpnja se kreće oko 25° C. Prosječna godišnja količina oborina iznosi 1 262 mm što ovom prostoru daje humidne karakteristike. Najsušniji mjesec je kolovoz sa svega 48 mm, a najvlažniji je listopad s 248 mm (Grad Drniš, 2017). Kad se uspoređi temperaturni maksimum i oborinski minimum zaključuje se kako klimatska obilježja izrazito negativno djeluju na brojne ekonomske djelatnosti, ali na neke, poput turizma, djeluje povoljno. Najdominantniji vjetar je bura koja čini 50 % svih vjetrova na području drniške subregije uz koju se u zimskim mjesecima javlja jugo (Grad Drniš, 2017). Od dnevnih vjetrova ističu se burin i maestral, i to više na miljevačko-prominskom području zbog prostrane zaravni. Snijeg je rijetka pojava i uglavnom se ne zadržava dulje od dva dana.

5. DRUŠTVENOGEOGRAFSKA OBILJEŽJA PROSTORA

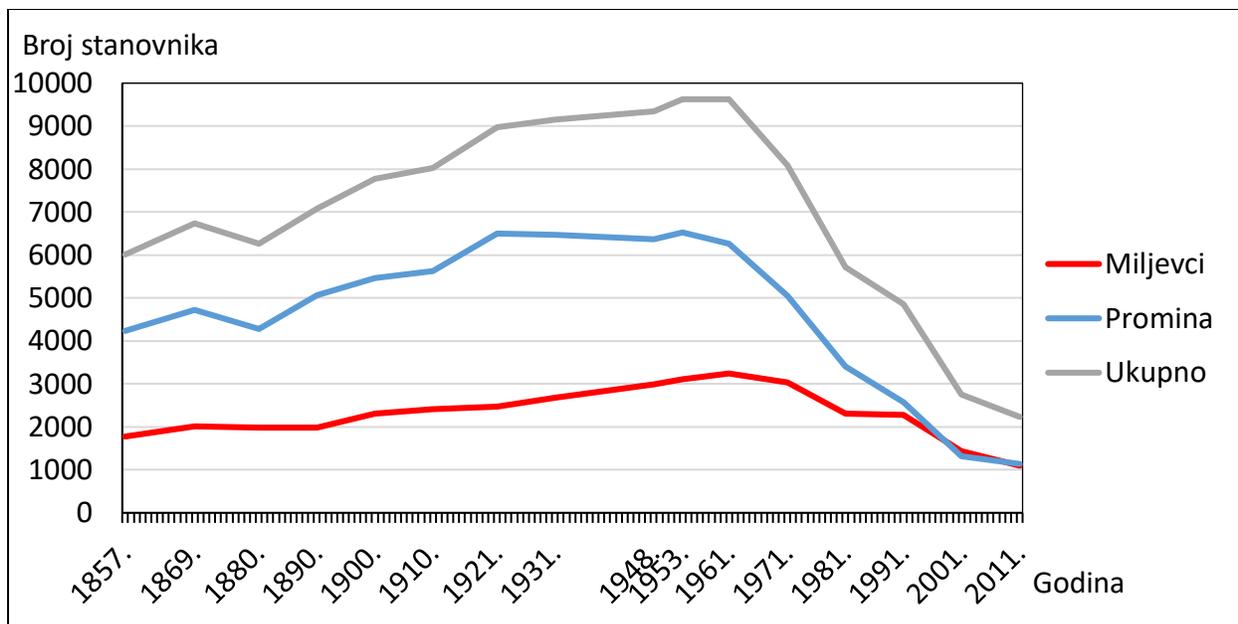
Društenogeografska obilježja prostora su iznimno kompleksna tema koja je sastavljena od niza segmenata današnjeg društva. Kad se govori o društenogeografskim obilježjima prostora u prvom redu se to odnosi na demogeografske značajke (opće kretanje i socioekonomska obilježja stanovništva). No, u kontekstu društenogeografskih obilježja uvijek se analiziraju i ekonomskogeografska obilježja unutar istraživanog prostora. Stoga, unutar ovog poglavlja uz demogeografska obilježja bit će analizirani centralitet naselja, ekonomskogeografske i prometnogeografske značajke prostora.

5.1. Demogeografska obilježja prostora

Problem pojedinih područja u Republici Hrvatskoj, a ponajviše ruralnih, je nejednaki društveno-gospodarski razvoj. Kako bi se smanjile lokalne i regionalne razlike te se prostor razvijao u ispravnom smjeru nužno je koristiti resurse i potencijale koja pojedini prostor posjeduje. Osim prirodnogeografskih bogatstava i gospodarskih potencijala temeljni čimbenik razvoja prostora je demografski resurs tj. stanovništvo. Stoga, nužno je provesti demografsku analizu istraživanog prostora kako bi se prepoznali demografski potencijali prostora te njegovi nedostaci. U ovom poglavlju bit će analizirane opće karakteristike naseljenosti miljevačko-prominskog područja: opće kretanje broja stanovnika Miljevaca i Promine kroz 20. stoljeće, zatim opće kretanje stanovništva Miljevaca zadnjih 10 godina, prirodno kretanje stanovništva Općine Promina zadnjih 10 godina, indeksi međupopisne promjene na Miljevcima i u Promini, vitalni indeks te gustoća naseljenosti.

Razdoblje 19. i 20. stoljeća obilježile su brojne društvene promjene, koje su posljedica gospodarsko-političke situacije, koje su se na poseban način odvijale na području Zagore pa tako i na miljevačko-prominskom području (Bralić i Ramljak, 2011). Od sredine 19. stoljeća na miljevačko-prominskom području mogu se izdvojiti dva osnovna razdoblja kretanja broja stanovnika. Od 1850-ih do sredine 20. stoljeća tj. kraja Drugog svjetskog rata broj stanovnika se konstantno povećavao uz manje iznimke zbog Prvog i Drugog svjetskog rata. Emigracija je proces koji je iznimno obilježio miljevačko-prominsko područje ponajviše krajem 19. i početkom 20. stoljeća kada je stanovništvo emigriralo u prekomorske zemlje zbog gospodarskih prilika. U tom periodu prostor Promine bilježi neznatan pad dok se na prostoru Miljevaca odvija blagi porast

broja stanovnika. Međutim, paralelno se zbivao proces demografske tranzicije, koja je zbog visokih stopa nataliteta uzrokovala povećanje broja stanovnika (Bralić i Ramljak, 2011 prema Radeljak, 2015). Vrijeme prije Drugog svjetskog rata obilježilo je iseljavanje stanovnika u zapadnoeuropske zemlje, Ameriku, druge krajeve Hrvatske i Jugoslavije gdje velika većina njih ostaje pa zbog toga i ratnih razaranja miljevačko-prominsko područje bilježi stagnaciju broja stanovnika (sl. 6). U Jugoslaviji, miljevačko-prominsko područje doživljava vrhunac broja stanovnika koji je dosegnut 1953. godine s 9 625 stanovnika nakon čega zbog deruralizacije i deagrarijacije nastupa izrazita depopulacija odnosno demografska katastrofa (sl. 6). Valja naglasiti kako je cijela Šibensko-kninska županija u drugoj polovici 20. stoljeća bilježila pad broja stanovnika. Međutim, čak 85% smanjenja broja stanovnika županije u 1970-ima odnosilo se na područje bivše općine Drniš unutar koje se nalazilo miljevačko-prominsko područje (Pejnović, 2004 prema Radeljak, 2015). U razdoblju kada je Grad Drniš bilježio pad broja stanovnika sam grad Drniš je bilježio blagi porast do 1991. godine, no ostala naselja (ruralni prostor) su bilježila relativno veći pad broja stanovnika što pokazuje da su stanovnici ruralnih prostora prilikom migracija u druge krajeve preskakali grad Drniš. Cijela drniška subregija je u razdoblju 1981.-1991. postajala prostor izrazite depopulacije s trendom k izumiranju (Radeljak, 2015). Domovinski rat je samo pogoršao demografsku situaciju uzrokovanu društveno-gospodarskim prilikama. Miljevačko-prominsko područje je u razdoblju 1991.-2001. izgubilo preko 2000 stanovnika odnosno čak 43 % stanovnika je manje zabilježeno 2001. godine u odnosu na 1991. godinu. Takav pad ponajviše se osjetio u prominskom dijelu područja gdje je pad broja stanovnika iznosio 49 % (sl. 6). U većini naselja ostala je nepovoljna dobno-spolna struktura stanovništva s niskim obrazovanjem.

Sl. 6. Opće kretanje broja stanovnika Miljevaca i Promine u razdoblju 1857.-2011. godine.

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001. godine; Popis stanovništva, kućanstva i stanova u republici Hrvatskoj 2011., DZS (2013).

Kao što je već spomenuto, zadnji popis stanovništva proveden je 2011. godine stoga trenutni broj stanovnika naselja Miljevaca i Općine Promina nije dostupan. Zbog navedenog autor je koristio župni popis naselja Miljevaca zadnjih 10 godina, a za naselja Općine Promina prirodnu promjenu zadnjih 10 godina. Također, popisna godina 2014. i 2016. izračunate su metodom linearne interpolacije zbog neprovođenja župnog popisa spomenutih godina.

Pad broja stanovnika Miljevaca nastavljen je i u 21. stoljeću, no slabijeg intenziteta. Brojna infrastrukturna ulaganja (javna rasvjeta, uređenje cestovnih puteva, obnavljanje vjerskih građevina, uređenje društvene infrastrukture itd.) zaustavila su masovno iseljavanje uzrokovano političko-gospodarskim prilikama i Domovinskim ratom. Međutim, jedan od razloga smanjenja pada broja stanovnika zasigurno je taj što je veliki udio mladog pokretnog stanovništva već odselio. Sva naselja na Miljevcima imaju mali broj stanovnika što usporava gospodarski razvoj prostora, no broj stanovnika jednako je raspoređen po svim naseljima što djeluje poticajno na ravnomjerni razvoj prostora (tab. 1). Ističu se Širitovci i Kaočine s preko 200 stanovnika s jedne strane te Bogatići Miljevački s manje od 100 stanovnika s druge strane (tab. 1). Miljevci su 2012. godine po prvi puta zabilježili manje od 1000 stanovnika, kada je zabilježeno 969 stanovnika, a taj pad je nastavljen do 2017. godine. Međutim, u zadnje tri popisne godine bilježi se stabilizacija

broja stanovnika (tab. 1). Demografski gledano najveći problem za napredak i razvoj ima naselje Bogatići Miljevački koje bilježi konstantan pad broja stanovnika zadnjih 10 godina (tab. 1).

Tab. 1. Broj stanovnika naselja Miljevaca u razdoblju 2010.-2019.

Naselje	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Drinovci	162	165	159	165	161	156	148	139	142	139
Ključ	174	171	162	157	152	147	140	132	150	134
Kaočine	201	207	194	194	184	173	174	174	189	181
Brištani	174	170	162	165	156	147	148	149	143	145
Širitovci	203	196	182	173	175	176	158	139	146	144
Karalići	112	111	110	105	104	103	107	111	116	130
Bogatići M.	99	99	103	94	90	86	82	77	75	71
MILJEVCI	1026	1020	969	959	932	902	875	844	886	873

Izvor: Župni list „Miljevci“ (2010, 2011, 2012, 2013, 2015, 2017, 2018, 2019).

Broj stanovnika Općine Promina prema popisu stanovništva 2011. godine bio je 1 136 što je pad broja stanovnika za 13,74 % u odnosu na 2001. godinu kad je broj stanovnika iznosio 1 317 (tab. 2). Velik pad broja stanovnika pretežno je uzrokovan ratnim događanjima i zapostavljenosti prominskih sela u gospodarskom i prometnom smislu. Problem razvoja Općine Promina predstavlja veliki broj naselja koja imaju ispod 100 stanovnika, a ističu se Bobodol, Bogatići Prominski, Ljubotić, Mratovo, Puljane i Matase. Spomenuta naselja uz demografski pad imaju i nepovoljnu dobno-spolnu strukturu stanovništva što uvelike usporava društvenogospodarski razvoj ovog prostora. U pozitivnom kontekstu valja istaknutu naselje Oklaj koje je imalo porast broja stanovnika u razdoblju 2001.-2011. godine za 16,98 % (tab. 2). Razlog tomu je njegova centralna uloga u Općini, odnosno tamo su locirane sve centralne funkcije te gospodarska aktivnost.

Tab. 2. Broj stanovnika naselja Općine Promina 2001. i 2011. godine.

Naselje	2001.	2011.
Bobodol	20	23
Bogatić P.	48	24
Čitluk	158	112
Lukar	111	78
Ljubotić	53	35
Mratovo	86	56
Okaljaj	401	469
Puljane	69	52
Matase	77	50
Razvođe	193	170
Suknovci	101	67
PROMINA	1317	1136

Izvor: Popis stanovništva 2001. godine, DZS (2001).

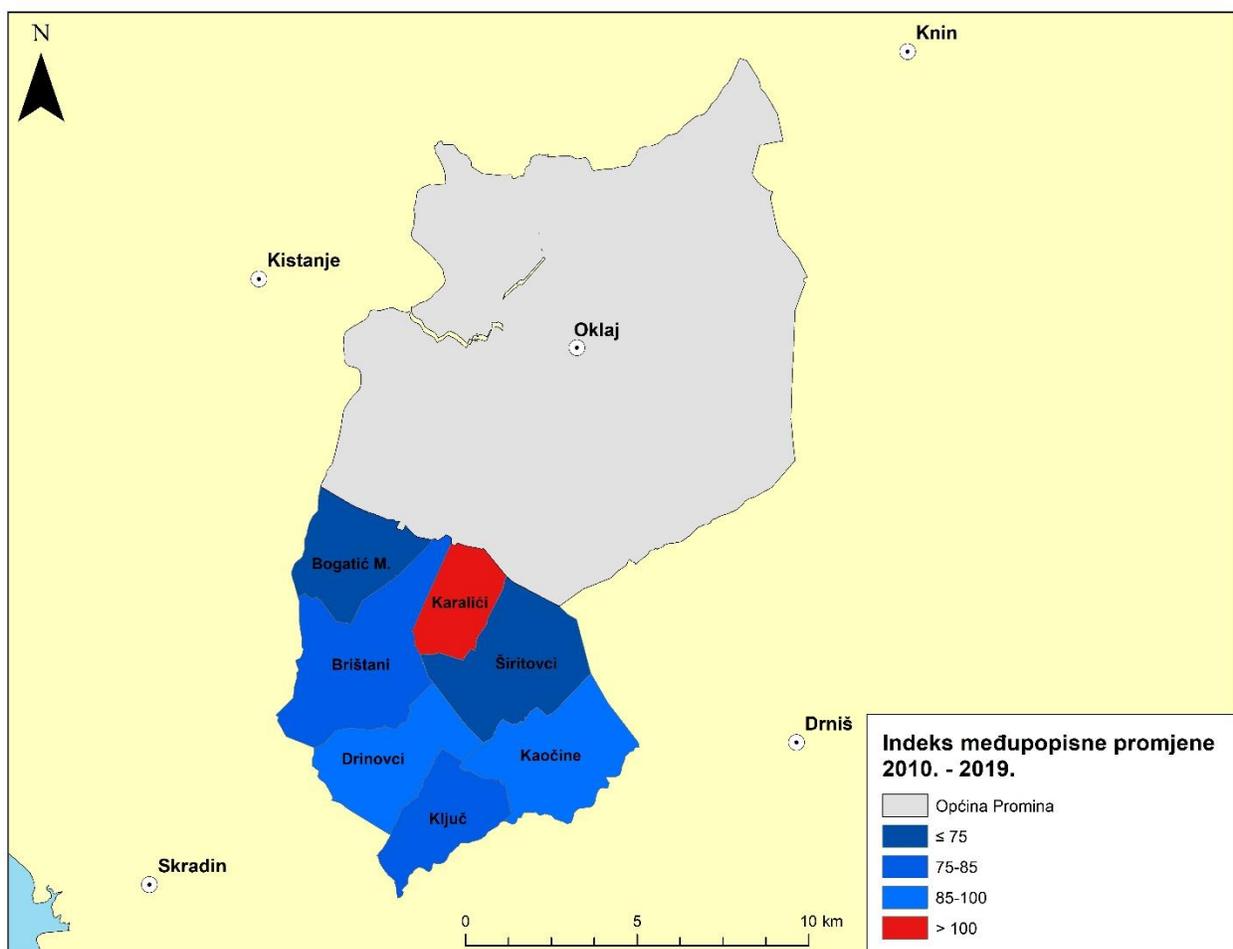
U razdoblju od 2010. do 2018. godine Općina Promina prirodnim putem gubi stanovništvo zbog izrazito starog stanovništva kao i zbog emigracije stanovništva mlađe životne dobi nakon Domovinskog rata. Ukupan pad broja stanovnika u spomenutom razdoblju prirodnim putem je 198, a ističu se 2010., 2011. i 2015. godina kad je Općina gubila preko 30 stanovnika prirodnim putem (tab. 3). Nepovoljnu demografsku sliku pokazuje i vitalni indeks koji prikazuje broj živorođenih na 100 umrlih. Iz prethodno spomenutog zaključuje se kako vitalni indeks u spomenutom razdoblju nije nikad bio iznad 100 čime bi se ostvarila pozitivna prirodna promjena. U pojedinim godinama vitalni indeks je pokazivao devastirajuće stanje za Općinu Promina; 2015. godine iznosio je samo 5,7, a najveću vrijednost postigao je 2012. kad je iznosio 48 (tab. 3).

Tab. 3. Prirodna promjena i vitalni indeks Općine Promina u razdoblju 2010.-2019.

Godina	Prirodna promjena	Vitalni indeks
2010.	-31	20,5
2011.	-31	18,4
2012.	-13	48
2013.	-18	25
2014.	-22	35,3
2015.	-33	5,7
2016.	-22	21,4
2017.	-16	23,8
2018.	-12	45,5
UKUPNO	-198	

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske po naseljima (2010.-2019).

Nepovoljnu demografsku situaciju Miljevacima prikazuje i indeks međupopisne promjene između 2010. i 2019. godine. Indeks međupopisne promjene prikazuje razliku broja stanovnika spomenutih godina. Sva naselja na Miljevcima osim naselja Karalići bilježe pad broja stanovnika. Bogatići Miljevački i Širitovci bilježe indeks manji od 75, točnije 71,72 i 70,94 dok naselja Kaočine i Drinovci bilježe indeks 90,05 i 85,8 (sl. 7). Iako su Drinovci centralno naselje Miljevacima i imaju status lokalnog centra, zbog izrazito starog stanovništva bilježe pad broja stanovnika dugi niz godina. Naselje Karalići zbog velikog broja djece u obiteljima, što pokazuje broj članova u obitelji, koji je u svim godinama iznosio prosječno preko tri člana po obitelji, imaju indeks 116,7 (sl. 7).

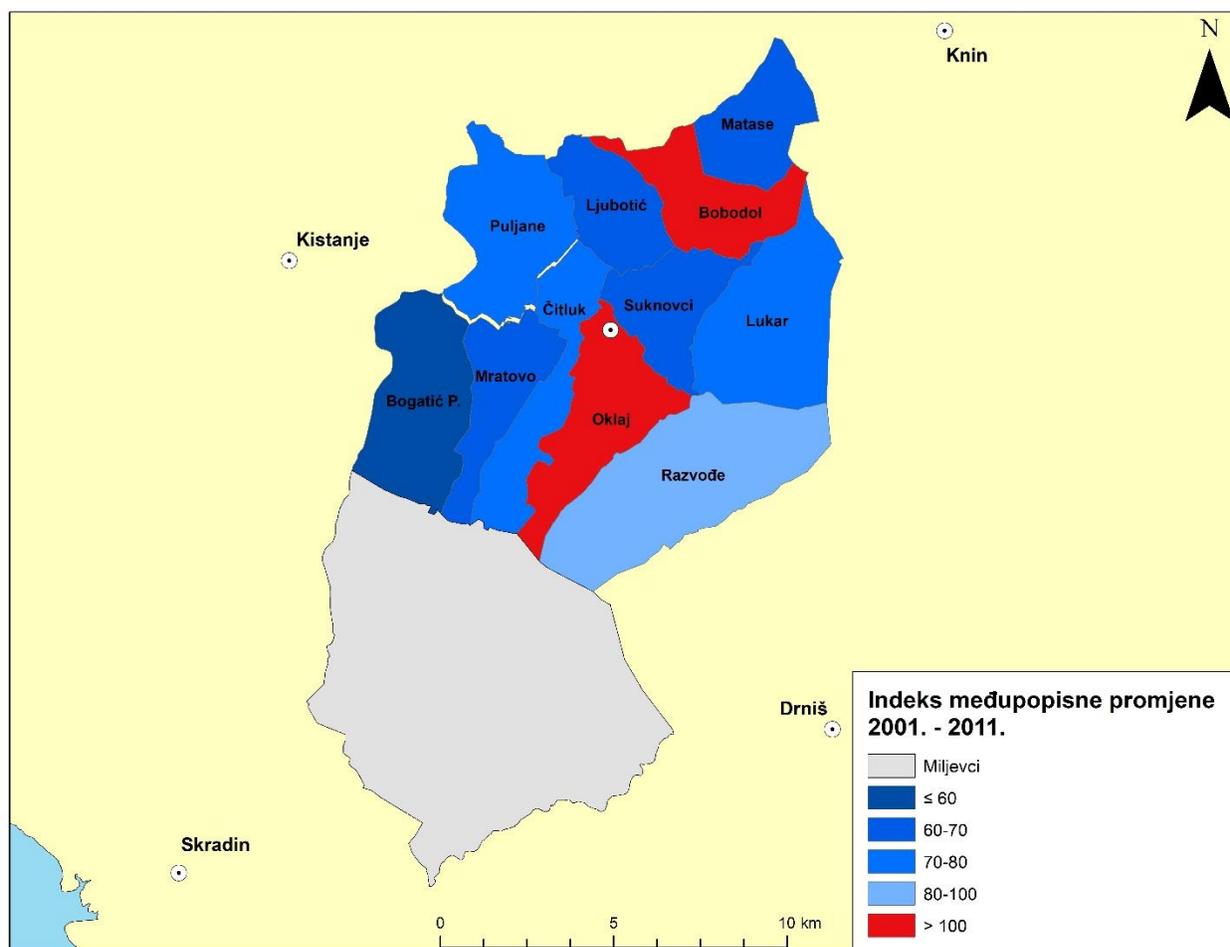

Sl. 7. Indeks međupopisne promjene 2019./2010. na Miljevcima.

Izvor: izradio autor prema župnom listu „Miljevci“ (2010, 2019), DGU (2013).

Zbog nemogućnosti pristupa podacima o broju stanovnika naselja Općine Promina nakon 2011. godine autor je koristio indeks međupopisne promjene 2001.-2011. godine.

Može se zaključiti kako je prikazana koropletna karta s indeksom izrazito slična onoj prethodnoj odnosno indeksu međupopisne promjene naselja na Miljevcima (sl. 7. i 8). Od 11 naselja unutar Općine Promina samo dva naselja, Bobodol i Oklaj imaju indeks veći od 100 (sl. 8). Valja naglasiti kako je u naselju Bobodol svega tri stanovnika više u promatranom razdoblju što je zapravo zanemarivo dok je u Oklaju 68 stanovnika više. Razlog tomu je centralitet Oklaja unutar kojeg su smještene sve centralne funkcije, ali i gospodarska aktivnost. Također, treba spomenuti i infrastrukturu koja je na mnogo većoj razini nego u ostalim naseljima Općine Promina. Na negativnom dijelu spektra ističe se naselje Bogatići Prominski koji imaju indeks međupopisne promjene 50 (sl. 8). Zanimljivo je kako Bogatići Miljevački također bilježe najniži indeks na Miljevcima. Radi se o susjednom prostoru koji je najizoliraniji na miljevačko-prominskom području te je najudaljeniji od centara rada te Drniša kao urbanog centra ovog područja.

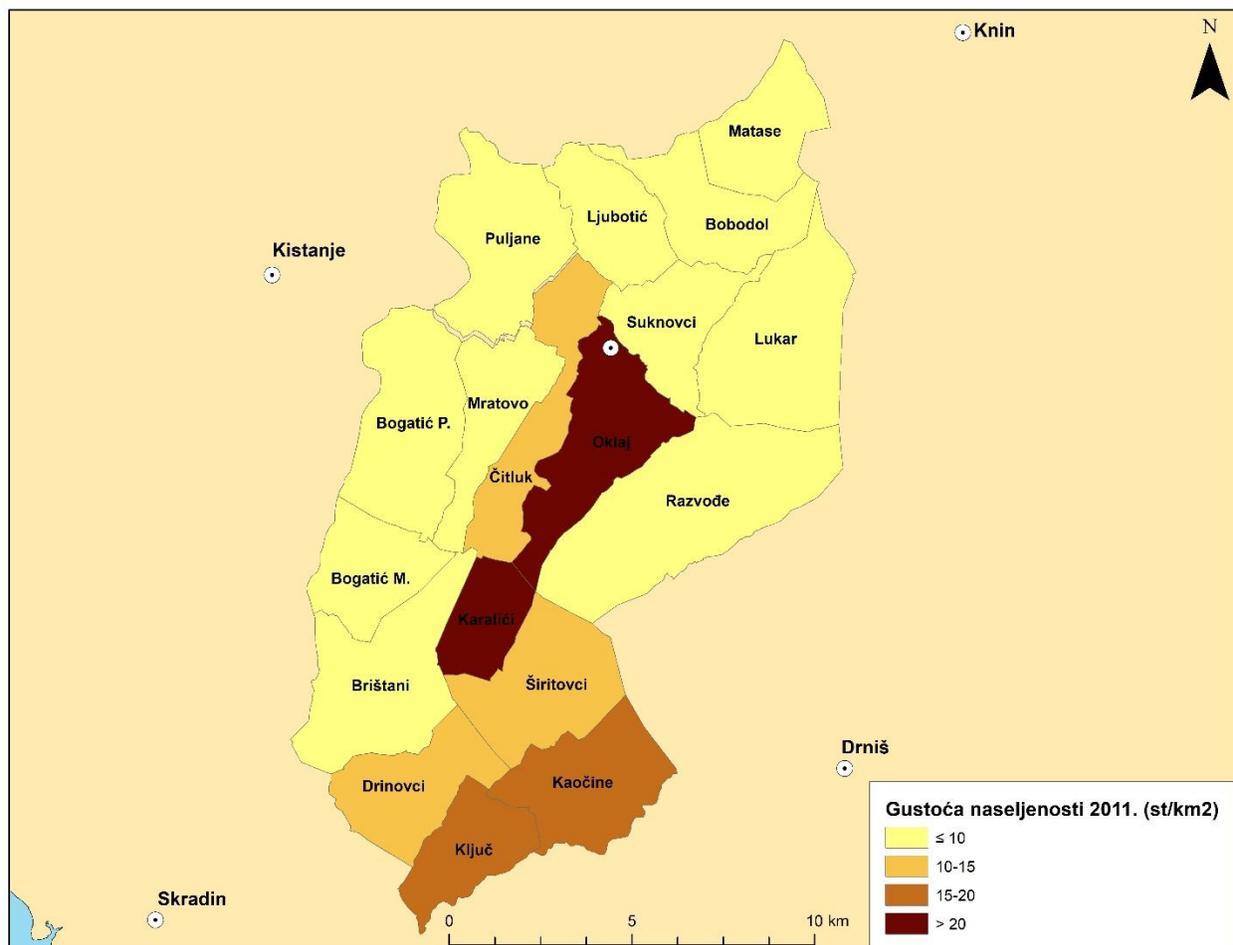

Sl. 8. Indeks međupopisne promjene 2011./2001. godine u Općini Promina.

Izvor: izradio autor prema popisu stanovništva 2001., Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, DZS (2013); DGU (2013).

Ruralne prostore u Republici Hrvatskoj karakterizira mala gustoća naseljenosti, odnosno gustoća naseljenosti koja je mnogo manja od prosjeka Hrvatske. Jednako tako, miljevačko-prominsko područje je izrazito rijetko naseljeno. Gustoća se kreće od svega jednog stanovnika/km² do 35 stanovnika/km² (sl. 9). Naselja koja imaju negativnu demografsku sliku prema prethodno prikazanim obilježjima imaju izrazito nisku gustoću naseljenosti, ispod 15 stanovnika/km². Gotovo sva naselja Općine Promina, izuzev Oklaja i Čitluka imaju gustoću naseljenosti ispod 10 stanovnika/km² što predstavlja izraziti ograničavajući čimbenik ruralnog razvoja (sl. 9). Naselje Oklaj ima najveću gustoću naseljenosti unutar cijelog miljevačko-prominskog područja što je odraz toga da je spomenuto naselje središte Općine. Gustoća naseljenosti na Miljevcima je također niska, no stanje je mnogo povoljnije od gustoće naseljenosti u Promini. S preko 20 stanovnika/km²

ističe se naselje Karalići koje u prethodnom dijelu teksta istaknuto kao naselje s najvećim brojem članova u obitelji. Naselje Drinovci ima srednju gustoću u odnosu na ostala naselja u istraživanom prostoru, no zbog izrazito starog stanovništva u tom naselju moguće je smanjenje gustoće naseljenosti (sl. 9).

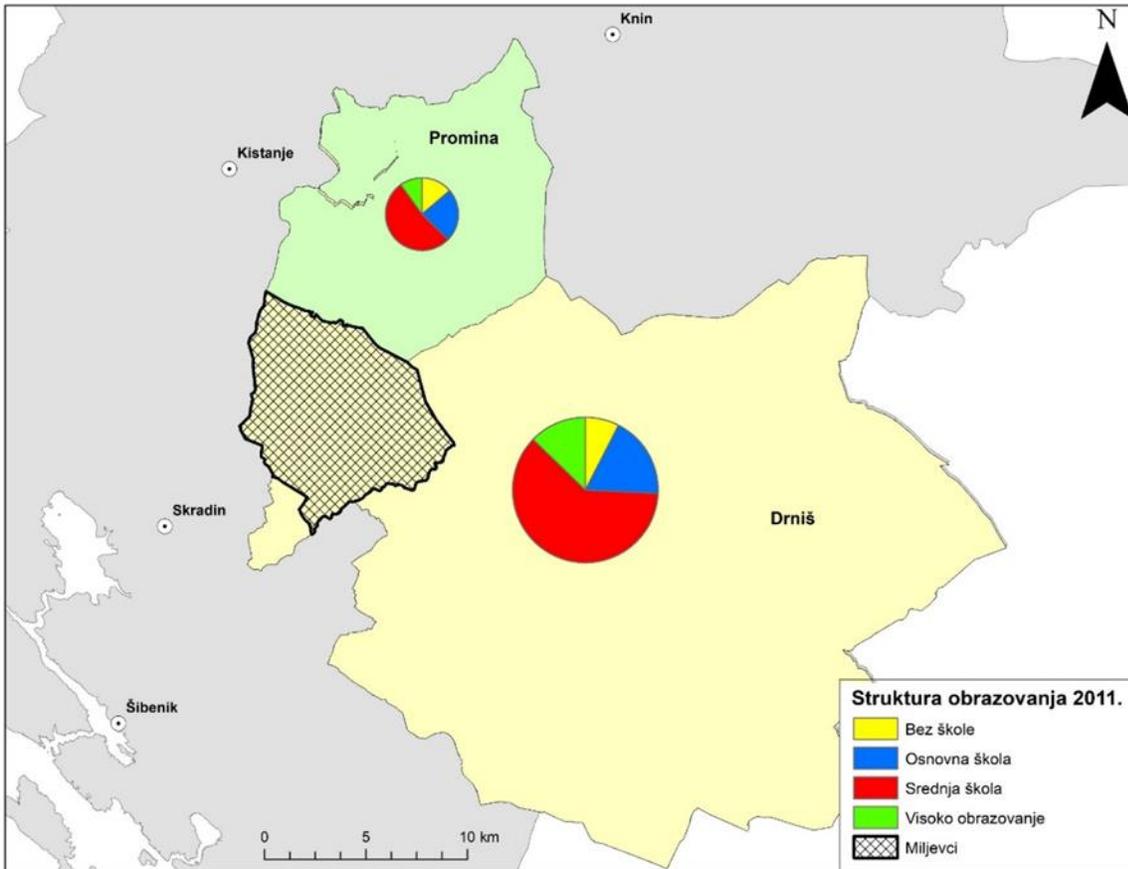
Sl. 9. Gustoća naseljenosti na miljevačko-prominskom području 2011. godine.

Izvor: izradio autor prema popisu stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, DZS (2013); DGU (2013).

Emigracija je zasigurno jedan od glavnih faktora koji je utjecao na ukupno kretanje stanovništva odnosno na opće karakteristike naseljenosti na miljevačko-prominskom području. Ponajviše zbog dvojakog utjecaja emigracije tj. dva vremenska učinka. Prvi je trenutni učinak i očituje se u tome što mijenja broj stanovnika i njegovu strukturu, dok je drugi učinak koji se ogleda dugoročno, a očituje se u tome da stanovništvo koje odseljava sa sobom nosi sva buduća rođenja, smrti, sklapanje brakova itd. (Wertheimer-Baletić, 1999. prema Bralić i Ramljak, 2011).

Deagrarizacija, deruralizacija i sukladno tome procesi urbanizacije zasigurno su jedan od faktora koji je uzrokovao tendenciju pada broja stanovnika na miljevačko-prominskom području (Bjelajac, 2008). U ostarjelom stanovništvu smanjuje se gospodarska aktivnost i nestaje društveni i kulturni život. Također, demografsko starenje uzrokuje i smanjenje poduzetničkih ulaganja i smanjuje optimizam za napredak. Predočeno stanje na miljevačko-prominskom području utjecalo je na iseljavanje dijela mlade populacije što uzrokuje demografsku i socijalnu depresiju te ograničava mogućnosti stabilizacije i preokreta nepovoljnih demografskih tendencija (Nejašmić, 1992).

Važan dio društvenogeografske analize je struktura obrazovanja stanovništva koja predstavlja temelj razvoja gospodarskog sustava svakog prostora. Prema popisu stanovništva 2011. godine Grad Drniš i Promina imaju najviše stanovnika sa završenom srednjom školom, njih 52,67 % odnosno 41,08 % u Općini Promina (sl. 10). Veliki značaj za istraživani prostor predstavlja stanovništvo s visokim obrazovanjem kojeg u Gradu Drnišu ima 10,96 %, a u Općini Promina 7,72 %. Međutim, zbog nepovoljne demografske strukture tj. starog stanovništva velik je udio stanovnika bez škole ili samo sa završenom osnovnom školom (sl. 10).

Sl. 10. Struktura obrazovanja u Gradu Drnišu i Općini Promina 2011. godine.

Izvor: izradio autor prema popisu stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo staro 15 i više godina prema najviše završenoj školi, starosti i spolu, DZS (2013).

5.2. Društvenogospodarska obilježja prostora

Demografski razvoj i društvenogospodarski razvoj međusobno su usko vezani i utječu jedan na drugog. Drniška subregija, a samim tim i miljevačko-prominsko područje je u socijalno-ekonomskom smislu doživjelo u razdoblju 19. i 20. stoljeća transformaciju od tradicionalno stočarsko-ratarskog društva, preko procesa modernizacije koja se odrazila na deruralizaciju do depopulacijskog, demografski ostarjelog i ekonomski deagrariziranog društva (Bralić i Ramljak, 2011).

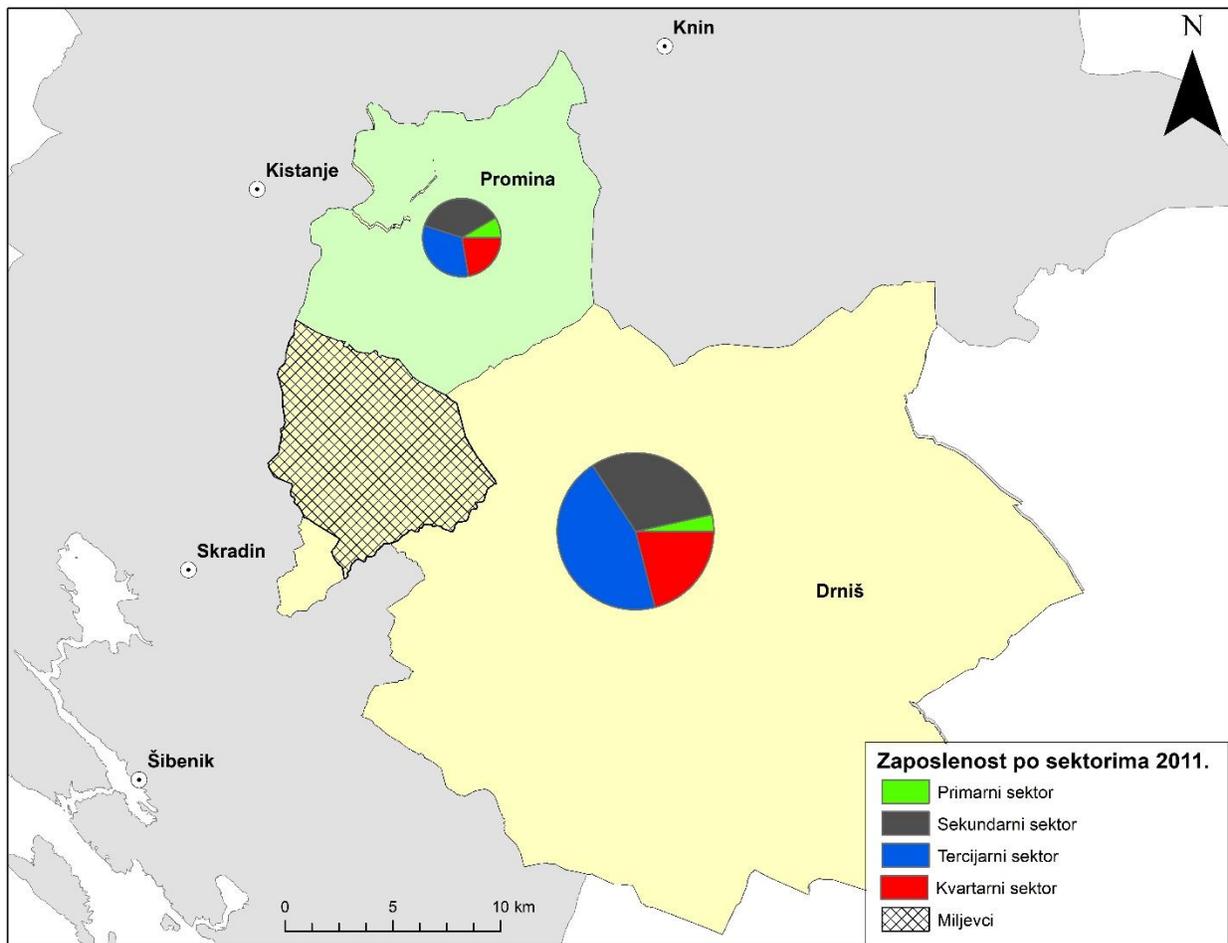
Uobičajeno se djelatnosti svrstavaju u četiri sektora, a to su: primarni, sekundarni, tercijarni i kvartarni sektor. Gospodarski razvoj miljevačko-prominskog područja temelji se na tri glavne djelatnosti, a to su: trgovina na veliko i malo, prerađivačka industrija te poljoprivreda

(vinogradarstvo, maslinarstvo). S obzirom na to da Miljevci administrativno pripadaju Gradu Drnišu određena gospodarska obilježja Drniša se mogu uopćiti na prostor Miljevacu, ali zbog velikog utjecaja na susjedna područja i na Općinu Promina.

Tipizacijom prema sektorima djelatnosti vidljivo je kako Grad Drniš ima uslužni tip (III-II-I) (sl. 11). Takva podjela djelatnosti u Gradu Drnišu rezultat je dominacije trgovine na veliko i malo gdje je prema popisu stanovništva 2011. godine zaposleno 15,44 % od ukupno aktivnog stanovništva te je najviše poduzetnika poslovalo u djelatnosti trgovine na veliko i malo, čiji je udio 28,2 % ukupnog broja poduzetnika u Gradu Drnišu. Nakon trgovine na veliko i malo u Gradu Drnišu prednjači sekundarni sektor zbog dominacije prerađivačke industrije. Udio zaposlenih u prerađivačkoj industriji je 18,01 % dok je dio poduzetnika u prerađivačkoj industriji 20 % (Grad Drniš, 2017).

Tipizacijom prema sektorima djelatnosti Općina Promina ima industrijski tip (II-III-I) zbog dominacije zaposlenih u prerađivačkoj industriji (sl. 11). U spomenutoj industriji prema popisu stanovništva 2011. godine zaposleno je 21,43 % ukupno aktivnog stanovništva. Sljedeći sektor po važnosti je tercijarni sektor zbog dominacije trgovine na veliko i malo gdje je zaposleno 12,95 % ukupno aktivnog stanovništva. Na području Općine Promina registrirano je devet trgovačkih društava, pet obrta i pet zadruga. Najveći broj trgovačkih društava registriran je u djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, dakle u primarnom sektoru gospodarstva, dok je najveći broj obrta registriran u djelatnosti trgovine na veliko i malo (Općina Promina, 2014). Važno je spomenuti kako je prostor Promine bogat nalazištima mineralnih sirovina gdje postoji mogućnost za eksploataciju sirovine za industrijsku preradu. Od sirovina ističe se kamen vapnenac te bogato nalazište kalcita visoke čistoće (Općina Promina, 2014).

Prerađivačka industrija u Drnišu u kojoj je zaposlen velik udio stanovnika Općine Promina smještena je odmah uz Miljevački plato na županijskoj cesti Drniš – Širitovci. U drugoj polovici 20. stoljeća u Drnišu dolazi do industrijskog razvoja, otvaraju se tvornice: Tvornica oplemenjenih folija (TOF), Drnišplast, Girk Kalun itd. Međutim, ratna razaranja uzrokuju devastaciju industrijskih pogona i gospodarsko nazadovanje ovog kraja. Ipak, nakon Domovinskog rata obnovljena je većina industrijskih kapaciteta što je jedinstven primjer relativno brze obnove gospodarstva i osiguranja veće zaposlenosti u ovom kraju.

Sl. 11. Struktura zaposlenosti prema sektorima djelatnosti u Gradu Drnišu i Općini Promina 2011. godine.

Izvor: izradio autor prema popisu stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu, DZS (2013), DGU (2013).

Poljodjelstvo i stočarstvo nekoć su na miljevačko-prominskom području bile temeljne djelatnosti pomoću kojih je stanovništvo preživljavalo. Međutim, industrijalizacija i modernizacija koje su zahvatila ovo područje u drugoj polovici 20. stoljeća svela je poljodjelstvo i stočarstvo na izrazito niske razine. Danas na miljevačko-prominskom području poljoprivreda nije glavna djelatnost privređivanja, iako postoji velik broj OPG-ova (tab. 5), već se poljodjelstvo uglavnom orijentira na zadovoljavanje vlastitih potreba (sl. 11). Prema popisu stanovništva 2011. godine u Gradu Drnišu od 7 498 stanovnika samo 157 stanovnika poljoprivredu navodi kao glavni izvor sredstava za život, dok je taj broj u Općini Promina još manji (tab. 4).

Tab. 4. Stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život 2011. godine.

JLS	Poljoprivreda	Ukupan broj stanovnika
Drniš	157	7498
Promina	16	1136

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život i spolu, popis 2011, DZS (2013).

Razlog tomu su brojni problemi s kojima se susreće poljoprivreda: loša poljoprivredna infrastruktura, imovinsko-pravni odnosi, nepostojanje otkupnih kapaciteta za poljoprivredne proizvode itd. Najveći dio poljoprivrednih površina je u vlasništvu OPG-ova, no velika većina njih se ne bavi poljoprivredom profesionalno već se uglavnom radi o umirovljenicima (Grad Drniš, 2017). Broj OPG-ova na miljevačkom-prominskom području je u porastu s izuzetkom 2019. godine kad se dogodio neznatan pad (tab. 5).

Tab. 5. Broj OPG-ova na Miljevcima i u Općini Promina u razdoblju 2016.-2019. godine.

	2016.	2017.	2018.	2019.
Miljevci	97	99	104	101
Promina	117	118	128	124

Izvor: APPRRR (2019).

Ograničavajući faktor razvoja poljoprivrede su usitnjenost parcela i mala veličina posjeda te problemi s plasmanom proizvoda na tržište. Nadalje, treba naglasiti i nepovoljnu obrazovnu strukturu nositelja OPG-ova (tab. 6). 7,56 % nositelja OPG-ova na miljevačko-prominskom području nema završenu osnovnu školu, dok je nositelja s visokim obrazovanjem svega 8 %. Najviše nositelja OPG-ova završilo je srednju školu, njih 28,89 % (tab. 6).

Tab. 6. Obrazovna struktura nositelja OPG-ova na Miljevcima i u Općini Promina 2019. godine.

	Bez škole	OŠ	SŠ	Visoko obrazovanje	Bez podataka
Miljevci	13	5	29	6	48
Promina	4	13	36	12	59

Izvor: APPRRR (2019).

Dodatna prepreka ozbiljnijem razvoju poljoprivrede je dobna struktura nositelja OPG-ova (tab. 7). Na miljevačko-prominskom području nositelji OPG-ova s više od 50 godina čine 74,67 %, dok nositelji koji imaju više od 60 godina čine čak 52,44 % ukupnog broja nositelja OPG-ova. Nadalje, mladih poljoprivrednika, odnosno onih koji imaju manje od 41 godine ima svega 14,22 % (tab. 7). Takva situacija u OPG-ovima i općenito cijeloj poljoprivredi predstavlja veliki

ograničavajući faktor za napredak jer nositelji OPG-ova stariji od 60 godina većinski nisu spremni za modernizaciju poljoprivrede i usavršavanje novih tehnologija koje su nužne za napredak poljoprivredne proizvodnje (tab. 7).

Tab. 7. Dobna struktura nositelja OPG-ova na Miljevcima i u Općini Promina 2019. godine.

	< 41	41-45	46-50	51-55	56-60	>60
Miljevci	15	2	6	10	15	53
Promina	17	7	10	12	13	65

Izvor: APPRRR (2019).

Od poljoprivrednih grana koje dominiraju na miljevačko-prominskom području ističu se vinogradarstvo i maslinarstvo. Područje Promine karakteristično je po vinogradarstvu i proizvodnji vina što dokazuje i godišnje povećanje proizvedenog grožđa, dok je Miljevački plato poznat po uzgoju maslina kao jedan od sjevernijih prostora gdje maslina uspijeva. Poljoprivredno zemljište predstavlja veliki potencijal u gospodarskom razvoju Općine Promina s obzirom na to da je iskorišteno samo 57,07 % (Općina Promina, 2014). Također, jedan od najprepoznatljivijih poljoprivrednih proizvoda miljevačko-prominskog područja, tj. drniške subregije je pršut. Organizirana proizvodnja drniškog pršuta počinje 1969. godine otvaranjem poljoprivredno-industrijskog kombinata Petrovo polje. Međutim, u to vrijeme na prostoru drniške subregije bilo je razvijeno stočarstvo kao temelj proizvodnje pršuta. Danas je proizvodnja pršuta na nižim razinama, ali zbog turističke aktivnosti i promocije, pršut postaje brand drniške subregije.

Turizam predstavlja jednu od najperspektivnijih grana na miljevačko-prominskom području. Zahvaljujući atraktivnoj prirodnoj osnovi i Nacionalnom parku Krka ovo područje privlači sve veći broj turista. Međutim, kvaliteta turističke ponude i infrastrukture je i dalje ispod potrebne razine kojom bi se mogla ostvariti gospodarska dobit za ovaj prostor. Također, sam utjecaj Nacionalnog parka na zaposlenost domicilnog stanovništva se ne primjećuje. Trenutno, u NP Krka s miljevačko-prominskog područja radi 28 stanovnika (tab. 5).

Tab. 8. Broj zaposlenih u NP Krka s prostora Miljevaca i Općine Promina 2020. godine.

	Zaposlenici
Miljevci	20
Promina	8

Izvor: Nacionalni park Krka (2020).

5.3. Centralne funkcije u prostoru

„Centralitet je pokazatelj odnosa između naselja u ruralnim područjima s jedne te gradova odnosno centara o kojima su ovisna s druge strane“ (Lukić, 2012). Centralne funkcije obuhvaćaju sve djelatnosti u određenom naselju kojima se služe stanovnici naselja, ali i određen broj stanovnika iz okolice, no glavna karakteristika centralnih funkcija je njihovo korištenje u naselju u kojem su smještene. Centralne funkcije se prvenstveno odnose na djelatnosti tercijarnog i kvartarnog sektora te imaju veliku ulogu u kvaliteti življenja i općoj razvijenosti područja (Malić, 1981; Vrišer, 1968 prema Radeljak, 2015). Važno je spomenuti kako funkcija rada ima barem jednako važnu ulogu u analizi gravitacijske privlačnosti kao i uslužne funkcije (Lukić, 2012). Walter Christaller pisao je o centralitetu naselja i njihovim gravitacijskim potencijalima te na temelju toga razvio teoriju lokacije centralnih djelatnosti i naselja. Stupanj centralnih funkcija, odnosno stupanj centraliteta pojedinih centralnih naselja, u prostoru ima važnu ulogu u formiranju hijerarhije centralnih naselja i njihovih gravitacijskih područja (Crkvenčić, 1976 prema Radeljak, 2015). Društveno-ekonomski razvoj pojedinog područja, tj. naselja uvjetuje razvoj centralnih funkcija u prostoru kao i transformaciju prostora (fizionomsku ili funkcionalnu). Centralne funkcije koje imaju snažnu ulogu u prostoru i uvjetuju pojavu centralnih naselja su: obrazovanje, zdravstvo, opskrba, pošta, financijsko poslovanje i uprava.

Prema stupnju opremljenosti naselja centralnim funkcijama razlikujemo pet stupnjeva opremljenosti. Grad Drniš je naselje koje svojim centralnim funkcijama stvara subregiju unutar koje se nalazi miljevačko-prominsko područje. Kao naselje trećeg reda opremljenosti centralnim funkcijama, Drniš ima osnovnu i srednju školu, dom zdravlja, ljekarnu, stomatologa, poštanski ured, više prodavaonica, bankomat, neki tip financijskog poslovanja te općinski sud. Središnje značenje Drniša je zbirna mjera značenja njegovih uslužnih djelatnosti za okolna područja (Lukić, 2012). Što se tiče 18 naselja unutar miljevačko-prominskog područja samo Drinovci i Oklaj imaju određen stupanj centraliteta. Preciznije, Drinovci i Oklaj pripadaju naseljima petog reda opremljenosti. Funkcije koje imaju naselja spomenutog reda opremljenosti su: područna škola, doktor opće medicine, poštanski ured, prodavaonica te sjedište općine (Oklaj).

Ovakav razmještaj centralnih naselja u miljevačko-prominskom području, tj. nepostojanje većeg broja naselja s centralnim funkcijama posljedica je društveno-ekonomskog razvoja u drugoj polovici 20. stoljeća koji je uzrokovao deagrarizaciju i deruralizaciju što je dovelo do koncentracije

stanovništva i djelatnosti u priobalju. Također, Glamuzina i Glamuzina (1998) tvrde da je lociranje više funkcija u općinsko središte također prouzrokovalo stanje koje zatičemo danas (Radeljak, 2015). U suvremenom razdoblju se to očituje na primjeru Oklaja koji je središte općine Promina u kojem su smještene brojne centralne funkcije dok ostala naselja nemaju niti jednu funkciju. Međutim, centralitet Drinovaca je svojevrsna iznimka među centralnim naseljima Šibensko-kninske županije petog reda. Naime, Drinovci su naselje s najmanjim brojem stanovnika prema popisu stanovništva 2011. godine, s drugom najmanjom gustoćom naseljenosti, s najnižim indeksom promjene broja stanovnika 2001. – 2011., s drugim najlošijim vitalnim indeksom 2001. – 2011. te drugim najvećim indeksom starosti 2011. godine, što pokazuje da su Drinovci naselje koje demografski nazaduje (Radeljak, 2015). Zaostajanje slabije naseljenih i depopulacijskih krajeva, poput Drinovaca, ne treba sagledavati kao posljedicu neprimjerene društvene skrbi već kao nedostatak tih naselja (Nejašmić, 2008 prema Radeljak, 2015). Trenutna demografska obilježja Drinovaca postaju faktor društveno-gospodarskog razvoja naselja jer s depopulacijom nestaju i centralne funkcije.

5.4. Kulturnogeografska obilježja prostora

Uz analizirana društvenogeografska i prirodnogeografska obilježja miljevačko-prominskog područja potrebno je proučiti kulturnogeografska obilježja prostora. Kulturno-umjetničke udruge, festivali, razna kulturna događanja i manifestacije, priredbe i sl. dio su kulturne baštine koja za svrhu ima očuvanje tradicije koja predstavlja identitet stanovništva i prostora.

Kao najistaknutije mogu se spomenuti kulturno-umjetničke udruge, KUD „Promina“, KUU „Miljevci“ te „Mladež Promine“ (Grad Drniš, 2017 i Općina Promina, 2014). Kulturno-umjetničko udruge „Miljevci“ osnovana je 2004. godine. Za cilj ima očuvanje tradicionalne kulturne baštine te njezino promicanje u drugim prostorima. Djeluje kroz tri sekcije – folklornu, pjevačku i dramsko – recitatorsku. Proteklo desetljeće sudjelovali su na brojnim prestižnim smotrama folkloru kao što su „Đakovački vezovi“ i „Vinkovačke jeseni“. Kulturno umjetničko društvo „Promina“ osnovano je 2006. godine. Kao i KUU „Miljevci“ cilj je očuvanje tradicijske baštine te njeno promicanje na mlađe naraštaje. KUD „Promina“ njeguje prominsko kolo koje ima značajke specifične za dinarske krajeve. Od ostalih tradicijskih vrijednosti njeguju narodnu nošnju, pjevanje i dječje igre. Također, sudjeluju na brojnim kulturnim manifestacijama (ETHNO, n. d).

Sljedeća važna komponenta kulturnogeografskih obilježja su društvena događanja. Važan kulturni događaj za Miljevce koji čuva tradicionalna bogatstva šireg miljevačkog prostora svakako su „Miljevačke užance“. To je događaj koji traje dva do tri dana povodom oslobođenja Miljevačkog platoa u Domovinskom ratu 21. 6. Manifestacija je pokrenuta 2003. godine i za cilj ima promicanje kulturne baštine te prenošenje iste na mlađe uzraste. Na prominskom području dosadašnja događanja prvenstveno su usmjerena lokalnom stanovništvu. Valja istaknuti gastro manifestaciju „Prominski bronzin“ i smotru prominskih vina. Prominske igre je manifestacija koja se održava na hipodromu u Oklaju od 1949. godine, a obuhvaća natjecanje u tradicionalnim disciplinama poput kamena s ramena, jahanje magaraca, balote i sl. (Strateški plan razvoja turizma – studija Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje Općine Promina, 2019).

Od kulturnih manifestacija na području Nacionalnog Parka Krka ističu se: Burnumske Ide, LegendFest i Međunarodni festival pršuta. LegendFest obiteljski je festival koji se održava na Roškom Slapu 7. i 8. srpnja. Uključuje zabavne umjetničke sadržaje na nekoliko lokacija na Roškome Slapu. Jedna od najpopularnijih manifestacija su Burnumske Ide. Riječ je o manifestaciji koja oživljava rimsko doba na prostoru nekadašnjeg rimskog vojnog logora Burnum. Manifestacija je pokrenuta 2006. godine, a za cilj ima prikazivanje života i običaja civilnog pučanstva, ali i nezaobilaznih elemenata legionarskih vještina (NP Krka, n. d).

Gastronomija je također dio kulturnog identiteta. Zbog povoljnih mikroklimatskih uvjeta miljevačko-prominsko područje, a posebno Miljevci, je prepoznato kao lokalitet za proizvodnju suhomesnatih proizvoda. Suhomesnati proizvodi kao finalni proizvodi trebali bi biti nositelji lanca koji obuhvaća elemente od proizvodnje stočne hrane i uzgoja svinja do obrade suhomesnatih proizvoda. Izuzetno važan događaj za miljevačko-prominsko područje je Međunarodni festival pršuta. Festival pršuta je gastronomski događaj pomoću kojeg se promovira Drniški pršut, koji uz bogatu ponudu pršuta iz različitih krajeva Hrvatske i inozemstva, nudi i uživanje u autohtonim sirevima, vinima i drugim delicijama. Uz spomenuto, treba navesti i uzgoj nekoliko sorti autohtone vinove loze: debit, maraština, lasina i plavina.

Sl. 12. KUU "Miljevci".

Izvor: Apolitični.hr (2015).

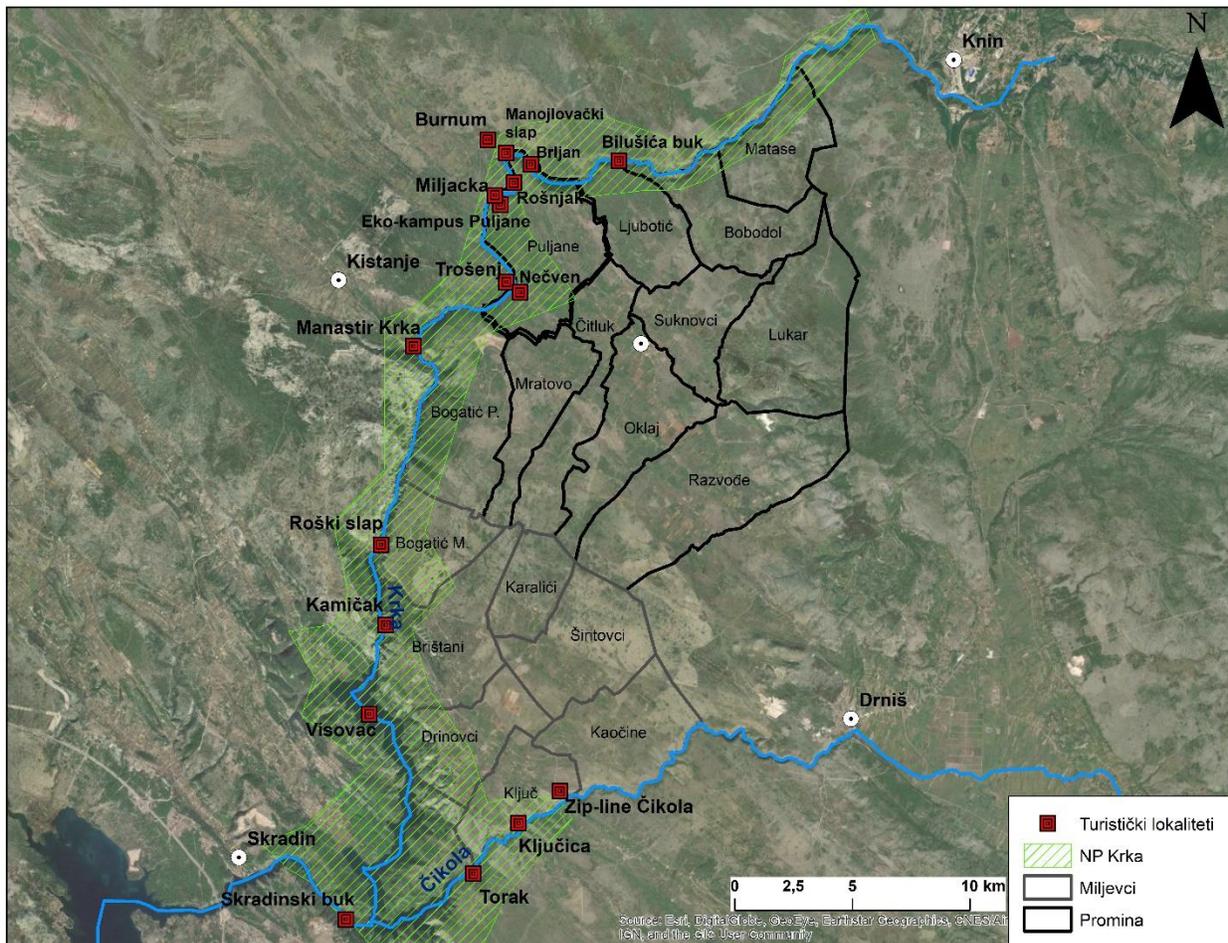
6. TURISTIČKOGEOGRAFSKA OBILJEŽJA PROSTORA

Zbog iznimno atraktivne prirodne i kulturne osnove miljevačko-prominskog područja u ovom radu će zasebno biti analizirana turističkogeografska obilježja prostora. Dodatan razlog tomu je pojačana turistička aktivnost zadnjih 7-8 godina. U ovom poglavlju bit će analizirane prirodne i kulturne atraktivnosti miljevačko-prominskog područja te turistička aktivnost u protekle četiri godine.

6.1. Turistička atrakcijska osnova

6.1.1. Prirodne atrakcije

Zaštićena područja pripadaju kategoriji turistički najatraktivnijih odredišta gdje postoji potencijal za razvoj kompleksne turističke ponude. U konceptu turizma Nacionalni park Krka predstavlja turistički proizvod koji uključuje geomorfološke, klimatske i krajobrazne značajke, biološke resurse te isto tako posebne vrste smještaja, infrastrukture i sl. (Martinić, 2010 prema Španjol i dr., 2010). Miljevačko-prominsko područje ima veliki potencijal za razvoj ruralnog turizma ponajviše zbog Nacionalnog parka Krka koji se dijelom svoje površine prostire na miljevačko-prominskom području (sl. 13). Uz NP Krka, s jugoistočne strane nalazi se Značajni krajobraz Čikola sa svojim prirodnim atrakcijama. Unutar navedenih zaštićenih područja nalaze se brojne prirodne i kulturne znamenitosti koje čine istraživani prostor turistički atraktivnim (sl. 13). U nastavku teksta navest će se sve prirodne i kulturne atrakcije koje se nalaze na miljevačko-prominskom području te u dolini rijeke Krke i kanjonu rijeke Čikole podno miljevačko-prominskog područja, a prema Kušenovoj sistematizaciji realnih turističkih atrakcija imaju minimalno regionalno značenje.

Sl. 13. Prikaz prirodnih i kulturnih vrijednosti miljevačko-prominskog područja.

Izvor: izradio autor prema digitalnom atlasu Republike Hrvatske.

Prvi u nizu slapišta je Bilušića buk visine 19,6 m (Bralić, 2005). Bilušića buk karakteriziraju brojne male sedrene barijere koje formiraju mala jezera. Drugo po redu je slapište Brljan koji formira Brljansko jezero. U neposrednoj blizini Brljana nalazi se najviše slapište na rijeci Krki, Manojlovac visine 59,6 m (Bralić, 2005). Upravo kod Manojlovca rijeka Krka naglo mijenja smjer te ulazi u 200 m dubok kanjon (sl. 13). Karakterizira ga iznimno očuvana priroda, zbog niske razine turističke izgrađenosti tog prostora. Valja istaknuti i ruševine starih mlinova u podnožju slapišta (NP Krka, n .d). U neposrednoj blizini Manojlovca nalazi se i rimski logor, Burnum.

Kilometar nizvodno od Manojlovačkog slapa, gdje je kanjon sve dublji i uži nalazi se najniže slapište rijeke, Rošnjak visine 8,4 m. (Bralić, 2005). Od ostalih slapišta na rijeci Krki

razlikuje se zbog samo jedne stepenice preko koje se voda prelijeva. Tek kilometar nizvodno od Rošnjaka nalazi se slap Miljacka (sl. 13). Sastoji se od triju većih i brojnih manjih sedrenih stepenica ukupne visine 23,8 m (NP Krka, n. d). Slap Miljacka je poznat po svojoj hidroelektrani koja je sagrađena 1904. godine i najveća je na rijeci Krki. Kao i kod drugih slapišta u podnožju Miljacke se nalaze brojne stare mlinice. Sljedeća prirodna vrijednost miljevačko-prominskog područja je Roški slap koji se nalazi podno Miljevačkog platoa (sl. 13). Roški slap je nakon Skradinskog Buka najposjećenija atrakcija NP Krka. Roški slap je izuzetno zanimljiv zbog svojih kaskada nazvanih „Ogrlice“, ukupne je dužine 650 m te maksimalne širine 450 m (Bralić, 2005). Iako ga karakterizira iznimna dužina, ukupna visina Roškog slapa je samo 27 m. Razlog je taj što se Roški slap sastoji od jako plitkih stepenica te završava s jednim većim slapom (sl. 14). Na obje strane rijeke nalaze se brojni mlinovi, od kojih su neki obnovljeni i vraćeni u izvornu funkciju.

Sl. 14. Roški slap.

Izvor: NP Krka, n. d.

Nakon Roškog slapa počinje najširi dio rijeke Krke koji se nalazi podno Miljevačkog platoa, a završava na ušću Čikole i Krke. Rijeka Krka je na tim proširenjima široka od 500 do 1000 metara u ukupnoj duljini od 7 km (sl. 13). Najznačajnija vrijednost tog prostora je Visovačko jezero s istoimenim otočićem. Spomenutom jezeru prethodi kanjon dubine 150 m, a širine 50 –

100 m. Kao što je već spomenuto rijeka Čikola nakon Drniša ulazi u kanjon dubok 150 m koji je zaštićen statusom značajnog krajobraza.

Iako se ne nalazi na miljevačko-prominskom području ili podno istoga, Skradinski buk je turistički najznačajnija vrijednost cijelog NP Krka, vodom najbogatije i prostorno najveće slapište na Krki. Skradinski buk sastoji se od ukupno 17 stepenica, ukupne dužine 800 m te 200 do 400 m širine, a ukupna visinska razlika slapišta iznosi 45,7 m (Bralić, 2005). Zbog velike popularnosti Skradinskog buka na tom području su otvoreni razni ugostiteljski objekti i štandovi što dovodi do velike interakcije između Parka i okolnog stanovništva (sl. 13).

Uz izrazito bogatu prirodnu baštinu, miljevačko-prominsko područje obiluje i kulturno-povijesnom baštinom.

6.1.2. Kulturno-povijesne atraktivnosti

Jedan od najpoznatijih kulturno-povijesnih spomenika je rimski vojni logor Burnum koji je sagrađen u 1. st. poslije Krista (NP Krka, n. d). Smješten je na desnoj obali rijeke Krke u neposrednoj blizini naselja Puljane (sl. 13). Krasi ga odlično sačuvani amfiteatar te lukovi koji predstavljaju dijelove vojnog logora. Sva arheološka bogatstva nađena na području vojnog logora Burnum (oružje, oruđe, predmeti za svakodnevnu upotrebu) pohranjeni su i izloženi u arheološkoj zbirci u Eko kampusu Puljane koji je otvoren 2010. godine. U blizini rimskog vojnog logora Burnum nalazi se Manastir Krka koji je u prošlosti bio duhovno središte pravoslavnih vjernika. Manastir Krka (sv. Arhanđel) nalazi se na samoj rijeci Krki podno naselja Bogatići Prominski (sl. 13). Glavninu kulturno-povijesnih spomenika na miljevačko-prominskom području čine srednjovjekovne utvrde. Nizvodno od Miljacke nalaze se dvije srednjovjekovne utvrde, Trošenj sa zapada i Nečven s istoka koje su turistički znatno atraktivnije u odnosu na utvrde donjeg toka zbog više pristupnih putova (sl. 13). Obje utvrde su najznačajnija zdanja Općine Promina, a nalaze se u naselju Puljane. Utvrdu Trošenj je sagradila plemićka obitelj Šubića koja je kontrolirala veliki dio područja Krke (NP Krka, n. d). Utvrda Nečven nalazi se preko puta Trošenja koju su izgradili Nelipići koji su bili gospodari cijelog miljevačko-prominskog područja. U njihovu vlasništvu je bila do 1421. godine, no nakon toga utvrdu preuzima plemićka obitelj Martinušić. Slabije sačuvana od ostalih je utvrda Bogočin koju su također izgradili Nelipići, a nalazi se u naselju Bogatići Prominski (sl. 13). Sljedeća utvrda na miljevačko-prominskom području je utvrda Kamičak koja

se nalazi između Roškog slapa i Visovca (sl. 13). Utvrda iz koje potiču Nelipići, potomci roda Svačića nalik je na orlovsko gnijezdo. Najpoznatija i najsačuvanija utvrda je Ključica koja se nalazi podno Miljevačkog platoa u kanjonu Čikole u naselju Ključ, a sagradili su je Nelipići zbog obrane od Šubića (sl. 15). Zbog svog strateškog položaja često je bila poprište sukoba, a 1546. godine je zauzimaju Turci (NP Krka, n. d).

Sl. 15. Utvrda Ključica.

Izvor: Krešimir Ivić (2020).

Važno je spomenuti i kompleks vodenica tj. mlinica koje se mogu naći na gotovo cijelom toku rijeke Krke. No, najvrjednije su one na Skradinskom buku. Vodenice (mlinice) na rijeci Krki pripadaju sustavu predindustrijskih postrojenja. One svjedoče o tradicijskom životu i privređivanju do prve polovine 20. stoljeća.

Jedan od najvrjednijih kulturno-povijesnih segmenata Nacionalnog Parka Krka je otok Visovac koji spada među najvažnije kulturne vrijednosti Republike Hrvatske (sl. 16). Nalazi se na Visovačkom jezeru između Skradinskog buka i Roškog slapa podno Miljevačkog platoa (sl. 13).

Na tom malom otočiću nalazi se franjevački samostan koji je podignut u 17. stoljeću (NP Krka, n. d).

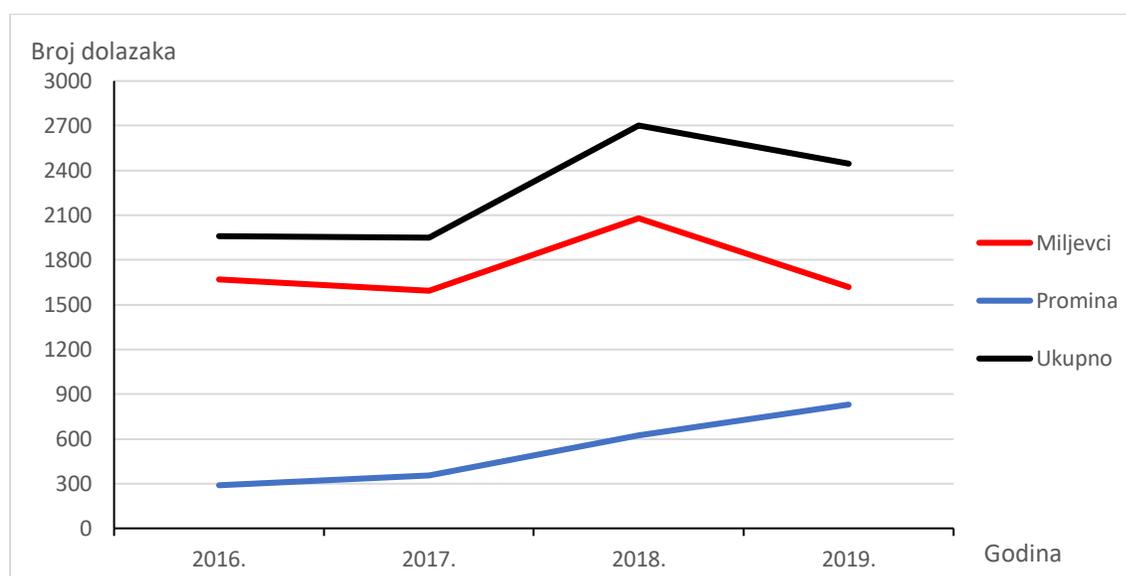
Sl. 16. Otok Visovac.

Izvor: Krešimir Ivić (2019).

6.2. Turistička aktivnost

Turistička aktivnost na miljevačko-prominskom području prije 20-ak godina gotovo da i nije postojala. Međutim, brojni globalni trendovi, niz procesa povezanih s transformacijom turizma te promjene u motivaciji turista zahvatili su i istraživani prostor. Broj posjetitelja NP Krka je iz godine u godinu rastao, a infrastrukturnim opremanjem i otvaranjem smještajnih kapaciteta na miljevačko-prominskom području došlo je do porasta broja turista. Zadnjih nekoliko godina ruralni turizam se ubrzano razvija na miljevačko-prominskom području što se ogleda ponajprije u renovaciji brojnih objekata. Također, izgradnja brojnih pješačkih i biciklističkih staza posljednjih godina povezana je s povećanjem turističke aktivnosti i potrebom sve veće infrastrukturne opremljenosti.

Turistički dolasci na miljevačko-prominskom području su u konstantnom porastu zadnje četiri godine (sl. 17). Istraživani prostor 2016. godine zabilježio je 1 958 turističkih dolazaka, od čega je 1 699 dolazaka zabilježeno na Miljevcima, a 289 na prostoru Općine Promina (sl. 17). Veliki skok u porastu broja turističkih dolazaka zabilježen je 2018. godine s ukupno 2 701 dolaskom na miljevačko-prominskom području; u odnosu na prethodnu godinu to je porast za 38,58 %, od čega je na Miljevcima zabilježeno 2 079 dolazaka (porast 30,51 %), a u Općini Promina 622 dolaska (porast čak 74,72 %) (sl. 17). Sljedeće godine istraživani prostor doživljava pad broja turističkih dolazaka zbog naglog pada na prostoru Miljevaca, ali Promina i dalje bilježi porast broja dolazaka. Miljevačko-prominsko područje je u promatranom razdoblju doživjelo ukupan porast broja turističkih dolazaka za 24,97 %.

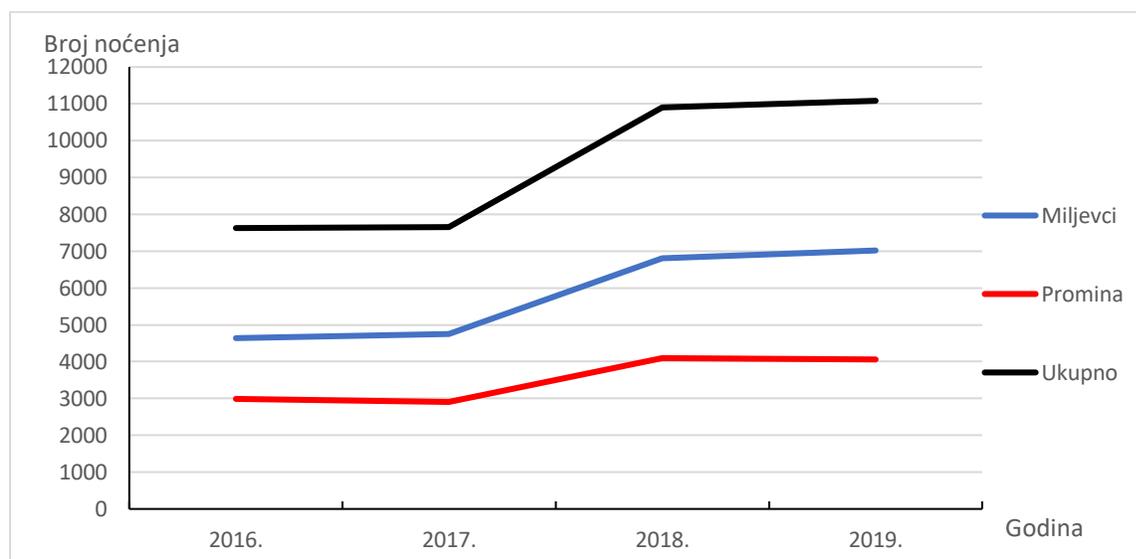

Sl. 17. Broj turističkih dolazaka na miljevačko-prominskom području u razdoblju 2016.-2019. godine.

Izvor: Turistička zajednica Šibensko-kninske županije (2020).

Kao i broj dolazaka, broj turističkih noćenja je u porastu u promatranom razdoblju. Miljevačko-prominsko područje je 2016. godine zabilježilo 7 626 noćenja, od čega je na Miljevcima bilo 4 638, a u Općini Promina 2 988 turističkih noćenja (sl. 18). Sljedećih godina broj je nastavio rasti, s naglaskom na 2018. godinu kad je doživljen najveći porast broja turističkih noćenja. Ukupno je spomenute godine bilo 10 893 noćenja što je porast u odnosu na prethodnu godinu za 42,26 % prilikom čega su Miljevci doživjelo znatniji porast zbog većeg broja smještajnih kapaciteta (sl. 18). Trend rasta broja turističkih noćenja nastavljen je i 2019. godine. Miljevačko-

prominsko područje je u promatranom razdoblju doživjelo porast broja turističkih noćenja za 45,32 % (sl. 18).

Sl. 18. Broj turističkih noćenja na miljevačko-prominskom području u razdoblju 2016.-2019. godine.

Izvor: Turistička zajednica Šibensko-kninske županije (2020).

Razlika u turističkim pokazateljima Miljevaca i Promine je posljedica razlike u broju smještajnih kapaciteta. Na prostoru Općine Promina postoji svega 17 kuća za odmor sa 73 ležaja (dodatno 22 pomoćna), dok na Miljevcima postoji 21 kuća za odmor, po jedan hotel i pension te šest apartmana (tab. 6). Povećanje smještajnih kapaciteta uz postojeću atraktivnu prirodnu osnovu omogućit će povećanje broja turističkih dolazaka i noćenja, a samim time i poboljšanje gospodarskih prilika. Važan segment smještajnih kapaciteta je njihova kvaliteta što se iskazuje zvjezdicama. Na prostoru Promine 57 % iznajmljivača ima četiri zvjezdice, 29 % tri zvjezdice te 18 % je bez kategorizacije.

Tab. 9. Tipovi iznajmljivača na miljevačko-prominskom području.

	Hoteli i pansioni	Kuća za odmor	Apartmenti i sobe
Miljevci	1 (1)	21	6
Promina	0	17	0

Izvor: Turistička zajednica Drniš (2020), Strateški plan razvoja turizma – studija Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje općine Promina.

Na miljevačko-prominskom području postoji pet gospodarstva koji se bave pružanjem usluge prehrane i smještaja: Etno Skelin, Seljačko domaćinstvo Peace, Seosko domaćinstvo Galić, Pilipovi dvori te seosko domaćinstvo Pletikosa.

Trend porasta broja turističkih dolazaka i noćenja na miljevačko-prominskom području ukazuju na atraktivnost područja, ali dominantna je povezanost s ljetnim i kupališnim turizmom. Važno je spomenuti kako je značajan broj noćenja ostvaren na OPG-ovima što ukazuje na mogućnost za razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti što bi potaknulo otvaranje radnih mjesta čime bi se pozitivno utjecalo na demografske trendove. Problem predstavlja nedovoljna integriranost turističkog sektora s trenutnim tradicijskim i primarnim djelatnostima. Unatoč iznimnoj atraktivnosti i potencijalu razvoja selektivnih oblika turizma gornji tok rijeke Krke danas je slabo valoriziran i neključen u postojeće turističke tokove. Postojeći turistički potencijal miljevačko-prominskog područja koji prvenstveno proizlazi iz Nacionalnog parka Krka ne izaziva adekvatne i očekivane gospodarske efekte na istraživano područje.

7. REZULTATI TERENSKOG ISTRAŽIVANJA

7.1. Anketno istraživanje

Uz provedenu prirodnogeografsku i društvenogeografsku analizu prostora za potrebe identifikacije mjera i prioriteta razvoja potrebno je analizirati mišljenja i stavove stanovništva. Sukladno tomu provedeno je anketno istraživanje kojim je obuhvaćeno stanovništvo miljevačko-prominskog područja starije od 18 godina. Ukupno su anketnim istraživanjem obuhvaćena 104 ispitanika te ako se uzme popis stanovništva 2011. godine kao referentan popis dobije se rezultat da je anketnim istraživanjem obuhvaćeno 4,72 % stanovništva. Međutim, demografskom analizom utvrđeni su izrazito negativni demografski trendovi, stoga se može zaključiti kako je obuhvaćen i veći udio populacije od prikazanoga (tab. 10). Tablica 10. prikazuje broj ispitanika po naseljima pri čemu je udio broja ispitanika u svakom naselju sličan, s manjim odstupanjima. Spomenuta odstupanja su posljedica izrazito malog broja stanovnika pojedinih naselja, kao npr. Prominski Bogatići gdje su ispitana svega tri stanovnika što je rezultiralo postotkom od 12,5 %. Anketno istraživanje je većinski provedeno tako da je anketni upitnik ostavljen ispitaniku, a anketar bi nakon dva ili tri dana pokupio ispunjeni anketni upitnik. Razlog takvom načinu provođenja anketnog upitnika su obveze ispitanika za vrijeme dolaska anketara. Slijedom toga, veliki broj je htio odbiti ispunjavanje anketnog upitnika, no, napravljenim ustupkom anketara ispitanici su prihvaćali upitnike.

Tab. 10. Broj i udio ispitanika prema naseljima miljevačko-prominskog područja.

Naselje	Broj ispitanika	Udio (%)
Bobodol	1	4,35
Brištani	12	7,06
Čitluk	4	3,57
Drinovci	16	9,70
Kaočine	7	3,38
Karalići	4	3,60
Ključ	8	4,68
Lukar	3	3,85
Ljubotić	3	8,57
M.Bogatići	6	6,06
Matase	0	0
Mratovo	4	7,14
Okljaj	17	3,62
P.Bogatići	3	12,50
Puljane	3	5,77
Razvođe	2	1,18
Suknovci	1	1,49
Širitovci	10	5,10
Ukupno	104	4,72

Izvor: Anketno istraživanje (2020).

Prva četiri pitanja anketnog upitnika odnosila su se na društvenogeografski status ispitanika, slijedom čega su ispitanici spol, dob, razina obrazovanja te radni status. Kao i udio ispitanika po naseljima, spolna struktura također je ravnomjerno distribuirana. Ukupno je ispitano 58 muškaraca odnosno 55,8 % i 46 žena odnosno 44,2 % (tab. 11).

Tab. 11. Spolna struktura ispitanika.

	Broj ispitanika	Udio (%)
Muškarci	58	55,8
Žene	46	44,2
Ukupno	104	100,0

Izvor: anketno istraživanje (2020).

Kao i u prethodnim slučajevima broj ispitanika po pojedinim dobnim skupinama je ravnomjeran. Najviše je anketnom istraživanju pristupilo mladih stanovnika (18-29 godina), njih 26 %, zatim slijedi zrelo stanovništvo između 50 i 59 godina sa 21,2 %. Anketnom istraživanju najmanje je pristupilo stanovnika srednje životne dobi između 40 i 49 godina, točnije njih 15,4 %

te stanovnika između 30 i 39 godina (18,3 %). Ispitanika, koji pripadaju najstarijoj dobnoj skupini (60+) je pristupilo 19,2 % (tab. 12).

Tab. 12. Dobna struktura ispitanika

	Broj ispitanika	Udio (%)
18-29	27	26,0
30-39	19	18,3
40-49	16	15,4
50-59	22	21,2
60+	20	19,2
Ukupno	104	100,0

Izvor: anketno istraživanje (2020).

Ispitanici obuhvaćeni anketnim istraživanjem imaju iznadprosječnu razinu obrazovanja, iako se radi o ruralnom području. Najviše ispitanika završilo je srednju školu, njih 57,7 %, slijede ispitanici sa završenom višom školom (23,1 %). Nešto niži udio ispitanika ima završeno visoko obrazovanje (15,4 %), a svega 2,9 % ispitanika je završilo samo osnovnoškolsko obrazovanje. Anketni upitnik je ispunila i jedna osoba sa završenim poslijediplomskim studijem (tab. 13).

Tab. 13. Struktura obrazovanja ispitanika.

	Broj ispitanika	Udio (%)
Završena osnovna škola	3	2,9
Završena srednja škola	60	57,7
Završena viša škola	24	23,1
Završen fakultet	16	15,4
Završen poslijediplomski studij	1	1,0
Ukupno	104	100,0

Izvor: anketno istraživanje (2020).

Također, anketnim istraživanjem ispitano je trenutno zaposlenje stanovnika. Udio poljoprivrednika prema anketnom istraživanju je 4,6 %. Anketnom istraživanju je najviše pristupilo umirovljenika, njih 22,2 %. Zaposleni u ostalim sektorima djelatnosti (sekundarni, tercijarni i kvartarni) distribuirani su podjednako. Najviše je ispitanika zaposleno u kvartarnom sektoru, njih 15,7 %, zatim slijede sekundarni i tercijarni s po 13 %. Važno je spomenuti i udio nezaposlenih u ovom anketnom istraživanju kojih je 11,1 %, ali i udio studenata koji je 15,7 % (tab. 14).

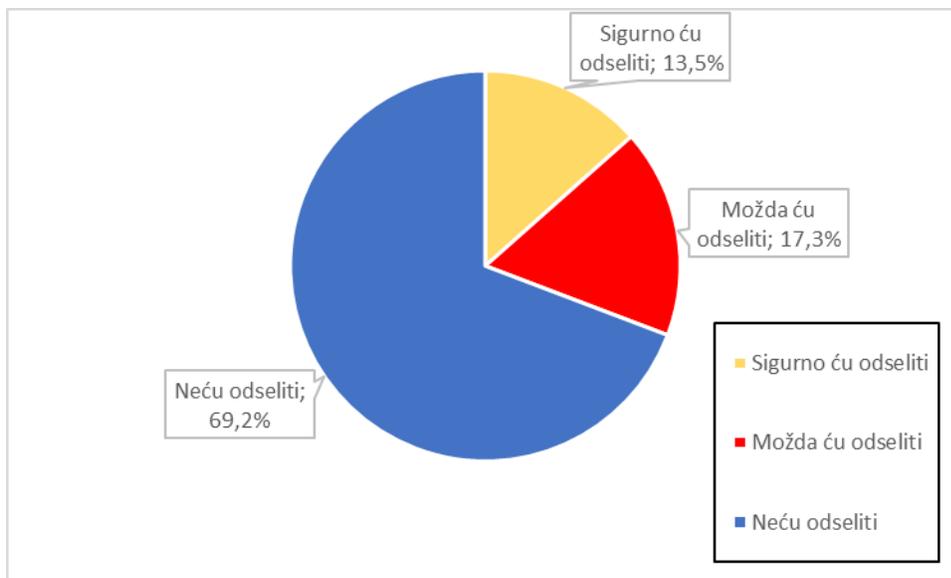
Tab. 14. Struktura zaposlenosti ispitanika.

	Broj ispitanika	Udio (%)
Primarni sektor	5	4,6
Sekundarni sektor	14	13,0
Tercijarni sektor	14	13,0
Kvartarni sektor	17	15,7
Student	17	15,7
Umirovljenik	24	22,2
Nezaposlen	12	11,1
Ostalo	1	,9
Ukupno	104	96,3

Izvor: anketno istraživanje (2020).

Miljevačko-prominsko područje karakteriziraju izrazito negativni demografski trendovi što je prikazano u poglavlju 5.1. *Demografske karakteristike*. Stoga je važno ispitati stav ispitanika o želji za napuštanjem trenutnog mjesta stanovanja. Čak 69 % ispitanika se izjasnilo da ne planira odseliti iz trenutnog mjesta stanovanja. Ostala dva odgovora, „sigurno ću odseliti“ i „možda ću odseliti“ podjednako su zastupljena s 13,46 % odnosno 17,31 % (sl. 19). Međutim, u ovom slučaju važno je analizirati odnos planiranja napuštanja trenutnog mjesta stanovanja i dobi ispitanika. Ukupan broj ispitanika koji su se izjasnili da žele napustiti trenutno mjesto stanovanja je 14, tj. 13,46%. Međutim, njih sedam je u dobnoj skupini 18-29 godina, a pet u dobnoj skupini 30-39 godina. Samo dva ispitanika u dobnoj skupini 50-59 godina želi napustiti trenutno mjesto stanovanja. Odgovor da će možda napustiti trenutno mjesto stanovanja dalo je 18 ispitanika tj. 17,31 %. Međutim, njih čak 14 pripada dobnoj skupini 18-29 godina. Dva ispitanika su u dobnoj skupini 30-39 godina te po jedan u dobnoj skupini 40-49 i 60+ godina (sl. 19).

Osmo pitanje bilo je otvorenog tipa te je bilo namijenjeno ispitanicima koji su na prethodno pitanje odgovarali sa „Sigurno ću odseliti“ ili „Možda ću odseliti“. Ispitanici su trebali navesti razloge zbog kojih žele napustiti trenutno mjesto stanovanja. Na ovaj način htjelo se utvrditi najistaknutije *push* faktore emigracije stanovnika s miljevačko-prominskog područja. Među najčešćim odgovorima se ističe manjak mogućnosti na miljevačko-prominskom području te sukladno tomu više mogućnosti u urbanim predjelima u pogledu sadržaja za mlade, centralnih funkcija i sl. Također, veliku ulogu u donošenju odluke o napuštanju miljevačko-prominskog područja ima manjak mogućnosti za zapošljavanje tj. problem pronalaska posla te problem odlaska mladih zbog čega brojni ispitanici ne vide perspektivu na ovom području.

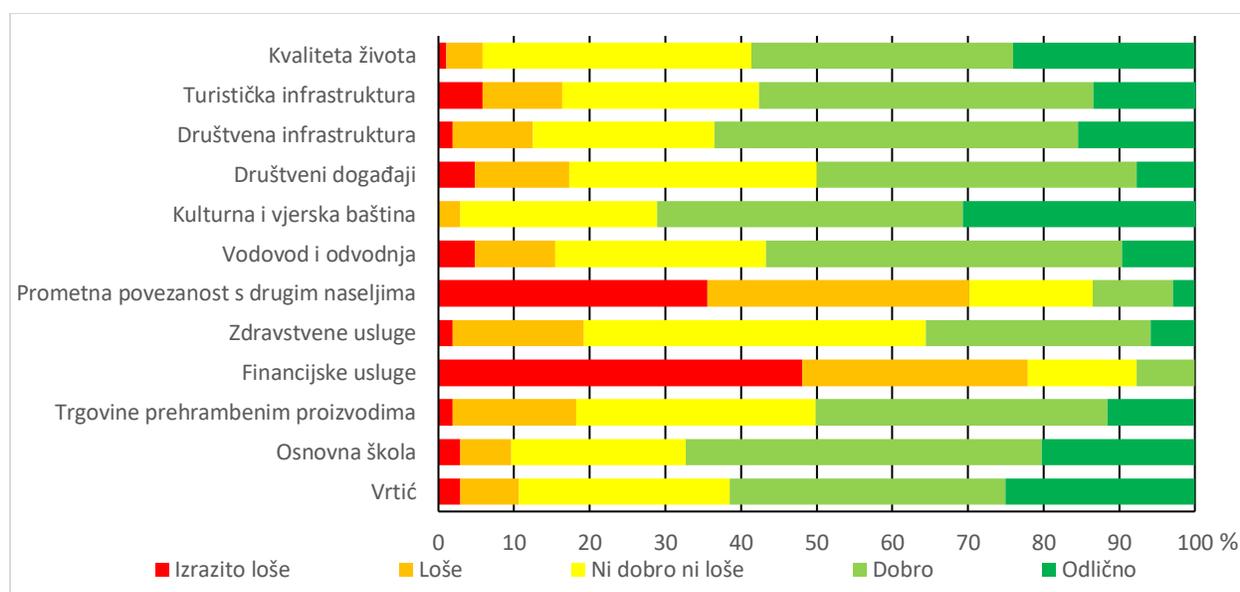

Sl. 19. Odluka ispitanika o iseljavanju s miljevačko-prominskog područja.

Izvor: anketno istraživanje (2020).

Sljedeće pitanje tražilo je od ispitanika da ocijene kvalitetu i razvijenost odabranih obilježja miljevačko-prominskog područja (sl. 20). Ponuđeno je bilo 13 sadržaja koje su ispitanici ocjenjivali na ljestvici od 1 do 5 prilikom čega je 1 označavalo „izrazito loše“, a 5 „odlično“. Prosječne ocjene se kreću u rasponu od 1,82 do 3,99 što ukazuje da su stanovnici uglavnom nezadovoljni pruženim sadržajem na miljevačko-prominskom području. Među najlošije ocijenjenim sadržajima su financijske usluge koje su prosječno ocijenjene s 1,82. Razlog tomu je nepostojanje niti jednog bankomata ili banke na istraživanom području. Veliki problem istraživanog prostora je prometna povezanost autobusnim linijama s drugim naseljima, spomenuti sadržaj prosječno je ocijenjen s 2,11. S obzirom na to da na istraživanom prostoru pretežito živi starije stanovništvo bio bi potreban veći stupanj povezanosti s najbližim centrom, Drnišom. Od ostalih centralnih funkcija valja spomenuti ocjenu zdravstvenih usluga koje su ocijenjene prosječnom ocjenom 3,20. Iako u Drinovcima i Oklaju postoji ordinacija opće medicine, zbog nepotpunog radnog vremena ispitanici su zdravstvo ocijenili niskom ocjenom. Centralna funkcija trgovine je dobila prosječnu ocjenu 3,41 što u odnosu na prethodno navedene sadržaje nije izrazito niska ocjena. Razlog tomu je dobra mreža trgovina, ali i postojanje pokretne trgovine koja svakodnevno obilazi naselja bez trgovine. S nešto višom ocjenom od ostalih sadržaja može se spomenuti vrtić (3,73), osnovna škola (3,75) te kulturna i vjerska baština (3,99). Razlog višoj prosječnoj ocjeni vrtića i osnovne škole je izgradnja potpuno novog vrtića u Drinovcima te

područna osnovna škola (svih osam razreda) koja djeluje u Drinovcima i Oklaju. Viša ocjena kulturno-povijesne baštine potvrđuje bogatstvo miljevačko-prominskog područja za razvoj turizma. Ispitanici smatraju kako je trenutna razvijenost turizma dobra s prosječnom ocjenom 3,71 što je mnogo više od ostalih gospodarskih segmenata (sl. 20). Ispitanici su relativno zadovoljni trenutnom turističkom i društvenom infrastrukturom. Najveći broj ispitanika je spomenuto ocijenio s ocjenom četiri ostavljajući prostor za napredak. Zadnji sadržaj među navedenima bila je kvaliteta života. Ispitanici su kvalitetu života ocijenili s prosječnom ocjenom 3,76 što nije pretjerano niska ocjena, ali je posljedica određenog broja starijih ispitanika koji mir, tišinu i odvojenost od gradskih gužvi stavljaju na visoko mjesto važnosti u životu (sl. 20).

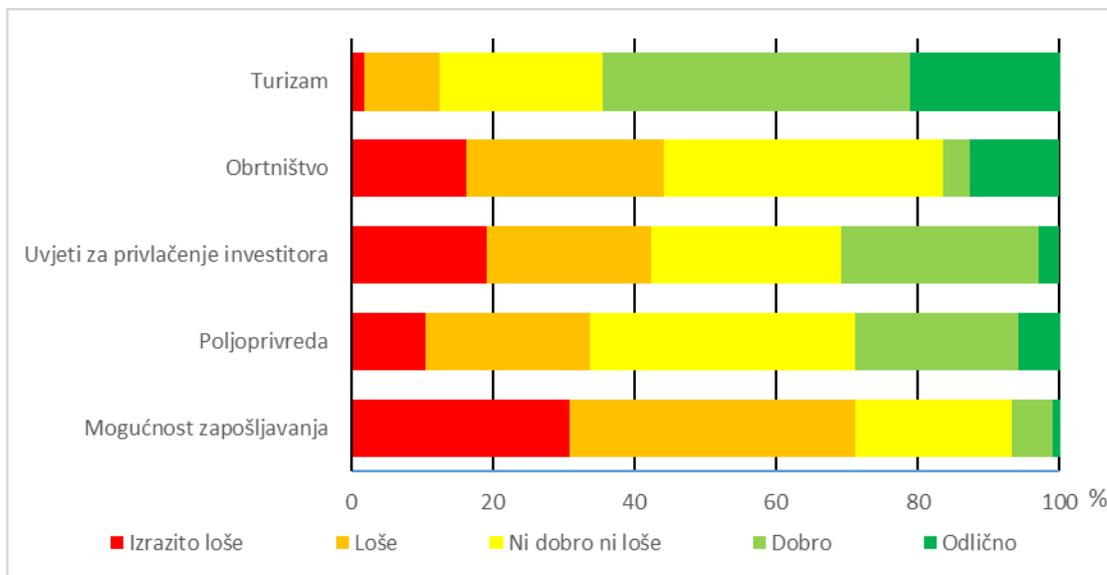

Sl. 20. Ocjena kvalitete i razvijenosti navedenih sadržaja miljevačko-prominskog područja.

Izvor: anketno istraživanje (2020).

U desetom pitanju anketnog upitnika ispitanici su ocjenjivali kvalitetu navedenih gospodarskih segmenata na miljevačko-prominskom području (sl. 21). Najlošijom prosječnom ocjenom ocijenjena je mogućnost zapošljavanja (2,06). Poveže li se to s 8. pitanjem (razlozi iseljavanja iz trenutnog mjesta stanovanja) može se zaključiti kako je to jedan od najistaknutijih problema miljevačko-prominskog područja. Zbog navedenog, brojni iseljavaju te istraživani prostor gospodarski i demografski nazaduje. Također, ispitanici smatraju da su uvjeti za privlačenje investitora (2,72) i obrtništvo (2,68) loši što je preduvjet da bi se mogla otvarati radna mjesta. Nešto većom ocjenom ocijenjena je poljoprivreda (2,90), ali i dalje pripada kategoriji

ocjene „loše“ (sl. 21). Može se zaključiti kako ispitanici trenutnu gospodarsku situaciju, koja je temelj za napredak i prosperitet nekog područja, vide kao jako lošu. Potrebna je hitna promjena kako bi se mogli spasiti određeni aspekti društvenog života stanovnika miljevačko-prominskog područja. Međutim, velik broj ispitanika smatra turizam spasonosnom gospodarskom granom ovog prostora s obzirom na to da preko 60 % ispitanika ocjenjuje trenutno stanje turizma s ocjenom „dobro“ i „odlično“ (sl. 20).

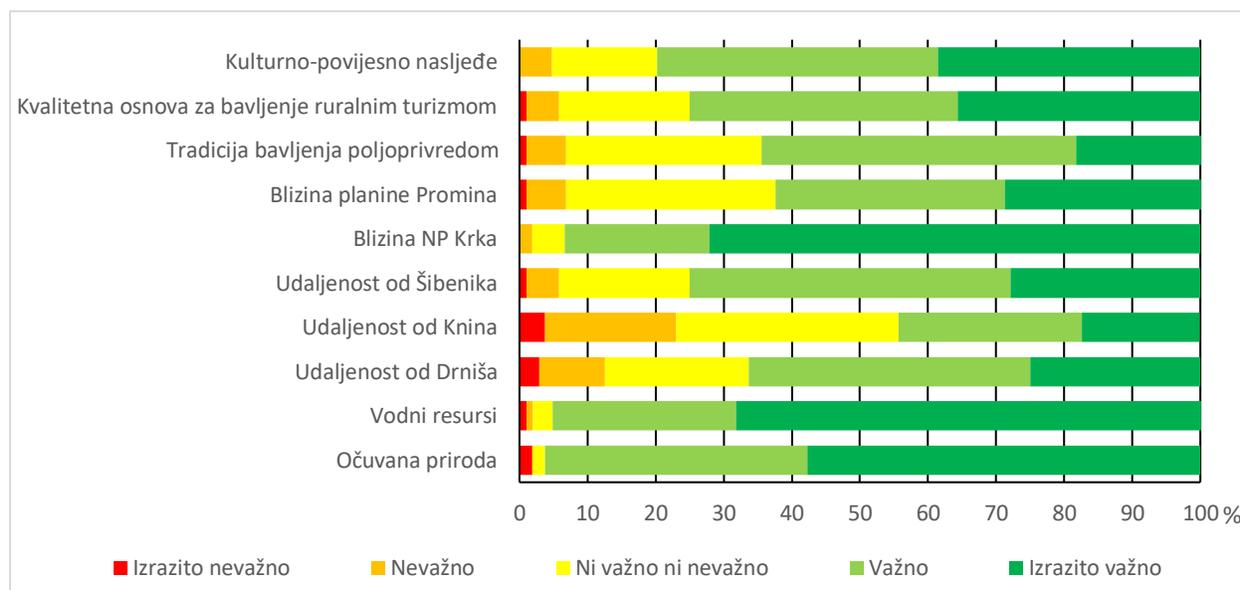

Sl. 21. Kvaliteta navedenih gospodarskih segmenata na miljevačko-prominskom područja.

Izvor: anketno istraživanje (2020).

Kako bi se razvoj nekog prostora odvijao na adekvatan način nužno je koristiti potencijale i obilježja prostora na ispravan način. Stoga, kako bi se prepoznali određeni potencijali ispitanici su na sljedećem pitanju ocjenjivali važnost navedenih obilježja za budući razvoj miljevačko-prominskog područja. Ponuđeno je 10 obilježja istraživanog prostora od kojih su ispitanici kao najvažnije istaknuli blizinu Nacionalnog parka Krka, očuvanu prirodu i vodne resurse (sl. 22). Preko 90% ispitanika ocjenjuje navedena obilježja s ocjenom „važno“ i „izrazito važno“. Temeljem toga prosječna ocjena za obilježje „kvalitetna osnova za bavljenje turizmom“ je 4,04, odnosno preko 70% ispitanika smatra ga „važnim“ i „izrazito važnim“. Zbog manje valorizacije planine Promina ispitanici joj ne daju značenje kao NP Krka. Valja spomenuti i kako ispitanici vide važnost blazine Drniša, Knina i Šibenika. Ispitanici smatraju da je najvažnija blazina Šibenika kao primarnog centra Šibensko-kninske županije, zatim blazina Drniša kao centra gravitacije

miljevačko-prominskog područja. Preko 50% ispitanika smatra blizinu grada Knina „*izrazito nevažnom*“, „*nevažnom*“ i „*ni važno ni nevažno*“. Uspoređujući taj podatak s ostalim navedenim obilježjima zaključuje se kako ispitanici blizinu Knina smatraju najmanje važnom za budući razvoj miljevačko-prominskog područja. Kao i u prethodnim slučajevima ispitanici smatraju kako kulturno-povijesno nasljeđe može igrati ulogu u razvoju miljevačko-prominskog područja (sl. 22). Što se tiče važnosti tradicije bavljenja poljoprivredom, ispitanici su podijeljeni, ali ipak većinski smatraju kako navedeno obilježje može imati ulogu u budućem razvoju miljevačko-prominskog područja (sl. 22).

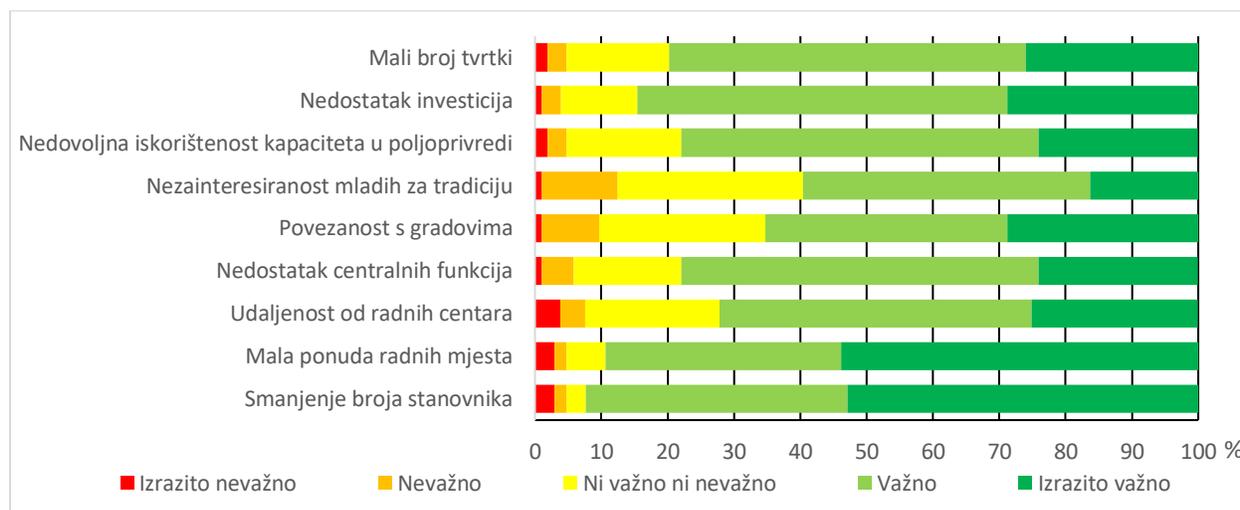

Sl. 22. Važnost navedenih obilježja za budući razvoj miljevačko-prominskog područja.

Izvor: anketno istraživanje (2020).

Temeljem prethodnog pitanja, 12. pitanje je postavljeno s ciljem proučavanja važnosti ograničenja koja prouzrokuju pojedina obilježja na miljevačko-prominskom području. Ispitanicima je ponuđeno devet ograničenja od kojih su kao najvažnije ograničenje odabrali smanjenje stanovnika (sl. 23). Čak preko 90 % ispitanika smatra da je smanjenje stanovnika „*važno*“ i „*izrazito važno*“. Ako se ova činjenica poveže s odgovorima ispitanika koji žele napustiti mjesto trenutnog stanovanja može zaključiti kako stanovnici miljevačko-prominskog područja izrazito negativno gledaju na iseljavanje mladih i cjelokupnu demografsku situaciju. Sljedećim važnim čimbenikom ograničenja ispitanici smatraju malu ponudu radnih mjesta što je također bio jedan od ključnih razloga za iseljavanje s miljevačko-prominskog područja.

Spomenuta dva ograničenja međusobno su povezana tj. mala ponuda radnih mjesta uzrokuje smanjenje broja stanovnika, a utjecaj postoji i u obrnutom smjeru. Stoga se ovom problemu mora pristupiti racionalno i iskoristiti sve kapacitete koji bi doveli do smanjivanja utjecaja ovih ograničavajućih čimbenika. Sljedeći po važnosti ograničavajući čimbenici su mali broj tvrtki te nedostatak investicija. Pridavanje važnosti ograničavajućeg faktora „mali broj tvrtki“ te „nedostatak investicija“ se može povezati s negativnim ocjenama za gospodarsko obilježje „uvjeti za privlačenje investitora“ prilikom čega su ispitanici dali prosječnu ocjenu 2,72. Za najmanje važan ograničavajući čimbenik ispitanici smatraju „nezainteresiranost mladih za tradiciju“ te „povezanost s gradovima“. Ovakav rezultat prvog spomenutog obilježja je posljedica mišljenja ispitanika da je mladima najvažnija mogućnost dobivanja radnog mjesta i mogućnost podizanja obitelji na miljevačko-prominskom području. Iako ih preko 60 % smatra „važnim“ i „izrazito važnim“, „povezanost s gradovima“ ispitanicima ne predstavlja krucijalni ograničavajući čimbenik. Razlog tomu je dobra prometna povezanost miljevačko-prominskog područja s Drnišom i Šibenikom (sl. 23).

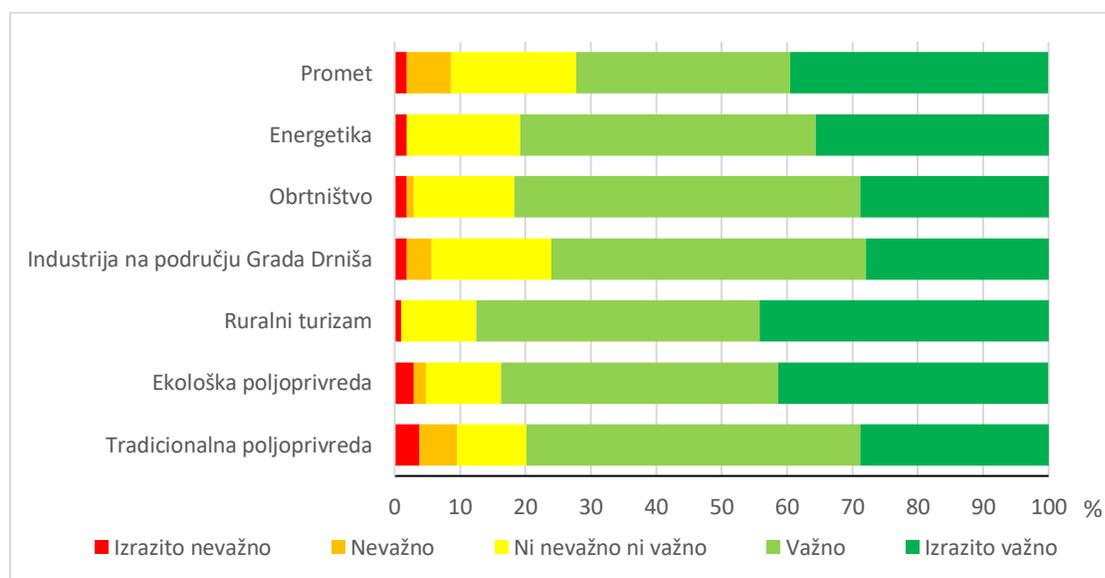

Sl. 23. Važnost navedenih ograničenja za budući razvoj miljevačko-prominskog područja.

Izvor: anketno istraživanje (2020).

U sljedećem pitanju ispitanici su imali ponuđeno sedam djelatnosti kojima su trebali ocijeniti važnost za poticanje budućeg razvoja miljevačko-prominskog područja (sl. 24). Kao i prethodnim slučajevima gdje je u pitanju bio ruralni turizam, ispitanici najveću važnost daju ruralnom turizmu. Preko 80 % ispitanika smatra da je ruralni turizam „važan“ i „izrazito važan“ za budući razvoj miljevačko-prominskog područja. Bez obzira na to što je kontekst poljoprivrede

u proteklim odgovorima ispitanika bio osporavan, u ovom slučaju ispitanici stavljaju ekološku poljoprivredu na drugo mjesto važnosti gospodarskih djelatnosti na miljevačko-prominskom području. U drugom poglavlju ovog rada je objašnjena važnost ekološke poljoprivrede za današnju populaciju te ruralni razvoj, ali i njena komplementarnost s ruralnim turizmom. Prosječna ocjena važnosti tih dviju djelatnosti je 4,17 za ekološku poljoprivredu i 4,30 za ruralni turizam. Nešto manje važnom ispitanici smatraju tradicionalnu poljoprivredu gdje je zapravo pozitivno da ispitanici uviđaju važnost ekološke poljoprivrede u odnosu na tradicionalnu. Također, u kontekstu održivog razvoja, uz ekološku poljoprivredu ispitanici smatraju da energetika može biti jedna od poticajnih gospodarskih djelatnosti na miljevačko-prominskom području. Prosječna ocjena za važnost energetike je bila 4,13. Nešto nižu ocjenu važnosti ispitanici daju industriji na području Grada Drniša koju prosječno ocjenjuju s 3,96. Razlog navedenoj ocjeni je veliki broj stanovnika koji radi u navedenoj industriji (sl. 24).

Sl. 24. Važnost navedenih djelatnosti za poticanje budućeg razvoja miljevačko-prominskog područja.

Izvor: anketno istraživanje (2020).

Pitanja od rednog broja 14. do 21. ticala su se poljoprivrede i ruralnog turizma te su za cilj imala istražiti bavljenje ispitanika spomenutim djelatnostima.

„Neovisno o Vašem radnom statusu bavite li se poljoprivredom“ bilo je prvo pitanje spomenute tematike. Iz poglavlja 5.2. *Društvenogospodarska obilježja* može se zaključiti kako

poljoprivreda ne predstavlja veliku važnost u gospodarskom kontekstu miljevačko-prominskog područja. Međutim, 58,7 % ispitanika se bavi poljoprivredom. Razlog takvom rezultatu je veliki udio ispitanika koji se bave poljoprivredom za vlastite potrebe unutar OPG-a ili van OPG-a. Na 19. pitanju ispitanici su odgovarali imaju li pretenzija ka osnivanju OPG-a. Čak 60,6 % ispitanika nema želju za osnivanjem OPG-a, dok njih svega 16,3 % želi otvoriti OPG (1,9 % ispitanika nije dalo odgovor). Razlozi za ovakvu odluku nalaze se u problemu plasmana vlastitih proizvoda kao i u manjku motivacije za bavljenje poljoprivredom kao glavnom djelatnošću. Takav zaključak proizlazi iz činjenice da se veliki udio ispitanika bavi poljoprivredom, no ne želi otvoriti OPG, iz čega proizlazi da ispitanici ne žele sudjelovati na tržištu.

Na 17. i 18. pitanje ispitanici su odgovarali koliku površinu zemlje posjeduju te u koliko je parcela podijeljena. Većina ispitanika posjeduje površinu do 3 ha što je na granici dovoljnoga za tržišnu utakmicu na nacionalnoj razini. No, dodatan problem predstavlja rascjepkanost površine. Ispitanici su većinski odgovarali da je njihova površina podijeljena u dvije do 15 parcela čime je uvelike otežana poljoprivredna proizvodnja.

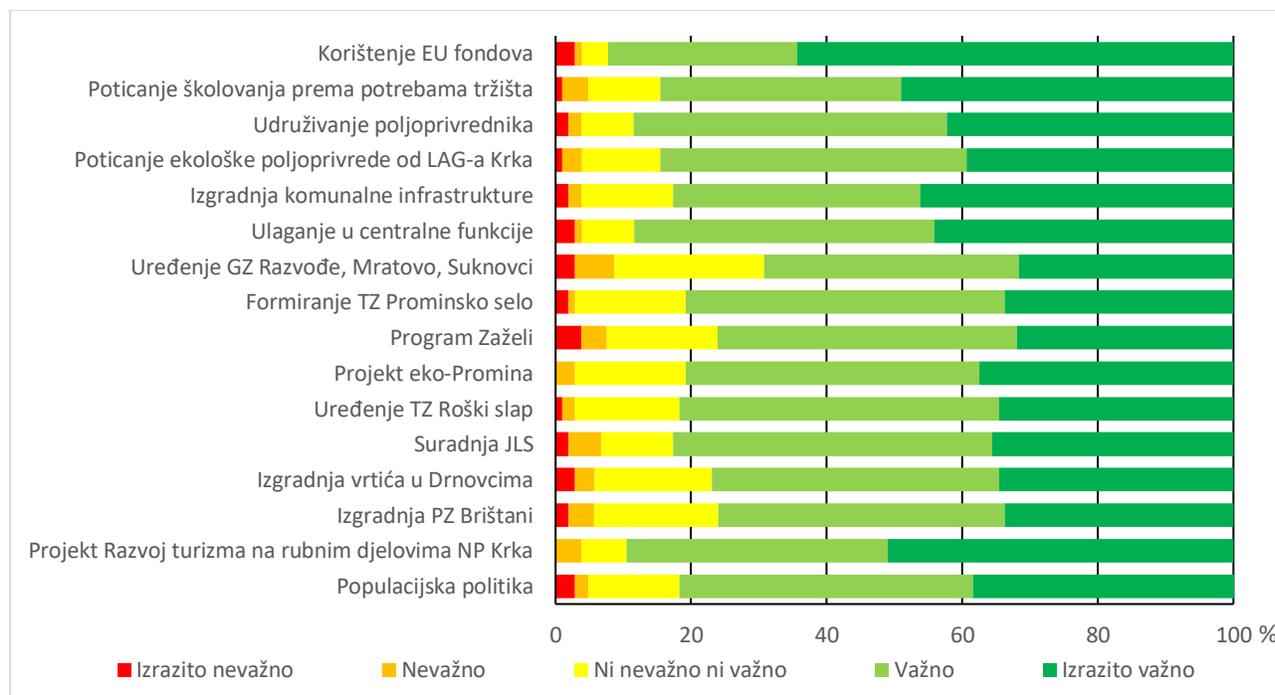
Na 15. pitanje ispitanici su odgovarali bave li se turizmom na što je 81,7 % ispitanika odgovorilo da se ne bavi, a 16,3 odgovorilo da se bavi (1,9 % ispitanika nije ponudilo odgovor). No, na sljedećem pitanju gdje se ispitanike pitalo imaju li želju za bavljenjem turizmom, stavovi su bili podijeljeni. Čak 51 % ispitanika ima želju za bavljenjem turizmom, a 46,2 % nema želju (2,9 % ispitanika nije ponudilo odgovor). Razloge za takve udjele može se potražiti u velikim investicijama koje su potrebne za ulazak u tu djelatnost te nedovoljnoj raširenosti turizma. Pomoć lokalnom stanovništvu za ulazak u turizam može osigurati JLS pomoću subvencija kredita, poticaja ili pružanjem kredita s niskom kamatnom stopom.

Pitanje br. 19 je bilo otvorenog tipa te namijenjeno obrtnicima i OPG-ovcima prilikom čega su navodili po dvije glavne prednosti i dva glavna nedostatka za bavljenjem poljoprivredom ili obrtništvom. Kao najistaknutije prednosti ističu se: NP Krka, očuvan krajolik, ekološka poljoprivreda i geografski položaj dok se kao najveće negativnosti ističu: birokracija, otežan plasman proizvoda na tržište, nedostatak radne snage, problem suše i navodnjavanja te loša kvaliteta zemlje.

Predzadnje pitanje također je bilo otvorenog tipa gdje su ispitanici iznosili vlastita mišljenja o razvoju ruralnog turizma u sljedećih 10 godina na miljevačko-prominskom području.

Najveći udio ispitanika smatra da je će se ruralni turizam razvijati u dobrom smjeru zbog očuvane prirodne osnove te ako se bude ulagalo u očuvanje iste. Ispitanici smatraju kako će broj iznajmljivača rasti te da će sve veći broj stanovnika ulagati u ruralni turizam.

Zadnje pitanje ovog anketnog istraživanja odnosilo se na potencijalne mjere JLS za društveni i gospodarski razvoj miljevačko-prominskog područja. Gotovo sve mjere ispitanici smatraju važnima za razvoj miljevačko-prominskog područja, no pojedine se ističu. Najviše se ističe „korištenje EU fondova“, „projekt Razvoj turizma na rubnim dijelovima Nacionalnog parka Krka“ te ulaganje u centralne funkcije. Može se zaključiti kako ispitanici vjeruju kako potpore od strane EU fondova mogu olakšati razvoj pojedinih gospodarskih djelatnosti. Naravno, opet se ističe razvoj ruralnog turizma na temelju popularnosti NP Krka i atraktivne prirodne osnove. Među „nevažnima“ ističe se uređenje gospodarskih zona na Miljevcima i u Promini što je odraz dugotrajnosti postupka otvaranja istih pa lokalno stanovništvo ne smatra to pretjerano važnim.

Sl. 25. Važnost pojedinih potencijalnih mjera za gospodarski i društveni razvoj miljevačko-prominskog područja.

Izvor: anketno istraživanje (2020).

7.2. Intervju

Uz analizirano anketno istraživanje zbog ispitivanja šireg konteksta problematike razvoja miljevačko-prominskog područja provedena su i četiri intervjuja. Intervjui su provedeni s poljoprivrednikom (nositeljem OPG-a), stanovnikom koji se bavi turizmom, načelnikom Općine Promina Tihomirom Budankom te pročelnicom upravnog odjela za gospodarstvo, financije i društvene djelatnosti Grada Drniša Ivanom Sučić. Zbog sudjelovanja u izradi strategija, vođenja jedinica lokalne samouprave te poznavanja razvojnih problema istraživanog prostora odabrani su pročelnica upravnog odjela i načelnik općine.

Miljevačko-prominsko područje zadnjih 10 godina se po mnogočemu promijenilo. Prvenstveno, mnogo je uloženo u komunalnu i društvenu infrastrukturu prilikom čega je postavljena rasvjeta u naseljima gdje je nije bilo, izgrađena su dječja i sportska igrališta, asfaltirane su ceste itd. Međutim, veliki poticaj uređenju miljevačko-prominskog područja daje ruralni turizam koji mijenja fizionomsku strukturu prostora. Ulaže se u društvenu i turističku infrastrukturu. Također, veliki dio stanovništva se odlučuje na uređenje svojih starih stambenih objekata kako bi se mogli baviti turizmom. Uz navedeno, određen broj ih gradi moderne ruralne kuće s bazenima što dodatno fizionomski mijenja prostor. „*Poboljšana je komunalna i društvena infrastruktura, u krajobraznom smislu se uredio okoliš iako nije ni blizu potpunom uređenju.*“ (T. B., 28. 7. 2020). „*Ovo područje ratom opustošeno gospodarski ali i demografski trebalo je izdignuti iz pepela, što je danas i vidljivo ne samo po izgrađenim novim kućama (nerijetko s bazenima), gospodarstvima, prometnicama već i načinom života koji se ne razlikuje puno od urbanog.*“ (I. S., 22. 9. 2020). Također, načelnik Općine Promina navodi „*Imamo više useljenja u općinu nego iseljenja što nije slučaj sa susjednim jedinicama.*“ (T. B., 28. 7. 2020).

Budući razvoj miljevačko-prominskog područja uvelike ovisi o glavnim akterima razvoja, tj. onima koji donose odluke. Stoga je njihovo mišljenje o tome kako vide istraživani prostor u budućnosti od krucijalnog značaja. U anketnom istraživanju može se zaključiti kako ispitanici u ruralnom turizmu vide potencijal za revitalizaciju ovog područja te smatraju kako je razvoj ruralnog turizma ispravan smjer razvoja miljevačko-prominskog područja. Isto mišljenje dijeli i pročelnica upravnog odjela u Gradu Drnišu koja smatra kako projekt „Razvoj turizma na rubnim područjima NP Krka“ može doprinijeti razvoju malog i srednjeg poduzetništva što bi omogućilo otvaranje novih radnih mjesta. Takav razvoj bi se realizirao kroz određeni kapital kojim bi se

ostvarila turistička aktivnost. Također, brojna ulaganja koja provodi Grad Drniš, ne samo na Miljevcima, već i u ostalim područjima Grada Drniša, ukazuje na to kako gradska vlast ruralni turizam vidi kao važnu djelatnost ovog prostora, ali isto tako i kao poduzetničku zonu. „*Projekt Razvoj turizma na rubnim područjima NP Krka se također realizirao na području Miljevaca s ciljem da se doprinese razvoju malog i srednjeg poduzetništva i stvaranju novih radnih mjesta kroz razvoj turizma.*“ (I. S., 22. 9. 2020). Međutim, načelnik Općine Promina ne stavlja ruralni turizam kao jedan od glavnih smjerova kojim bi se trebala razvijati Općina Promina. S obzirom na to da planina Promina obiluje mineralnim sirovinama, načelnik je mišljenja da bi se Općina Promina trebala usmjeriti ka eksploataciji i preradi mineralnih sirovina. Uz navedeno, načelnik ističe potencijal Promine u energetici, tj. gradnji solarnih elektrana. S obzirom na to da prostor Promine obiluje velikim brojem sunčanih sati godišnje te je određen dio zemljišta poljoprivredno neplodan, razvoj energetike je perspektivna djelatnost ovog prostora. Bez obzira na to što ih se ne vidi kao ključne djelatnosti, načelnik spominje i ruralni turizam i poljoprivredu kao djelatnosti na temelju kojih bi se Promina mogla razvijati. „*Energetika – gradnja solarnih elektrana, eksploatacija i prerada mineralnih sirovina, ruralni turizam, poljoprivreda, poduzetništvo.*“ (T. B., 28. 7. 2020).

Razvoj svakog područja mora se temeljiti na njegovim najvrjednijim i najperspektivnijim resursima. Stoga je važno raščlaniti prednosti prostora koje se mogu iskoristiti za budući razvoj od ograničenja koja sprječavaju gospodarski rast. Provedenim intervjuom ustanovljeno je kako su najvrjedniji resursi ovog prostora mineralne sirovine (Općina Promina) i Nacionalni park Krka tj. prirodne atraktivnosti miljevačko-prominskog područja. Načelnik Općine Promina želi valorizirati mineralne resurse kojim je bogata planina Promina, ali isto tako ističe i turističku aktivnost koju generira NP Krka. „*Mineralne sirovine, Prirodne ljepote NP Krka.*“ (T. B., 28. 7. 2020). S izjavama načelnika slaže se i pročelnica upravnog odjela koja bogatstva NP Krka vidi kao najvrjedniji resurs oko kojeg treba vezati i druge gospodarske grane. Također, spominje i gastronomski resurs u vidu proizvodnje Drniškog pršuta koji postaje *brand* ovog prostora te se kroz turističku aktivnost može dodatno valorizirati. Važno je naglasiti kako se tako pokreće i stočarska proizvodnja koja je nekad u ovom prostoru bila izrazito razvijena. „*Najvrjedniji resurs je svakako područje Nacionalnog parka „Krka“ sa svojim prirodnim atrakcijama. Osim prirodnih ljepota ovog kraja, lokalna gastronomija je jaka resursna komponenta, uz nezaobilazni miljevački/drniški pršut kao autohtoni zaštićeni proizvod ovog kraja.*“ (I. S., 22. 9. 2020).

Da bi se razvoj nekog prostora odvijao ispravnim putem, uz pokretanje najvrjednijih resursa prostora, nužno je prepoznati ključna ograničenja prostora te umanjiti njihov utjecaj što više. Međutim, veliki broj ograničenja koja karakteriziraju miljevačko-prominsko područje se odnosi na sve ruralne prostore u Republici Hrvatskoj. U prvom redu se to odnosi na depopulaciju ruralnih prostora. Upravo to ograničenje navodi i pročelnica upravnog odjela. Veliki problem je iseljavanje mladog, obrazovanog stanovništva koje emigrira zbog potrage za poslom, a upravo bi oni trebali biti nositelji budućeg demografskog razvoja miljevačko-prominskog područja. Iseljavanjem mladih ostaje staro stanovništvo koje nije u mogućnosti demografski razvijati prostor. Također, kao i ispitanici u anketnom istraživanju, pročelnica navodi problem slabe prometne povezanosti što je veliki ograničavajući faktor ako se u obzir uzme starenje stanovništva. „*Ograničavajući čimbenik je svakako depopulacija ovog kraja jer se mladi u potrazi za poslom iseljavaju u veće gradove a ostaje staro stanovništvo. Slaba prometna povezanost je također ograničavajući čimbenik razvoja.*“ (I. S., 22. 9. 2020). S druge strane, načelnik Općine Promina navodi druge ograničavajuće faktore koji se uglavnom tiču birokracije, odnosno rada javnih ustanova. Također, navodi i problem nesanimiranih ležišta boksita koje je potrebno sanirati ako Općina vidi mineralne sirovine kao jedan od najvrjednijih resursa. „*Ne sanirana polja boksita, ne donijeta Strategija gospodarenja mineralnim sirovinama na razini Republike Hrvatske. Ne pravilna raspodjela sredstava od NP zbog korištenja zaštićenih prirodnih područja. Ne provedene katastarske izmjere i ne uređeni vlasnički odnosi.*“ (T. B., 28. 7. 2020).

S obzirom na to da je miljevačko-prominsko područje površinom malo, u kontekstu razvoja ono podliježe raznim utjecajima iz okolnih područja. Npr. razvoj turizma na miljevačko-prominskom području je posljedica, uz NP Krka, razvoja masovnog turizma na obali Šibensko-kninske županije. Stoga, je nužno kao i u prethodnim slučajevima prepoznati negativne utjecaje izvana čiji bi utjecaj trebalo ograničiti kao i pozitivne utjecaje koje bi trebalo prihvatiti i iskoristiti za razvoj prostora. Načelnik smatra kako slabija gospodarska razvijenost okolnih gradova (Knin, Drniš) predstavlja ograničavajući čimbenik razvoja Općine Promina. Bez obzira na brojna ulaganja u obnovu cesta, njihova razina je prema načelniku i dalje na nezadovoljavajućoj razini. Kao istaknute prilike iz obližnjeg prostora načelnik vidi obrazovanje i izvanškolske aktivnosti kao i radna mjesta. Međutim, iz prethodnih analiza utvrdilo se kako su to jedni od faktora zbog kojih mladi napuštaju miljevačko-prominsko područje. „*Slab gospodarski razvoj gradskih središta Knina i Drniša. Dotrajala prometna infrastruktura prema gradskim središtima. Prilike su:*

školovanje, izvanškolske aktivnosti, moguće radno mjesto, trgovinska središta.“ (T. B., 28. 7. 2020). Veliki problem ovog područja su financijska sredstva JLS-a koja nisu dostatna za poticanje gospodarske aktivnosti. To se može zaključiti i iz anketnog istraživanja gdje su ispitanici istaknuli važnost EU fondova u kojima stanovnici vide potencijalno financiranje gospodarstva. Prema pročelnici jedna od prilika koja se može iskoristiti u vidu razvoja turizma je bogatstvo kulturno-povijesne baštine. „Ograničenja u razvoju miljevačkog kraju koja dolaze iz obližnjeg prostora su nedovoljna financijska sredstva za daljnje ulaganje u infrastrukturu i za promociju kulturne baštine ovoga kraja. Iako se ne nalaze na području Miljevaca srednjovjekovne utvrde zbog blizine su također neodvojivi dio ovog kraja..“ (I. S., 22. 9. 2020).

Poljoprivreda je nekad na miljevačko-prominskom području bila jedna od temeljnih djelatnost koja je prehranjivala cijeli ovaj kraj. Međutim, proces intenzivne industrijalizacije uzrokovao je deagrarizaciju i deruralizaciju te je brojno stanovništvo bilo prisiljeno na iseljavanje. Stoga, načelnik Općine Promina ne vidi poljoprivredu kao propulzivnu gospodarsku granu na prostoru Promine. Međutim, ističe kako bi poljoprivreda mogla biti sekundarna djelatnost uz neke druge gospodarske grane. „Ne, uz ostale gospodarske grane kao sekundarna djelatnost kao što je to bila do 1963. kada se prvi puta ukinula Općina Promina.“ (T. B., 28. 7. 2020). Upravo je na tom tragu i pročelnica upravnog odjela koja smatra da bi razvoj ekološke poljoprivrede mogao biti temelj razvoja miljevačko-prominskog područja, ali u sinergiji s ruralnim turizmom, čime bi se olakšao plasman poljoprivrednih proizvoda. „Razvoj poljoprivrede, a posebno ekološke poljoprivrede bi trebao biti jedan od temelja gospodarskog razvoja cijelog drniškog kraja, a u sinergiji s razvojem ruralnog turizma.“ (I. S., 22. 9. 2020). Međutim, problem miljevačko-prominskog područja je suša za vrijeme ljetnih mjeseci. Poljoprivrednici koji nemaju sustav navodnjavanja ne mogu biti konkurentni na tržištu poljoprivrednih proizvoda, no rekonstrukcijom cjevovoda s vodocrpilišta Torak omogućilo bi se navodnjavanje poljoprivrednih površina. „Kad bi se rekonstruirao i aktivirao cjevovod s vodocrpilišta „Torak“ u svrhu navodnjavanja poljoprivrednih površina na Miljevcima možda bi se moglo i nešto više napraviti.“ (I. S., 22. 9. 2020).

U prethodnim analizama može se vidjeti kako brojni akteri smatraju ruralni turizam jednom od glavnih gospodarskih djelatnosti na miljevačko-prominskom području. Međutim, načelnik Općine Promina se ne slaže s navedenim. Po njegovom mišljenju, ruralni turizam, kao i

poljoprivreda može biti samo sekundarna djelatnost. Razlog za to navodi osjetljivost turizma kao djelatnosti na izvanjske čimbenike poput pandemije uzrokovane virusom COVID-19. „*Ne, samo kao sekundarna djelatnost zbog svoje osjetljivosti kao što je ova sada s COVID – om.*“ (T. B., 28. 7. 2020). Sličnog stava je i pročelnica upravnog odjela koja smatra da ruralni turizam može biti temelj razvoja miljevačko-prominskog područja, ali ne bi trebao biti što pokazuje spomenuta pandemija. Gospodarski razvoj se ne bi trebao temeljiti na turizmu, ali može biti idealna sekundarna djelatnost zbog atraktivne prirodne osnove. Također, ispitanica napominje kako je prilika za Miljevce u selektivnom obliku turizma – eko turizmu jer podrazumijeva provođenje odmora u očuvanom okolišu. „*Ruralni turizam na području Miljevaca može biti jedan od temelja gospodarskog razvoja jer ima ogroman turistički potencijal. Jedan od novijih oblika turističke ponude – eko turizam, mogao bi biti važan za Miljevce. Međutim, osobno sam mišljenja da ruralni turizma ne smije biti temelj za gospodarski razvoj ni jednog područja, pa ni Miljevaca, jer smo primjer toga vidjeli u ovoj pandemiji, kako za gospodarski razvoj nije dobro da se temelji na turizmu.*“ (I. S., 22. 9. 2020).

Kako bi se poljoprivrednicima i iznajmljivačima pomoglo u razvoju njihove djelatnosti JLS pokušavaju raznim financijskim potporama pružiti poticaj razvoju gospodarskih djelatnosti. Međutim, kao što je prethodno navedeno, problem JLS-a u ovom prostoru su nedostatna financijska sredstva. Stoga, načelnik Općine Promina smatra „*da su trenutne mjere dobre.*“ Mišljenja je kako „*treba ljude usmjeravati na osnivanje OPG -a i korištenje poticajnih sredstava za poljoprivredne i nepoljoprivredne djelatnosti koje će u sljedećem razdoblju biti još izdašnije.*“ (T. B., 28. 7. 2020). Na sličan način odgovara i pročelnica upravnog odjela koja navodi mjere Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske kao adekvatne za razvoj poljoprivrede i nepoljoprivrednih djelatnosti. Razlog isticanju mjera na razini države ili Europske unije je nedostatak financijskih sredstava Grada Drniša da pomogne poljoprivrednicima. „*Mjere Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razvoj poljoprivrednih i nepoljoprivrednih djelatnosti imaju za cilj povećanje konkurentnosti poljoprivrede, šumarstva i prerađivačke industrije. Osim mjera Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske Grad Drniš potiče ruralni razvoj i poljoprivredu svojim mjerama.*“ (I. S., 22. 9. 2020).

Sljedeće pitanje koje bilo postavljeno ispitanicima istraživalo je mogućnost pokretanja novih djelatnosti na miljevačko-prominskom području. Iako su ispitanici u anketnom istraživanju

važnost izgradnje poduzetničkih zona ocjenjivali izrazito niskom, načelnik Općine Promina navodi kako „*je uskoro u planu realizacija mješovite proizvodno poslovne Poduzetničke zone, zbog razvoja poduzetništva kojeg trenutno u Promini skoro pa da i nemamo.*“ (T. B., 28. 7. 2020). Za poduzetnički razvoj miljevačko-prominskog područja bi mnogo značilo otvaranje poduzetničke zone koja bi imala mogućnost generiranja gospodarskog razvoja. Međutim, potrebna je brza realizacija takvih projekata kako bi stanovništvo imalo vjere u takve poduhvate. Također, potrebno je prilagoditi poduzetničke zone trenutnoj obrazovnoj strukturi stanovništva miljevačko-prominskog područja, ali i šireg prostora. Pročelnica upravnog odjela navodi: „*Prema Prostornom planu uređenja Grada Drniša određen je smještaj golf igrališta sa zgradama za turistički smještaj unutar sportsko rekreacijske zone Brištani - Karalić površine 140 ha.*“ (I. S., 22. 9. 2020). Razvoj spomenutog bio bi komplementaran s razvojem turizma na istraživanom prostoru. U prethodnim odgovorima načelnik Općine Promina spominjao je energetiku kao perspektivnu gospodarsku granu za razvoj miljevačko-prominskog područja. S navedenim stavom se slaže i pročelnica upravnog odjela koja navodi da je „*planom određeno područje za mogući smještaj fotonaponskih sunčanih elektrana snage veće od 200 kW: Razvodsko plandište – kontaktno područje Miljevaca prema Općini Promina.*“ (I. S., 22. 9. 2020).

Zadnje pitanje koje bilo postavljeno načelniku i pročelnici upravnog odjela ticalo se njihovog viđenja razvojne perspektive miljevačko-prominskog područja. Načelnik Općine Promina opet se poziva na razvoj energetike koja bi omogućila stvaranje kapitala koji bi se trebao iskorištavati za razvoj ostalih gospodarskih grana. „*Nakon izgradnje solarnih elektrana gradnja bi trebalo biti početkom 2022., financijsko stanje općine bi se znatno poboljšalo a s time i preduvjeti za poticanje ostalih gospodarskih grana kao i stvaranje boljeg životnog standarda.*“ (T. B., 28. 7. 2020). Pročelnica smatra kako Miljevci imaju najbolju perspektivu za gospodarski razvoj od svih naselja unutar Grada Drniša, a razlozi za to su blizina NP Krka te prirodne i kulturne atraktivnosti. „*Od svih naselja Grada Drniša, miljevačka sela imaju možda najbolju gospodarsku budućnost, upravo zbog tih komparativnih prednosti – blizina NP Krka, te prirodna i kulturna obilježja samog kraja.*“ (I. S., 22. 9. 2020).

Kao što je već navedeno, intervjui su provedeni i s osobom koja se bavi turizmom te poljoprivrednikom (nositeljem OPG-a). Cilj provođenja intervjua s poljoprivrednikom i osobom

koja se bavi turizmom je stjecanje uvida u njihove potencijalne razvojne probleme te uvida u njihov način rada.

Glavni motiv za bavljenjem turizmom na miljevačko-prominskom području je bilo dotadašnje iskustvo u ugostiteljstvu. Ispitanik je prepoznao potencijal koji je uvidio na Roškom slapu te je smatrao kako se turizam može razvijati i na Miljevcima. „*Imam završenu školu za konobara. Prije Domovinskog rata sam radio kao konobar u Roškom slapu u restoranu, kao i moja supruga. Stoga smo se odlučili za turizam na Miljevcima. Znali smo koliko posjetitelja ima u Roškom slapu pa smo to htjeli kapitalizirati.*“ (A. G., 29. 7. 2020).

Veliku ulogu u razvoju gospodarskih aktivnosti u ruralnim prostorima imaju JLS zbog pomoći kroz razne oblike financiranja. Međutim, njihov problem je nedovoljno velika financijska moć. Ipak, ispitanik ističe njihovu volju za pomoći malim poduzetnicima kroz sufinanciranje kredita, ali i kroz edukacije i radionice prilikom kojih brojno stanovništvo može naučiti o pojedinim gospodarskim djelatnostima. Također, ističe važnost turističke zajednice u razvoju turističke ponude. „*Turistička zajednica ima veliku ulogu u razvoju ovakvih gospodarstava. Gradska vlast mi je pomogla prilikom izgradnje bazena. Podigao sam kredit s kamatnom stopom 4,9%, a grad Drniš je financirao 2,9%. Problem je siromaštvo JLS-a. Grad ima volju pomoći poduzetnicima, međutim nemaju dovoljno sredstava kako bi realizirali značajniju pomoć. Također, organizirali su i radionice i predavanja gdje se moglo mnogo toga naučiti.*“ (A. G., 29. 7. 2020). S njim se slaže i poljoprivrednik koji navodi da se pomoć JLS-a treba realizirati kroz financije, ali tako da se pomogne poljoprivredniku u apliciranju na EU fondove. „*Može na više načina, ali ponajprije u financijskom smislu. Treba pomoći poljoprivredniku da se lakše aplicira na fondove EU. Također, donacija poljoprivredne opreme je značajna pomoć.*“ (J. I., 29. 7. 2020).

Za razvoj turizma u bilo kakvom prostoru nužna je atraktivna prirodna i kulturna osnova te adekvatna mogućnost prihvata gostiju. Miljevačko-prominsko područje ima potrebne preduvjete za razvoj turizma što je pokazala provedena analiza u ovom radu. Osiguranje adekvatnog smještaja za goste dužnost je pojedinca. Međutim, na temelju iskustva ispitanika može se zaključiti kako je potrebno odabrati smjer kojim ide turistička usluga. Važno je osigurati mir gostima bez dodatnih aktivnosti u njihovom okruženju. „*U početku smo imali tri sobe i jedan apartman. Izgradili smo terasu gdje smo planirali primiti goste koji dolaze autobusom. Nastavili smo se baviti pružanjem usluga prehrane i smještaja, međutim primijetili smo da gosti koji koriste usluge smještaja i*

prehrane nisi zadovoljni kad dolaze gosti autobusom i smetaju njihov mir. U takvoj situaciji smo se morali odlučiti u kojem smjeru idemo. Stoga smo se okrenuli pružanju usluga smještaja i prehrane, ali isključivo za goste koji koriste usluge smještaja.“ (A. G., 29. 7. 2020).

Kao što je već spomenuto u ovom radu, poljoprivreda s naglaskom na ekološku ima veliki potencijal za suradnju s ruralnim turizmom. To potvrđuje i ispitanik koji navodi da *„se turistima može prodati poljoprivredni proizvod.“* Međutim, sami iznajmljivači nemaju dovoljno vremena za bavljenjem poljoprivredom. Stoga se otvara prilika za suradnju između poljoprivrednika i iznajmljivača prilikom koje bi iznajmljivač otkupljivao proizvode od poljoprivrednika te ih prodavao turistima. *„Međutim, mi nemamo vremena za bavljenje poljoprivredom u većoj mjeri. Turisti čak i pitaju gdje mogu vidjeti domaće životinje. Smatram da je to odlična kombinacija, pogotovo turizam i stočarstvo. Bilo bi dobro kad bi se ljudi odvažili na takvu suradnju. Takav način poslovanja je prednost za cijelo naselje u turističkom kontekstu.“* (A. G., 29. 7. 2020). Jednako mišljenje dijeli i poljoprivrednik koji smatra da poljoprivrednici i iznajmljivači mogu poslovati zajedno. *„Naravno da može, zašto poljoprivrednik ne bi mogao prodati svoje proizvode gostima koji dolaze kod susjeda.“* (J. I., 29. 7. 2020).

U anketnom istraživanju ispitanici su naveli kako EU fondovi mogu biti od velike pomoći za pokretanje gospodarstva na miljevačko-prominskom području. No, ispitanik ističe i veliku pomoć od strane države odnosno, Ministarstva turizma i Ministarstva poljoprivrede koji su mu pomogli kreditirati zahvate na obnovi kuće. *„U vrijeme kad sam ja pokretao gospodarstvo nije bilo fondova EU. Meni je pomogla država, točnije Ministarstvo turizma i Ministarstvo poljoprivrede u vidu kreditiranja s niskim kamatnim stopama, s počekom na dulji rok (HBOR).“* (A. G., 29. 7. 2020).

S obzirom na to da se često govori o suradnji i komplementarnosti između poljoprivrede i turizma, intervjuiran je i poljoprivrednik. Njegov glavni motiv za otvaranje OPG-a je hobi prema poljoprivredi koja se kasnije razvila u sekundarni izvor prihoda u obitelji. Glavni problemi su, ističe, vremenske neprilike (suša) te nabavka poljoprivredne opreme. *„Primarni razlog je bio hobi koji je trebao biti sekundarni izvor prihoda u obitelji. U početku je bilo problema kojih ima i sada u vidu nabavke opreme i vremenskih neprilika.“* (J. I., 29. 7. 2020). Navodi kako nema velikih problema s plasmanom proizvoda, ali da bi poljoprivreda bila primarni izvor prihoda trebalo bi se

na sustavniji način pristupiti prodaji. „*Proizvode plasiram sve preko nekakvih poznanstva. Sve prodajem na malo, teško da prodam sve odjednom.*“ (J. I., 29. 7. 2020).

Ispitani poljoprivrednik se ne bavi ekološkom poljoprivredom zbog rascjepkanosti i male ukupne površine poljoprivrednih zemljišta koje posjeduje. Naime, za uspješno poslovanje kroz ekološku poljoprivredu potrebne su veće površine zbog manjeg uroda poljoprivrednih proizvoda. Dodatan problem je taj što bi mu poljoprivreda trebala biti primarna djelatnost i izvor prihoda ako bi se bavio ekološkim uzgojem. „*Ne bavim se ekološkom poljoprivredom. Problem je u količini površine poljoprivredne koju posjedujem. Također, trebao bih se isključivo orijentirati na poljoprivredu. Problem je plasmana takvog proizvoda.*“ (J. I., 29. 7. 2020).

Uvidjevši razvoj turizma na miljevačko-prominskom području ispitani poljoprivrednik ima želju za bavljenjem turizmom.

8. IDENTIFIKACIJA RAZVOJNIH MOGUĆNOSTI I MJERA MILJEVAČKO-PROMINSKOG PODRUČJA

8.1. Potencijali prostora

Na temelju provedenih prirodnogeografskih, društvenogeografskih i turističkogeografskih analiza te provedenog anketnog istraživanja i intervjuua potrebno je identificirati viziju razvoja kojom bi se trebao voditi cjelokupni razvoj miljevačko-prominskog područja. Sukladno viziji razvoja određuju se strateški ciljevi razvoja kojima će se ostvariti vizija razvoja. Temeljem toga, potrebno je odrediti prioritete i mjere razvoja miljevačko-prominskog područja kojima se postojeće stanje pokušava unaprijediti sukladno prostornim mogućnostima i ograničenjima miljevačko-prominskog područja. Slijedom toga, mogu se izdvojiti potencijali miljevačko-prominskog područja koji su ključni za cjelokupni lokalni razvoj te planiranje istraživanog prostora kao prostora poželjnog za život. Sukladno tome potencijali se mogu svesti na četiri elementa, a to su:

- Geografski položaj prostora
- Prirodnogeografski resursi
- Nacionalni park Krka
- Gospodarstvo

Geografski položaj miljevačko-prominskog područja pruža mogućnosti razvoja mnogih gospodarskih djelatnosti te mogućnost življenja u mirnoj sredini, ali na prihvatljivoj udaljenosti od gradskih centara. Iako se ne nalazi na obali, središnji položaj u Šibensko-kninskoj županiji omogućava razvoj širokog spektra djelatnosti. Stanovnicima miljevačko-prominskog područja omogućen je život u mirnoj i prirodno atraktivnoj sredini, a istovremeno rad u Šibeniku koji se zadnjih godina gospodarski i infrastrukturno razvija. Izgradnja brze ceste Šibenik – Drniš – Knin omogućila bi miljevačko-prominskom području bržu i bolju prometnu povezanost s autocestom A1, ali i sa županijskim centrom Šibenikom, čime bi se trajanje putovanja do Šibenika smanjilo na ispod 20 minuta. Također, kako bi se stvorili prihvatljivi uvjeti za život na miljevačko-prominskom području potrebno je osigurati centralne funkcije i učiniti prostor ugodnim za život.

Miljevačko-prominsko područje jedno je od prirodnogeografski najbogatijih područja u Šibensko-kninskoj županiji. Analizom prirodnogeografskih obilježja prostora zaključuje se kako

miljevačko-prominsko područje nema izraženih prirodnih prepreka za razvoj gospodarstva. Nadmorska visina između 200 i 300 metara pruža idealne uvjete za razvoj npr. poljoprivrede, a zaravnjeni teren ne predstavlja prepreku za otvaranje gospodarskih subjekata. Klimatske prilike također pružaju povoljne uvjete za život i razvoj poljoprivrede za koju problem predstavlja suša za vrijeme ljetnih mjeseci. Brendiranje i unaprjeđenje kvalitete poljoprivrednih proizvoda imalo bi u turističkom smislu značajan učinak za daljnji razvoj turističke ponude ovog kraja s naglaskom na stvaranje gastro-enološke ponude. Gledano iz perspektive razvoja turizma, poljoprivreda može imati mnogo veći značaj u gospodarskom razvoju istraživanog prostora. Turističkogeografskom analizom može se zaključiti kako miljevačko-prominsko područje ispunjava potrebne preduvjete za razvoj ruralnog turizma. Radi se o lokalitetima koji privlače goste na minimalno regionalnoj razini, dok su pojedini poznati i na globalnoj razini.

Nacionalni park Krka zasigurno je jedan od najvećih potencijala miljevačko-prominskog područja, ali i cijele Šibensko-kninske županije. Svojim prirodnim i kulturnim atraktivnostima te očuvanom prirodom predstavlja jedan od najvrjednijih prostora u Republici Hrvatskoj. Područje NP Krka svojim velikim dijelom se prostire na miljevačko-prominskom području čime se utjecaj NP Krka projicira na spomenuti prostor. Na godišnjoj razini NP Krka posjeti preko milijun posjetitelja koji su uglavnom koncentrirani na Skradinski buk. Radi se o velikom broju ljudi koji dolazi u ruralni prostor čime se miljevačko-prominsko područje ističe (uz ruralni prostor NP Plitvička jezera) u odnosu na druga ruralna područja u Republici Hrvatskoj. Valorizacijom gornjeg toka rijeke Krke miljevačko-prominsko područje zasigurno bi moglo iskoristiti potencijal koji sadrži NP Krka.

Analizom društvenogeografskih obilježja miljevačko-prominskog područja zaključuje se kako je gospodarstvo na ovom prostoru nedovoljno razvijeno. Razlog tomu je nepovoljna demografska struktura, koju karakterizira uglavnom staro stanovništvo, koja je istovremeno i posljedica gospodarskog stanja. Većina stanovništva je zaposlena u prerađivačkoj industriji i trgovini na veliko i malo. Prerađivačka industrija ima dobar potencijal za pružanje temelja razvoju gospodarstva u Gradu Drnišu, ali kako bi navedena industrija bila konkurentna i efikasna na tržištu nužno je njeno konstantno prilagođavanje na promjene koje se događaju u industriji. Promjene koje se događaju na današnjem tržištu prerađivačke industrije u Republici Hrvatskoj idu u smjeru povećanja značajnosti i obujma proizvodnje u onim djelatnostima koje nisu tehnološki intenzivne.

Stoga je nužno poticati industriju u smjeru podizanja konkurentnosti i sposobnosti proizvodnje proizvoda s višom dodanom vrijednošću (Grad Drniš, 2017). Anketnim istraživanjem i intervjuom je utvrđeno kako stanovnici trenutno dominantne djelatnosti ne vide kao zalog budućnosti već smatraju kako nove gospodarske grane mogu biti temelj za perspektivnu budućnost. U prvom redu se ističe ruralni turizam. Pokriće za to nudi turističkogeografska analiza u ovom radu gdje su prepoznati brojni resursi potrebni za razvoj ruralnog turizma. Nadalje, pokazatelji turističke aktivnosti ukazuju na porast značaja turizma u ovom prostoru. Važno je spomenuti kako se ruralni turizam treba razvijati tako da koristi lokalnoj zajednici, jača lokalno gospodarstvo, zapošljava lokalno stanovništvo te koristi poljoprivrednim proizvođačima i tradicionalnim zanatima (Relja i Alfirević, 2013). Također, anketnim istraživanjem i intervjuom je prepoznata nova gospodarska djelatnost, energetika koja je u skladu s održivim razvojem. Osim pozitivnog učinka na okoliš energetika može ruralnim prostorima poslužiti kao sredstvo promicanja lokalnog razvoja, stvoriti radna mjesta te privući nove stanovnike (Revija ruralnog razvoja Europske unije, 2012). Uz navedene djelatnosti potencijal miljevačko-prominskog područja nalazi se u ekološkoj poljoprivredi. S obzirom na to da stanovnici imaju tradiciju bavljenja poljoprivredom, a analiza prostora utvrdila je izrazito očuvan prostor, ekološka poljoprivreda se nameće kao djelatnost koja će podignuti razinu poljoprivrede miljevačko-prominskog područja te priskrbiti dodatnu vrijednost proizvodu. Uz NP Krka kao zaštićen prostor, zatim ruralni turizam, tj. razvoj selektivnih oblika turizma koji podrazumijevaju zaštitu prirode te razvoj energetike koja pripada gospodarskim djelatnostima iskorištavanja obnovljivih izvora energije, miljevačko-prominsko područje postalo bi prostor jedinstvenog razvoja gospodarskih djelatnosti koje se temelje na održivom razvoju.

8.2. Razvojni ciljevi

Nakon prepoznatih potencijala razvoja miljevačko-prominskog područja potrebno je ustanoviti viziju razvoja prostora. Vizija razvoja prostora je temeljni cilj koji se nastoji ostvariti za boljitak društva. Kako bi vizija razvoja bila ostvariva potrebno je definirati specifične tj. strateške ciljeve, a slijedom toga i prioritete razvoja unutar svakog strateškog cilja.

- Vizija razvoja: Miljevačko-prominsko područje je prostor kvalitetnog života i diverzificiranog gospodarstva temeljenog na održivom razvoju.

Vizija razvoja miljevačko-prominskog područja odražava potrebu za zaokretom gospodarskog sustava koji se trenutno temelji na klasičnim djelatnostima. Također, održava potrebu za poboljšanjem cjelokupne društvenogospodarske situacije u prostoru. Cilj istaknute vizije je razvijati miljevačko-prominsko područje na održiv način koji bi trebao zaštititi temeljne resurse prostora i učiniti ovaj prostor poželjnim za život. Kako je istraživani prostor djelomično unutar Nacionalnog parka Krka te je prirodno očuvan nužno je poštivanje načela održivog razvoja kako bi se resursi osigurali i za buduće naraštaje. Ovako postavljena vizija razvoja rezultat je prirodnogeografskih, društvenogeografskih i turističkogeografskih analiza te stavova stanovništva i intervjuiranih osoba. Postavljanjem ovakve vizije razvoja želi se omogućiti razvoj novih djelatnosti koje će omogućiti mladima zaposlenje, a istovremeno će u budućnosti tražiti od stanovnika određenu prilagodbu novim tehnologijama i sl.

U viziji razvoja ističu se kvaliteta života, diverzifikacija gospodarstva i održiv razvoj. Kvaliteta života stanovnika ruralnih prostora temelji se na kvalitetnim gospodarskim djelatnostima koje su rezultat lokalnih resursa. Visoka kvaliteta života je zasnovana na održivom razvoju kojem je u cilju racionalno korištenje resursa, očuvanje ekosustava te identiteta prostora koji se očituje kroz jezik, tradiciju i običaje (Vrandečić-Loje, 2011). Očuvanje ruralnih prostora i njihovih prirodnih resursa kao krucijalni zadatak prihvatile su mnogobrojne razvijene države svijeta. U takvim državama svijeta poljoprivreda je i dalje okosnica ruralnog razvoja, ali ima bitno smanjenu ulogu. Porast udjela nepoljoprivrednih i mješovitih djelatnosti pridonosi demografskoj i gospodarskoj stabilizaciji ruralnih prostora (Verić, 2006).

Pojmovi ruralni razvoj i održivi razvoj usko su povezani. Održivi razvoj označava usklađeni i koordinirani razvoj na duži rok koji štiti postojeće resurse za buduće generacije, a ne iskorištava resurse do potpunog uništenja i njihovog iscrpljenja. Ključ održivog razvitka ruralnih prostora je u razvitku vlastitih potencijala te razmjeni iskustva s drugim regijama. Revitalizacija ruralnih prostora u kontekstu održivog razvoja neophodan je proces očuvanja ruralnih prostora kao primarnih proizvođača hrane (Verić, 2006).

Diverzifikacija gospodarstva podrazumijeva uspostavu modernih djelatnosti i tehnologija koje će koristiti postojeće resurse za vlastiti razvoj. Također, označava udaljavanje od monokulture te ispreplitanje djelatnosti koje međusobno podižu razinu konkurentnosti na tržištu (Vrandečić-Loje, 2011). Razvoj ruralnih sredina ne može se samo sagledavati iz ekonomskih pokazatelja već

je nužno i vrednovanje krajolika koje uključuje promišljanje o održivom razvoju nekog područja (Cifrić, 2002 prema Pilić i dr., 2012).

Slijedom navedenog u nastavku rada istaknuta su tri specifična cilja koja su potpomognuta s prioritetima razvoja.

- Specifični cilj 1: Uspostavljanje diverzificiranog gospodarstva koje će podignuti kvalitetu života stanovnika miljevačko-prominskog područja
  - Prioritet 1: Razvoj poljoprivrede s naglaskom na ekološku poljoprivredu
  - Prioritet 2: Razvoj malog i srednjeg poduzetništva
  - Prioritet 3: Razvoj ruralnog turizma i ostalih selektivnih oblika turizma
  - Prioritet 4: Razvoj energetske djelatnosti
  - Prioritet 5: Stvaranje uvjeta za privlačenje investitora

Uspostavljanje diverzificiranog gospodarstva na miljevačko-prominskom području temeljni je cilj ostvarivanja postavljene vizije. Razlog tomu je taj što je razvoj gospodarstva temelj razvoja cjelokupnog prostora jer generira ostale mnogobrojne čimbenike. Unutar ovog specifičnog cilja navedeni su prioriteti razvoja koji bi trebali dovesti do diverzificiranog gospodarstva. Temelj budućeg razvoja miljevačko-prominskog područja bile bi djelatnosti koje se temelje na održivom razvoju, ekološka poljoprivreda, ruralni turizam i energetika. Međutim, da bi određene djelatnosti bile produktivne nužno je stvoriti uvjete za privlačenje investitora čime bi se uspostavila pozitivna poduzetnička klima. Uz navedeno unutar prvog specifičnog cilja ističe se drugi prioritet. Malo i srednje poduzetništvo temelj su svakog gospodarstva jer takvo poduzetništvo, proizvodi, zapošljava i generira razvoj.

- Specifični cilj 2: Obnova i razvoj komunalne, društvene i turističke infrastrukture u skladu s potrebama stanovništva
  - Prioritet 6: Obnova i ulaganje u društvenu infrastrukturu
  - Prioritet 7: Razvoj turističke infrastrukture
  - Prioritet 8: Zadržavanje postojećih i razvoj novih centralnih funkcija
  - Prioritet 9: Obnova cestovne infrastrukture
  - Prioritet 10: Pružanje podrške mladim obiteljima u rješavanju stambenog pitanja

Postizanjem drugog specifičnog cilja miljevačko-prominsko područje postalo bi mjesto ugodnog življenja prikladno za mlade obitelji i stariju populaciju. Moderno uređene odgojno-

obrazovne ustanove, prikladna dječja i sportska igrališta dodatno bi privukla mlade obitelji da ostanu živjeti na miljevačko-prominskom području. Međutim, temeljni prioritet za postizanje navedenog specifičnog cilja je ulaganje u centralne funkcije. Drinovci i Oklaj su centralna naselja miljevačko-prominskog područja, a centralitet tih dvaju naselja, odnosno opremljenost funkcijama je od vitalnog značaja za ostala naselja na miljevačko-prominskom području. Obilježja naseljenosti stanovništva i razmještaja centralnih funkcija su ključan čimbenik društveno-gospodarskog razvoja posebno depopulacijskih područja. Stoga, valja razmatrati dugoročne učinke povećanja, stagnacije ili redukcije funkcija, ali samo u kontekstu povećanja kvalitete života stanovništva. Sudbina brojnih centralnih funkcija je neizvjesna budući da prostorna organizacija i hijerarhija centralnih funkcija ima istaknutu ulogu u lokalnom razvoju. Bez stanovništva nema centralnih funkcija, ali slaba opremljenost centralnim funkcijama uzrokuje pad broja stanovnika (Radeljak, 2015). Kako je pokazala turističkogeografska analiza, ali i anketno istraživanje, gospodarski razvoj miljevačko-prominsko područje se treba razvijati u turističkom smjeru. Nužno za takvu aktivnost je posjedovanje adekvatne turističke infrastrukture koja će omogućiti prihvat gostiju te pružiti kvalitetnu turističku uslugu.

- Specifični cilj 3: Poboljšati kvalitetu i dostupnost društvenih sadržaja i razviti snažno civilno društvo.
  - Prioritet 11: Jačanje kapaciteta civilnog društva te njihove uloge u razvoju prostora.
  - Prioritet 12: Oživljavanje i podizanje kvalitete kulturno-društvenih sadržaja.

Kako bi neki prostor bio ugodan za život stanovnika, kvaliteta života mora biti na zadovoljavajućoj razini. Drugim riječima, stanovništvo mora imati određene društvene sadržaje koji će zadovoljavati njihove potrebe. Organizacijom raznih sadržaja kroz radionice, edukacije i sl. omogućio bi se daljnji kvalitetan razvoj civilnog društva u prostoru. Također, civilna društva imaju veliki utjecaj na život stanovništva u lokalnim zajednicama.

8.3. Mjere razvoja

Nakon iznesene vizije razvoja miljevačko-prominskog područja te specifičnih ciljeva i prioriteta razvoja u ovom poglavlju će biti iznesene i prezentirane mjere razvoja koje bi kroz integraciju s ciljevima i prioritetima razvoja dovele do ostvarenja vizije razvoja prostora.

Prioritet 1: Razvoj poljoprivrede s naglaskom na ekološku poljoprivredu.

- Mjera 1: Udruživanje proizvođača ekoloških proizvoda i iznajmljivača smještajnih kapaciteta kao nadopuna u poslovanju.
- Mjera 2: Financijski i stručni poticaji poljoprivrednicima pri osnivanju klastera „Krka“.
- Mjera 3: Uspostava sustava navodnjavanja preko vodocrpilišta „Torak“.
- Mjera 4: Financijska i stručna pomoć poljoprivrednicima prilikom rješavanje imovinsko-pravnih odnosa i okrupnjavanja parcela.
- Mjera 5: Edukacije i radionice za ekološke proizvođače o isplativim kulturama, tehnologiji i dodanoj vrijednosti proizvoda.

Navedenim mjerama nastoji se razviti poljoprivredna proizvodnja, ali s naglaskom na ekološku poljoprivredu. Kako bi ekološka poljoprivreda bila produktivna u ovom prostoru nužno je okrupnjavanje zemljišnih parcela te rješavanje problema suše u ljetnim mjesecima. Realizacijom mjere 3 revitaliziralo bi se vodocrpilište „Torak“ koje bi omogućilo sustav navodnjavanja. Također, veliki poticaj razvoju navedene djelatnosti bilo bi udruživanje poljoprivrednika u klaster „Krka“ te udruživanje poljoprivrednika i iznajmljivača čime bi se riješio problem plasmana proizvoda. Može se zaključiti kako koncept razvoja ekološke poljoprivrede može biti krucijalni faktor u osnaživanju socijalne politike kao nova paradigma u ruralnim područjima (Cifrić, 2003). Prema iskustvima drugih zemalja povoljnije rezultate poljoprivrede se može očekivati od mladih poljoprivrednih proizvođača koji su na temelju novog ruralnog poduzetništva podigli razinu poslovanja. Perspektivan razvoj nužno je temeljiti na mladim obrazovanim proizvođačima koji dugoročno mogu postati nositeljima proizvodnje i razvoja (Salamon i Knapić Salamon, 2017). Stoga je potrebna organizacija edukacija koje bi pripremale mlade poljoprivrednike za rad.

Prioritet 2: Razvoj malog i srednjeg poduzetništva

- Mjera 6: Infrastrukturno opremanje PZ Brištani, Razvođe, Mratovo i Suknovci.
- Mjera 7: Osiguranje poticaja, infrastrukture i tehnologije za razvoj pršutana i uljare.
- Mjera 8: Organiziranje edukacija i radionica za predstavljanje mogućnosti u PZ-ma.

Srednje i malo poduzetništvo pokretači su gospodarskog rasta ruralnih prostora u Europi. S obzirom na probleme s kojima se susreće tradicionalno gospodarstvo ruralnih prostora uspjeh ruralnog gospodarstva ovisi o inovaciji i znanjima ruralnih poduzetnika. Izazovi kao što su očuvanje prirodnog sustava, želja za stvaranjem sustava lokalnih proizvoda i sl. ruralnom

poduzetništvu otvaraju nove mogućnosti (Revija ruralnog razvoja Europske unije, 2012). S obzirom da je istraživani prostor poznat po maslinarstvu nužno je valorizirati spomenutu djelatnost omogućavanjem prerade maslina na prostoru gdje se uzgajaju. S obzirom na to da je pršut jedan od najprepoznatljivijih proizvoda miljevačko-prominskog područja nužni su poticaji u vidu osiguravanja infrastrukture, tehnologije i sl., poljoprivrednicima koji žele otvoriti pršutanu.

Prioritet 3: Razvoj ruralnog turizma i ostalih selektivnih oblika turizma

- Mjera 9: Prilagođavanje određenih zemljišnih parcela za otvaranje mini kampova.
- Mjera 10: Revitalizacija i valorizacija zapuštenih utvrda (Ključica, Bogočin, Kamičak i sl.).
- Mjera 11: Otvaranje vinskih cesta i cesta maslinovog ulja.
- Mjera 12: Brendiranje miljevačko-prominskog prostora.

Analiza stanja pokazala je kako su najveća očekivanja u gospodarstvu od ruralnog turizma. Također je utvrđeno kako ovaj prostor ima sve predispozicije za razvoj ruralnog turizma, ali i drugih selektivnih oblika turizma. Među prvima se ističe kamping turizam. Potrebno je prilagoditi određene neplodne površine za razvoj takve vrste turizma. Međutim, za uspješan daljnji razvoj ruralnog turizma nužno je razvijanje miljevačko-prominskog područja kao *branda* kako bi postalo poznato među turističkim krugovima. Analiza je pokazala da je Miljevački plato jedan od najsjevernijih prostora gdje uspijeva maslina što bi se trebalo promovirati kroz ceste maslinovog ulja, a Promina je poznata po svojim vinima što bi se promoviralo vinskim cestama. Turisti koji posjećuju ruralne prostore orijentirani su na aktivni turizam, ali i na određen način zainteresirani su za kulturne sadržaje i učenje. Stoga, bogatstvo u vidu utvrda je nužno sačuvati kako bi turistička ponuda imala širok spektar.

Prioritet 4: Razvoj energetske djelatnosti

- Mjera 13: Davanje u zakup zemljišta poduzetnicima koji se odluče za energetske djelatnosti po minimalnoj naknadi.
- Mjera 14: Financijski poticaji za poduzetnike koji se odluče za energetske djelatnosti s povlasticama za lokalno stanovništvo.
- Mjera 15: Održavanje radionica i edukacija za poduzetnike koji se odluče za energetske djelatnosti.

Energetika je prepoznata kao jedna od novih djelatnosti koje se mogu razvijati na miljevačko-prominskom području. Kako bi se to ostvarilo navedene su određene mjere za razvoj. Ponajprije, najbitnije je omogućiti potencijalnim poduzetnicima zemljište gdje bi razvijali novu djelatnost. S obzirom na to da se radi o relativnoj novijoj djelatnosti mnogobrojno stanovništvo nije dovoljno upoznato s radom iste. Stoga je važno osigurati kvalitetne besplatne radionice i edukacije koje će stvoriti određenu količinu znanja među lokalnim stanovništvom. Znanje i učenje javljaju se kao dvije stožerne točke razvoja novih i inovativnih rješenja u rasponu od tehnoloških do poduzetničkih (Salamon i Knapić Salamon, 2017).

Prioritet 5: Stvaranje uvjeta za privlačenje investitora

- Mjera 16: Razminiranje preostalih zemljišta.
- Mjera 17: Minimiziranje poreznih opterećenja od strane JLS-a za investitore.
- Mjera 18: Oslobođanje od plaćanja režija i zakupa zemljišta prvih pet godina.
- Mjera 19: Saniranje ležišta boksita u Općini Promina.

Nepovoljna poduzetnička klima i neadekvatni uvjeti za razvoj poduzetništva i obrtništva uzrokuju nemogućnost gospodarskog razvoja. Također, takvi prostori ne mogu ostvariti gospodarski ni društveni napredak. Kako bi miljevačko-prominsko područje postalo gospodarska oaza prvenstveno je potrebno osigurati uvjete koji će privući domaće, ali i strane investitore. Područje investicija može biti raznoliko od poljoprivrede preko energetike do ruralnog turizma. Potrebno je smanjiti porezna opterećenja koja su u domeni JLS-a te pružiti poduzetnicima i obrtnicima rasterećenja u vidu oslobođanja od plaćanja zakupa zemljišta, režija i sl. Također, potrebno je provesti razminiranje preostalih površina kako bi svaki potencijalno gospodarstvo bilo sigurno za razvoj te sanaciju ležišta boksita.

Prioritet 6: Obnova i ulaganje u društvenu infrastrukturu

- Mjera 20: Ustupanje napuštenog objekta za razvoj ugostiteljske djelatnosti na Miljevcima.
- Mjera 21: Izgradnja društvene dvorane koja je namijenjena potrebama lokalnog stanovništva.
- Mjera 22: Revitalizacija škole u naselju Kaočine.
- Mjera 23: Obnova dječjeg vrtića u Oklaju.
- Mjera 24: Izgradnja i opremanje dječjih i sportskih igrališta.

Da bi neki prostor bio ugodan za život nužna je modernizacija društvene infrastrukture. Neprihvatljivo je postojanje zapuštenih objekata koji se mogu iskoristiti u druge svrhe. Stoga se ovim mjerama nastoji obnoviti postojeće objekte, ali i revitalizirati određene objekte koji će dovesti do podizanja kvalitete života na miljevačko-prominskom području. Mladim stanovnicima je potrebno omogućiti sadržaje koji će uz njihovo zaposlenje podići kvalitetu života. Na isti način, potrebno je pružiti sadržaj mladim obiteljima tj. njihovoj djeci u vidu opremanja dječjih i sportskih igrališta i obnove škola i vrtića. Mjerom 21. planira se gradnja društvene dvorane koja bi bila namijenjena potrebama lokalnog stanovništva, a rezultat izgradnje bila bi veća kohezija među stanovništvom.

Prioritet 7: Razvoj turističke infrastrukture

- Mjera 25: Izgradnja turističkog ulaza „Kružine“ u Nacionalni park Krka.
- Mjera 26: Izgradnja pješačkih i biciklističkih staza.
- Mjera 27: Prenamjena starih objekata u difuzni hotel.
- Mjera 28: Otvaranje muzeja „Povijest miljevačko-prominskog područja“

Kako bi se na ispravan način ostvario prioritet 3 potrebno je realizirati mjere koje će podignuti kvalitetu turističke infrastrukture. Realizacijom mjere 25. miljevačko-prominsko područje postalo bi jedno od ključnih turističkih punktova Nacionalnog parka Krka. Slijedom toga, dodatno bi se povećala turistička aktivnost na miljevačko-prominskom području koju bi trebalo popratiti otvaranjem novih smještajnih kapaciteta. Međutim, obzirom da se radi o očuvanom ruralnom prostoru koji se treba razvijati po principu održivog razvoja potrebno je planski otvarati nove smještajne kapacitet. Jedna od mogućih opcija je obnavljanje starih kamenih kuća ili obnova napuštenih objekata te njihova prenamjena u difuzni hotel. Uz navedeno, potrebno je turistima pružiti adekvatnu turističku ponudu u vidu aktivnog turizma za što bi bilo potrebno izgraditi pješačke i biciklističke staze. Takva infrastruktura trebala bi omogućiti turistima prolazak kroz naselja prilikom čega bi se pojedini turisti upoznali s načinom življenja u ruralnoj sredini, a pojedini kupili određene proizvode.

Prioritet 8: Zadržavanje postojećih i razvoj novih centralnih funkcija

- Mjera 29: Osiguranje sredstava za zadržavanje pošte u Drinovcima.
- Mjera 30: Razvoj zdravstvenih i financijskih usluga.
- Mjera 31: Otvaranje javnog prijevoza prema Drnišu.

U svakom razvoju prostora potrebno je na prvo mjesto staviti potrebe neizostavnog čimbenika prostora, stanovništvo. Anketnim istraživanjem može se zaključiti kako je nužno prilagođavanje lokalnih centralnih funkcija trenutnoj strukturi stanovništva čime se utječe na smanjenje depopulacije i degradacije prostora. Jedan od način je realizacija mjere 30. kojom bi se omogućilo stanovnicima rješavanje određenih potreba u gradu Drnišu, ali istovremeno mogućnost opstanka na miljevačko-prominskom području. Također, anketnim istraživanjem financijske i zdravstvene usluge ocjenjenu su kao najlošije. Stoga je potrebno pristupiti tom problemu i osigurati financijska sredstva koja će zadržati i otvoriti određene funkcije. Na taj način stanovništvo koje ima zaposlenje na miljevačko-prominskom području ili šire neće preseljavati u opremljeniji prostor.

Prioritet 9: Obnova cestovne infrastrukture

- Mjera 32: Rekonstrukcija županijske ceste Širitovci – Roški slap.
- Mjera 33: Obnova lokalnih cesta koje povezuju naselja.

Temeljna mjera realizacije ovog prioriteta je rekonstrukcija županijske ceste Širitovci – Roški slap. Problem predstavlja izrazito uska cesta koja povezuje Miljevce i Roški slap, turistički najposjećeniji prostor podno miljevačko-prominskog područja. Spomenuta cesta je izrazito neprilagođena modernim potrebama stanovništva, ali i turista. Uz njezinu obnovu i proširenje važna stavka cjelokupne rekonstrukcije je postavljanje modernih štandova na svakih 700 do 800 metara na kojima bi lokalno stanovništvo moglo prodavati svoje proizvode.

Prioritet 10: Pružanje podrške mladim obiteljima u rješavanju stambenog pitanja

- Mjera: 34: Ustupanje građevinskog zemljišta mladim obiteljima za izgradnju kuće.

Stambeno pitanje mladih obitelji jedno je od najproblematičnijih pitanja današnjice. JLS poduzimaju određene korake u vidu sufinanciranja izgradnje obiteljske kuće ili adaptacije stana. Međutim, brojne obitelji nemaju gdje graditi kuću zbog manjka građevinskog zemljišta na miljevačko-prominskom području. Mjerom 34. JLS bi pomogle mladim obiteljima u prvom koraku ka rješavanju stambenog problema.

Prioritet 11: Jačanje kapaciteta civilnog društva te njihove uloge u razvoju prostora.

Prioritet 12: Oživljavanje i podizanje kvalitete kulturno-društvenih sadržaja.

- Mjera 35: Organiziranje festivala „Ojkavice“ i promoviranje drugih manifestacija.

Ugoda življenja u određenom prostoru odraz je kvalitetne gospodarske situacije, postojanja raznolikih društvenih sadržaja u prostoru, ali i postojanja kulturnih sadržaja i snažnog civilnog društva. Dvama navedenim prioritetima trebalo bi se postići povećanje obujma kulturnih sadržaja te veća interakcija među stanovništvom. Na miljevačko-prominskom području postoje određene kulturne manifestacije koje zadnjih godina nisu posjećene. Potrebna je ispravna promocija navedenih sadržaja te povećanje interesa za tradicijom mladih koji će u narednim godinama postati nositelji kulturnog razvoja prostora.

9. RASPRAVA

Stanovništvo je najvrjedniji resurs prostora, stoga je razvoj prostora potrebno prilagoditi lokalnom stanovništvu te njegovim potrebama na održiv način. Za razvoj prostora nužno je identificirati njegove prednosti i ograničenja koja najbolje poznaje lokalno stanovništvo. Anketnim istraživanjem utvrđena su određena ograničenja koja su ispitanici okarakterizirali kao najproblematičnija. Generalno se može zaključiti kako je stanovništvo istaknulo: nedostatak radnih mjesta, ponajprije za mlađe stanovništvo, nepovoljne uvjeti za privlačenje investitora što je povezano s prethodnim, nedostatak pojedinih centralnih funkcija te smanjenje broja stanovnika što je posljedica svega prethodno navedenoga.

Uvidom u istraživanje koje je provela Mikulandra (2020) mogu se donijeti zajednički zaključci. U spomenutom radu istraživani su fondovi Europske unije kao faktori razvoja Ravnih kotara i Drniške regije. Naime, u dijelu anketnog istraživanja ispitanici s područja grada Drniša su navodili najistaknutije probleme prostora koje bi riješili korištenjem fondova Europske unije. Nedostatak radnih mjesta ispitanici smatraju krucijalnim problemom koje bi riješili uz pomoć fondova EU. Može se zaključiti kako je to na prvom mjestu svih problema ovog područja te hitno treba pristupiti tom problemu adekvatnim mjerama. Isto tako među istaknutim problemima su neriješeno stambeno pitanje te neobnovljene zgrade. Identifikacijom mjera i prioriteta u ovom radu određeno je rješavanje upravo ta dva problema. Mjera 34. odnosi se na rješavanje stambenog pitanja, a određen broj drugih mjera odnosi se na revitalizaciju napuštenih objekata (npr. zatvorena škola).

Nadalje Ožegović (2019) u svom radu potvrđuje hipotezu da je smanjenje broja stanovnika glavni ograničavajući čimbenik razvoja Potkalničkog prigorja. Kao posljedica toga javlja se gašenje centralnih funkcija uvjetovanih odnosom ponude i potražnje. Isto navode i ispitanici u anketnom istraživanju ovog rada prilikom čega smanjenje broja stanovnika navode kao jedan od najvećih ograničavajućih čimbenika razvoja prostora. Također, pojedine usluge centralnih funkcija ocjenjuju kao loše ili izrazito loše. Trenutno su Drinovci jedino naselje na miljevačko-prominskom području na razini lokalnog centra. Međutim, problem predstavlja potencijalno gašenje poštanskog ureda te smanjenje rada ambulante. Miljevačko-prominsko područje trenutno je nedovoljno atraktivno za privlačenje investitora zbog nepovoljnih uvjeta prisutnih u ovom prostoru što je potvrdilo anketno istraživanje. Povezano s tim Ožegović (2019) navodi kako u

Potkalničkom prigorju nedovoljno razvijena komunalna infrastruktura negativno utječe na privlačenje investitora.

Razvoj miljevačko-prominskog područja, s obzirom na prirodno-geografska obilježja, očuvanost prostora te mogućnosti za diverzifikacijom gospodarstva, trebao temeljiti na diverzificiranom gospodarstvu koji će poštivati načela održivog razvoja. Radeljak (2015) u svom radu „*Dalmatinska zagora u perspektivi razvoja Dalmacije do 2031. godine: Primjer Grada Drniša*“ zaključuje kako je perspektiva razvoja Grada Drniša vezana uz diverzifikaciju gospodarstva, multisektorski pristup te očuvanje i jačanje centralnih funkcija. Nadalje, navodi kako su potencijalna tri smjera razvoja Grada Drniša u okviru scenarija prostornog razvoja Dalmacije: monokultura turizma, održivi turizam i integralni razvoj. Razvoj turizma na miljevačko-prominskom području očito je neminovan, no, važno je izabrati pravi smjer razvoja. Radeljak (2015) navodi kako će monokultura turizma dovesti do daljnje turistifikacije prostora i infrastrukturnog opremanja, ali bez obzira prema okolišu. Prema scenariju održivog turizma (održivi razvoj) koji se nalazi u viziji razvoja miljevačko-prominskog područja u ovom radu, doći će do diverzifikacije turističke ponude tj. razvoja selektivnih oblika turizma. Također, prema tom scenariju doći će do multiplikatorskog učinka turizma na razvoj komplementarnih djelatnosti, među kojima se ističe poljoprivredna proizvodnja, a u specifičnom cilju vizije razvoja miljevačko-prominskog područja navodi se ekološka poljoprivreda.

U kontekstu razvoja miljevačko-prominskog područja na temelju poštivanja principa očuvanosti okoliša i prostornih resursa odnosno načela održivog razvoja zanimljivo je vidjeti zaključke koje iznose Pilić i dr. (2012) u radu „*Ruralni krajolik i očuvanost prirodnog okoliša: mišljenja i stavovi ispitanika u porječju Krke*.“ Ispitanici navode „kako je u njihovom kraju okoliš potpuno ili uglavnom sačuvan, kao i da rijeka Krka nije zagađena, a istovremeno se više od polovice slaže s tvrdnjom da je općenito tlo u svijetu zagađeno umjetnim dodacima“ (182). Vrlo važan segment napretka miljevačko-prominskog područja je obrazovni napredak stanovništva, odnosno organizacija edukacija i radionica. Povezano s tim, Pilić i dr. (2012) navode kako bi u provođenju planiranog održivog razvoja porječja Krke stanovnicima trebalo približiti sliku stvarnog stanja okoliša i njegovih potencijala, a to bi se moglo ostvariti programima edukacije i informiranjem stanovništva.

10. ZAKLJUČAK

Cjelokupnom analizom prirodnogeografskih, društvenogeografskih i turističkogeografskih obilježja miljevačko-prominskog područja te analizom anketnog istraživanja i intervjua postavljena je jasna vizija razvoja istraživanoga prostora koja će se u periodu od 2020. do 2030. godine ostvariti postizanjem postavljenih specifičnih ciljeva. Na početku rada postavljeno je pet hipoteza ovog istraživanja koje su se odnosile na ograničenja ili potencijale miljevačko-prominskog područja. Provedenom analizom te anketnim istraživanjem i intervjuom postavljene hipoteze su potvrđene ili opovrgnute.

Kretanje broja stanovnika određuje gospodarsku, ali i društvenu situaciju prostora. Porast broja stanovnika uglavnom je posljedica kvalitetne gospodarske situacije jer stanovništvo ima posao tj. stalni izvor prihoda. Slijedom toga potražnja za uslugama centralnih funkcija raste. Miljevačko-prominsko područje pogođeno je negativnim demografskim trendovima još od druge polovice 20. stoljeća kad su se kao posljedica industrijalizacije pojavile deruralizacija i deagrarizacija. Danas miljevačko-prominsko područje demografski i gospodarski nazaduje. Anketnim istraživanjem ustanovljeno je da smanjenje broja stanovnika predstavlja najveći ograničavajući čimbenik razvoja miljevačko-prominskog područja. Stoga se može zaključiti kako je *H1: Negativni demografski trendovi glavni su ograničavajući faktor razvoja miljevačko-prominskog područja* potvrđena.

Gospodarska situacija nekog prostora ovisi o broju radnih mjesta, broju gospodarskih subjekata itd. Trenutna gospodarska situacija na miljevačko-prominskom području nije obećavajuća. Ispitanici smatraju da je mogućnost zapošljavanja izrazito loša te da su uvjeti za privlačenje investitora na niskim razinama. Također, smatraju kako smanjenje broja stanovnika loše djeluje na gospodarsko stanje miljevačko-prominskog područja iz čega se zaključuje kako je *H2: Postojeće gospodarsko stanje omogućava zapošljavanje i privlačenje investitora te razvoj obrtništva* opovrgnuta.

Centralne funkcije u prostoru zasigurno predstavljaju važan segment kvalitete života stanovnika. Analizom centralnih funkcija miljevačko-prominskog područja može se zaključiti kako miljevačko-prominsko područje treba dodatne funkcije. Međutim, naselje Drinovci je jedno od tri naselja u Gradu Drnišu (uz sam grad Drniš) koje pripada razini lokalnog centra, ali istovremeno ima najnegativnije demografske pokazatelje na prostoru Grada Drniša. Isto tako, anketno

istraživanje pokazuje zadovoljstvo ispitanika određenim funkcijama, ali istovremeno izrazito nezadovoljstvo funkcijama zdravstva i financija. Stoga se može zaključiti kako je *H3: Opremljenost centralnim funkcijama je temeljni privlačni faktor ostanka na selu* opovrgnuta.

Nacionalni park Krka jedno je od najatraktivnijih prostora u Republici Hrvatskoj, a određen dio NP-a nalazi se na miljevačko-prominskom području. Turističkogeografska analiza pokazala je da se sve turističke atraktivnosti nalaze unutar NP Krka. Dodatno, broj posjetitelja NP Krka iz godine u godinu raste, a zadnjih nekoliko godina ta je brojka prešla milijun. Radi se o velikom broju posjetitelja kojima je potrebno pružiti odgovarajuću turističku uslugu čime bi se izazvao multiplikatorski učinak turizma na ostale djelatnosti. S navedenim se slažu i ispitanici koji u preko 90% slučajeva navode da je to izuzetno važan faktor razvoja miljevačko-prominskog područja. *H4: Ispitano lokalno stanovništvo Nacionalni park Krka smatra najvrjednijim resursom za gospodarski razvoj miljevačko-prominskog područja* slijedom toga je potvrđena.

Analizom prirodnogeografskih i turističkogeografskih obilježja miljevačko-prominskog područja ustanovljeni su izraziti potencijali razvoja ruralnog turizma i ostalih selektivnih oblika turizma na istraživanom prostoru. Turistička aktivnost na miljevačko-prominskom području povećava se iz godine u godinu što pokazuju brojevi turističkih dolazaka i noćenja. S druge strane miljevačko-prominsko područje ima tradiciju bavljenja poljoprivredom te je karakteristično po uzgoju određenih kultura. Globalni trendovi ukazuju na sve veći značaj ekološkog uzgoja hrane. Svi navedeni potencijali miljevačko-prominskog područja (očuvan okoliš, potencijal razvoja ruralnog turizma, tradicija bavljenja poljoprivredom) ukazuju na mogućnost povezivanja u jedinstven sustav. Stavovi ispitanika potvrđuju da ruralni turizam i ekološka poljoprivreda mogu biti pokretač gospodarstva, ali prema stavovima intervjuiranih osoba ne mogu biti temeljne djelatnosti za dugoročni razvoj, ponajprije ruralni turizam. Može se zaključiti kako je *H5: Ispitano lokalno stanovništvo smatra da ruralni turizam i ekološka poljoprivreda mogu biti glavni pokretač razvoja miljevačko-prominskog područja* djelomično potvrđena.

Cjelokupni razvoj miljevačko-prominskog područja mora se odvijati u tri ključna smjera, a to su: gospodarska revitalizacija, osiguranje sadržaja i usluga koje su svakodnevno potrebne lokalnom stanovništvu te kao posljedica navedenog demografska revitalizacija. Prvi, ključni smjer, je podizanje razine gospodarske aktivnosti te stvaranje prihvatljive poduzetničke klime. Slijedom toga, stanovništvu će se omogućiti zaposlenje i financijska egzistencija što će dovesti do

zadržavanja stanovništva u prostoru. Važno je naglasiti kako je potrebno ulagati u moderne industrije kojima miljevačko-prominsko područje može postati konkurentno na tržištu rada. Nadalje, kako bi se zadovoljile svakodnevne potrebe stanovništva potrebno je osigurati centralne funkcije i društveni sadržaj koji će podignuti razinu kvalitete života na miljevačko-prominskom području. Kao posljedica prethodno navedenog, stanovništvo neće odseljavati što će utjecati na okretanje negativnih demografskih trendova. Naravno, uz navedeno potrebno je stimulirati stanovništvo populacijskim mjerama koje će upotpuniti demografsku revitalizaciju miljevačko-prominskog područja. Obzirom na količinu potencijala miljevačko-prominskog područja, ograničenja koja postoje su savladiva uz angažman lokalnih vlasti i motiviranost lokalnog stanovništva.

LITERATURA I IZVORI

Popis literature

1. Arapović, J. i Bokan N., 2018: Ekološka modernizacija i ruralni razvoj: između teorije i prakse, *Agroeconomia Croatica* 8 (1), 94-102.
2. Bačić, I., 2007: Stočarstvo i poljoprivreda u proizvodnji lokalnih, autohtonih seoskih proizvoda – okosnica budućeg razvoja Miljevaca, u: *Znanstveni skup Miljevci u prošlosti: zbornik radova* (ur: Menđušić, M. i Marguš, D.), Visovac-Drinovci, 15.-16. lipnja 2007, Miljevački sabor, Drinovci, 641-672
3. Bjelajac, S., 2008: Naselja i kretanje stanovništva u porječju Krke, *Godišnjak Titius : godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke* 1 (1) 227-257
4. Bralić, A. i Ramljak, S., 2011: Drniški kraj u demografskim procesima od druge polovice 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća, u: *Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije: zbornik radova* (ur. Farčić, J. i Maras, M.), Zadar-Split, 2011, Sveučilište u Zadru, Kulturni sabor Zagore, Ogranak Matice hrvatske Split, Split, 323-337
5. Bralić, I., 2005: *Hrvatski nacionalni parkovi*, Školska knjiga, Zagreb
6. Cifrić, I., 2003: Ruralni razvoj i modernizacija: prilozi istraživanju ruralnog identiteta, *Sociologija i prostor* 42 (3/4), 422-426.
7. Čavrak, V., 2003: Održivi razvoj ruralnih područja Hrvatske, u: *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu: zbornik radova* (ur. Pavković, A.), Zagreb, 2003, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, 61-77
8. Grcić, I., 2019: *Geomorfološke značajke miljevačkog dijela Sjevernodalmatinske zaravni*, Diplomski rad, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju.
9. Ivić, M., 2007: Miljevački sabor, u: *Znanstveni skup Miljevci u prošlosti: zbornik radova* (ur: Menđušić, M. i Marguš, D.), Visovac-Drinovci, 15.-16. lipnja 2007, Miljevački sabor, Drinovci, 625-640
10. Kisić, I. i Pavletić, M., 2015: Mogućnosti razvoja alternativnih oblika poljoprivrede na prostoru Zagore i njihov aplikacija u razvoju turizma, u: *Stručno znanstveni skup: Gospodarske mogućnosti Zagore i oblici njihova optimalnog iskorištavanja: zbornik radova* (ur. Maras, M. i Rako, A.), Lećevecica – Muć – Split, 23. i 24. travnja 2015,

Kulturni sabor Zagore – podružnica Zagreb i Institut za jadranske kulture i melioraciju krša – Split, 83-94.

11. Krajinović, A., Čičin-Šain, D., Predovan, M., 2011: Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma – problemi i smjernice, *Oeconomica Jadertina* 1 (1), 30-45
12. Kušen, E., 2003: Uređenje, razvoj i obnova hrvatskog ruralnog prostora, *Sociologija i prostor* 41 (1/2), 29-45
13. Lukić, A., 2000: Ruralni turizam: čimbenik integralnog razvitka ruralnih prostora Hrvatske, *Geografski horizont* 46 (1/2), 7-31.
14. Lukić, A., 2010: O teorijskim pristupima ruralnom prostoru, *Hrvatski geografski glasnik* 72 (2), 49-75.
15. Lukić, A., 2012: *Mozaik izvan grada – tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*, Meridijani, Samobor.
16. Marinović, P., 2020: *Otok Pag – prostorno-razvojni konflikti i participativan pristup njihovom rješenju*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek.
17. Mikulandra, H., 2020: *Instrumenti Europske unije kao faktor razvoja: usporedba Ravnih kotara i Drniškog kraja*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek
18. Milas, G., 2009: *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Naklada Slap, Jastrebarsko
19. Nejašmić, I., 1992: Neke populacijsko-geografske značajke sjevernodalmatinske unutrašnjosti (općine Benkovac, Drniš, Knin i Obrovac), *Sociologija i prostor* (115-116), 61-72
20. Ožegović, M., 2019: *Mogućnosti i ograničenja razvoja Potkalničkoga prigorja*, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek.
21. Pilić, Š., Buzov, I., Bandalović, G., 2012: Ruralni krajolik i očuvanost prirodnog okoliša: Mišljenja i stavovi ispitanika u porječju Krke, *Sociologija* 54 (1), 169-184
22. Pilić, Š., 2008: Miljevci – jedno ili sedam sela, *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke* 1 (1), 363-383.

23. Pilić, Š., 2015: Turski katastri Miljevaca i Promine u 16.stoljeću, *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke* 8 (8), 235-295
24. Puljić, A., 1996: Problemi ruralnih područja u Hrvatskoj i potreba njihove brže obnove i razvitka, *Sociologija i prostor* (133-134), 189-192.
25. Radeljak Kafumann, P., 2015: Opremljenost centralnim funkcijama naselja Dalmacije, *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke* 8 (8), 83-101.
26. Radeljak, P. i Pejnović, D., 2008: Utjecaj turizma na održivi razvoj funkcionalne regije Nacionalnog parka Krka, *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke* 1 (1), 329-361
27. Radeljak, P., 2015: Dalmatinska zagora u perspektivi razvoja Dalmacije do 2031. godine: Primjer Grada Drniša, u: *Stručno znanstveni skup: Gospodarske mogućnosti Zagore i oblici njihova optimalnog iskorištavanja: zbornik radova* (ur. Maras, M. i Rako, A.), Lećevecica – Muć – Split, 23. i 24. travnja 2015, Kulturni sabor Zagore – podružnica Zagreb i Institut za jadranske kulture i melioraciju krša – Split, 205-220.
28. Rajko, M., 2013: Institucionalni model razvoja ruralnog turizma na primjeru Središnje Istre, *Oeconomica Jadertina* 3 (2), 50-62.
29. Relja, R., Alfirević, N., 2014: Lokalne i regionalne sociokulturne odrednice razvoja posebnih oblika turizma: studija slučaja drniške regije, u: *Godišnjak Titius: zbornik radova*, Split, 2014., Znanstveni projekt TITIUS: Porječje Krke - baština i sociokulturni razvoj, Split, 451-464.
30. Ružić, P., 2009: *Ruralni turizam*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč.
31. Salamon, D. i Knapić Salamon, Đ., 2019: *Inkubiranje poduzetništva u funkciji razvoja lokalnih prehrambenih sustava i ruralnih zajednica*, *Obrazovanje za poduzetništvo* 7, (1), 319-352.
32. Stanić, M., 2015: Priručnik za strukturirani i polustrukturirani intervju, Diplomski rad, Sveučilište u Rijeci.
33. Španjol, Ž., Miljas, M., Barčić, D., Rosavec, R. i Marković, N., 2011: Zaštićene prirodne vrijednosti Dalmatinske zagore u: *Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije: zbornik radova* (ur. Farčić, J. i Maras, M.), Zadar-Split, 2011, Sveučilište u Zadru, Kulturni sabor Zagore, Ogranak Matice hrvatske Split, Split, 607-633

34. Vrandečić-Loje, I., 2011: Osnovne pretpostavke regionalnog razvoja otoka Brača, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek
35. Verić, J., 2006: Mogućnosti i ograničenja održivog ruralnog razvoja na prostoru Šibensko-kninske županije, Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet
36. *Znanstveni skup Miljevci u prošlosti*: zbornik radova (ur: Menđušić, M. i Marguš, D.), Visovac-Drinovci, 15.-16. lipnja 2007, Miljevački sabor, Drinovci.

Popis izvora

1. Adresar radnika, Javna ustanova "Nacionalni park Krka", Šibenik, (8. 7. 2020)
2. Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2016: *Upisnik poljoprivrednika*, <https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (4. 7. 2020)
3. Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2017: *Upisnik poljoprivrednika*, <https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (4. 7. 2020)
4. Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2018: *Upisnik poljoprivrednika*, <https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (4. 7. 2020)
5. Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2019: *Upisnik poljoprivrednika*, <https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (4. 7. 2020)
6. Apolitični.hr, 2015: *KUU „Miljevci“ – tradicija se čuva radom...*, <http://apolitichni.hr/kuu-miljevci-tradicija-se-cuva-radom/> (20. 9. 2020).
7. CGIAR-CSI Consortium for Spatial Information, n. d: <https://cgiarcsi.community/> (7. 7. 2020).
8. Ethno, n. d: *Promina – Prominsko kolo*, <https://ethno.hr/promina-prominsko-kolo/> (20. 9. 2020).
9. Eupolis grupa, 2016: *Plan upravljanja razvojem i marketingom turizma drniškog područja, Knjiga I, Drniš*, <https://www.tz-drnis.hr/images/Plan%20upravljanja%20-%20Knjiga%201.pdf?fbclid=IwAR3grtJIOkV-sHAdkDazcuP2cTD3rhG0E36gZGO-GwONp5f2JAd9OpkKfIQ> (5. 10. 2020).
10. Državni zavod za statistiku, n.d.: *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske po naseljima 2010.-2018.*, <https://www.dzs.hr/> (30. 6. 2020).
11. Državni zavod za statistiku, 2001: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima*, <https://www.dzs.hr/> (30. 6. 2020).
12. Državni zavod za statistiku, 2005: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, <https://www.dzs.hr/> (29. 6. 2020).
13. Državni zavod za statistiku, 2013: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011. godine: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima*, <https://www.dzs.hr/> (29. 6. 2020)

14. Državni zavod za statistiku, 2013: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život i spolu*, <https://www.dzs.hr/> (2. 7. 2020).
15. Državni zavod za statistiku, 2013: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najviše završenoj školi, starosti i spolu*, <https://www.dzs.hr/> (2. 7. 2020)
16. Državni zavod za statistiku, 2013: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Zaposleni prema područjima djelatnosti starosti i spolu*, <https://www.dzs.hr/> (2. 7. 2020)
17. Grad Drniš, 2017: *Strategija razvoja Grada Drniša do 2020. godine*, https://drnis.hr/images/01_novosti/2016/06_14/Strategija_Drnis_14_06_2016.pdf (27. 9. 2020).
18. Nacionalni park Krka, n. d, <http://np-krka.hr/> (5. 9. 2020).
19. Oberman Peterka, S., 2019: *Proces strateškog upravljanja – predavanja, Poduzetničke strategije, Sveučilište u Osijeku*, http://www.efos.unios.hr/poduzetnicke-strategije/wp-content/uploads/sites/231/2019/03/PS_P1_Proces-strateskog-upravljanja_2019.pdf (10. 9. 2020).
20. Općina Promina, 2014: *Strategija razvoja Općine Promina 2014.-2020.*, https://www.promina.hr/images/08_OBJAVE_NACELNIKA/2014/05_31/Strategija_razvoja_opcina_Promina_140529.pdf (27. 9. 2020).
21. Općina Promina, 2019: *Strateški plan razvoja turizma – studija Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje općine Promina*, https://www.promina.hr/images/20_TURIZAM/2019/10_23/Strateski_plan_razvoja_turizma_studija_Interpretacijski_plan_kulturne_i_prirodne_bastine_za_podrucje_opcine_Promina.pdf?fbclid=IwAR1Y53_qP1o5n2wjTt7-KRgtRmjgfSaxLGTOmt96AmNxFVWFi5p1OirYwI (6. 10. 2020).
22. Revija ruralnog razvoja EU, 2012: *Ruralno poduzetništvo*, <https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/9CFED71D-953C-F13F-BAFD02A52E1C31DE.pdf> (10. 10. 2020).
23. Rijeke Hrvatske, n. d: Krka, <https://crorivers.com/krka/> (5. 9. 2020).

24. ŠibenikIN, 2018: *Istražite Krku dok ne stignu horde turista*: Vikend pred nama k'o naručen za istraživanje staze sa savršenim pogledom, <https://m.sibenik.in/zupanija/istrazite-krku-dok-ne-stignu-horde-turista-vikend-pred-nama-k-o-narucen-za-istrazivanje-staze-sa-savršenim-pogledom/101204.html#> (5. 9. 2020).
25. Turistička zajednica Grada Drniša, n. d: *Kanjon Čikole*, <https://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/sto-posjetiti/kanjon-cikole> (5. 9. 2020).
26. Turistička zajednica Grada Drniša, n. d: Smještaj, <https://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/#> (10. 7. 2020)
27. Turistička zajednica Šibensko-kninske županije, 2020: *Broj turističkih dolazaka i noćenja 2016. godine*, (9. 7. 2020)
28. Turistička zajednica Šibensko-kninske županije, 2020: *Broj turističkih dolazaka i noćenja 2017. godine*, (9. 7. 2020)
29. Turistička zajednica Šibensko-kninske županije, 2020: *Broj turističkih dolazaka i noćenja 2018. godine*, (9. 7. 2020)
30. Turistička zajednica Šibensko-kninske županije, 2020: *Broj turističkih dolazaka i noćenja 2019. godine*, (9. 7. 2020)
31. Županijska uprava za ceste na području Šibensko-kninske županije, n. d: Ceste, <http://www.zuc-sibenik.hr/ceste.asp> (7. 9. 2020).
32. Župni list Miljevci, 2010: Kud plovi ovaj brod? 41 (1), 24-25
33. Župni list Miljevci, 2011: Sve nas je manje 43 (1), 22
34. Župni list Miljevci, 2012: Sve nas je manje 45 (1) 28-29
35. Župni list Miljevci, 2013: Broj obitelji i članova po selima 47 (2) 32-33
36. Župni list Miljevci, 2015: Kud plovi ovaj brod? 51 (1) 26-27
37. Župni list Miljevci, 2017: Miljevci ubrzano izumiru 55 (1) 36-37
38. Župni list Miljevci, 2018: U župi manje od 1000 stanovnika 57 (1) 28-29
39. Župni list Miljevci, 2019: Miljevci ubrzano izumiru! 59 (1) 39

PRILOZI

Popis slika

Sl. 1. Geografski smještaj miljevačko-prominskog područja.....	20
Sl. 2. Prirodnogeografska obilježja miljevačko-prominskog područja.....	22
Sl. 3. Rijeka Čikola, Sl. 4. Rijeka Krka, Sl. 5. Jezero Torak.....	23
Sl. 6. Opće kretanje broja stanovnika Miljevacima i Promine u razdoblju 1857.-2011. godine.....	27
Sl. 7. Indeks međupopisne promjene 2019./2020. na Miljevcima.....	30
Sl. 8. Indeks međupopisne promjene 2011./2001. godine u Općini Promina.....	32
Sl. 9. Gustoća naseljenosti na miljevačko-prominskom području 2011. godine.....	33
Sl. 10. Struktura obrazovanja u Gradu Drnišu i Općini Promina 2011. godine.....	375
Sl. 11. Struktura zaposlenosti prema sektorima djelatnosti u Gradu Drnišu i Općini Promina 2011. godine.....	37
Sl. 12. KUU "Miljevci".....	43
Sl. 13. Prikaz prirodnih i kulturnih vrijednosti miljevačko-prominskog područja.....	45
Sl. 14. Roški slap.....	46
Sl. 15. Utvrda Ključica.....	48
Sl. 16. Otok Visovac.....	49
Sl. 17. Broj turističkih dolazaka na miljevačko-prominskom području u razdoblju 2016.-2019.....	50
Sl. 18. Broj turističkih noćenja na miljevačko-prominskom području u razdoblju 2016.-2019.....	51
Sl. 19. Odluka ispitanika o iseljavanju s miljevačko-prominskog područja.....	57
Sl. 20. Ocjena kvalitete i razvijenosti navedenih sadržaja miljevačko-prominskog područja.....	58
Sl. 21. Kvaliteta navedenih gospodarskih segmenata miljevačko-prominskog područja.....	59
Sl. 22. Važnost navedenih obilježja za budući razvoj miljevačko-prominskog područja.....	60
Sl. 23. Važnost navedenih ograničenja za budući razvoj miljevačko-prominskog područja.....	61
Sl. 24. Važnost navedenih djelatnosti za poticanje budućeg razvoja miljevačko-prominskog područja.....	62
Sl. 25. Važnost pojedinih potencijalnih mjera za gospodarski i društveni razvoj miljevačko- prominskog područja.....	64

Popis tablica

Tab. 1. Broj stanovnika naselja Miljevaca u razdoblju 2010.-2019.	28
Tab. 2. Broj stanovnika naselja Općine Promina 2001. i 2011. godine	29
Tab. 3. Prirodna promjena i vitalni indeks Općine Promina u razdoblju 2010.-2019	29
Tab. 4. Stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život 2011. godine	38
Tab. 5. Broj OPG-ova na Miljevcima i u Općini Promina u razdoblju 2016.-2019.....	38
Tab. 6. Obrazovna struktura nositelja OPG-ova na Miljevcima i u Općini Promina 2019. godine	38
Tab. 7. Dobna struktura nositelja OPG-ova na Miljevcima i u Općini Promina 2019. godine.....	39
Tab. 8. Broj zaposlenih u NP Krka s prostora Miljevaca i Općine Promina 2020. godine.....	39
Tab. 9. Tipovi iznajmljivača na miljevačko-prominskom području.	51
Tab. 10. Broj i udio ispitanika prema naseljima miljevačko-prominskog područja	54
Tab. 11. Spolna struktura ispitanika.....	54
Tab. 12. Dobna struktura ispitanika	55
Tab. 13. Struktura obrazovanja ispitanika	55
Tab. 14. Struktura zaposlenosti ispitanika.....	56

Anketni upitnik

Poštovani,

zovem se Krešimir Ivić i student sam 5. godine na **Geografskom odsjeku** Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (**diplomski smjer: Prostorno planiranje i regionalni razvoj**). Za potrebe izrade diplomskog rada na temu „Obilježja, mogućnosti i perspektive razvoja miljevačko-prominskog područja“ potrebne su mi informacije o stavovima stanovništva Miljevaca i Promine o prednostima i nedostacima života na tom prostoru te mogućnostima razvoja Miljevaca i Promine. Procijenjeno trajanje ispunjavanja ankete iznosi 10 minuta, anketa je anonimna i dobrovoljna, a njezini rezultati koristit će se isključivo u izradi diplomskog rada i znanstvenom radu. Unaprijed Vam se zahvaljujem na suradnji, izdvojenom vremenu i dobroj volji!

1. Spol: *(zaokružite)*

M   Ž

2. Najviša razina završenog obrazovanje: *(zaokružite)*

- a. Nezavršena osnovna škola
- b. Završena osnovna škola
- c. Završena srednja škola
- d. Završena viša škola, 1. stupanj fakulteta ili stručni studij
- e. Završen fakultet, umjetnička akademija ili sveučilišni studij
- f. Završen poslijediplomski studij (magisterij/doktorat)

3. Dob: *(zaokružite)*

- a. Od 18 do 29 godina
- b. Od 30 do 39 godina
- c. Od 40 do 49 godina
- d. Od 50 do 59 godina
- e. 60 i više godina

4. Zaposlenje: (zaokružite)

- a. PRIMARNI SEKTOR (*poljoprivreda, ribarstvo, lov, šumarstvo*)
- b. SEKUNDARNI SEKTOR (*industrija, energetika, građevinarstvo, proizvodno obrtništvo*)
- c. TERCIJARNI SEKTOR (*promet, trgovina, turizam, ugostiteljstvo, novčarstvo*)
- d. KVARTARNI SEKTOR (*školstvo, zdravstvo, vojska, policija, uprava, znanost, kultura, sport*)
- e. Student/ica
- f. Umirovljenik/ca
- g. Nezaposlena/a
- h. OSTALO _____

5. Naselje u kojem živite: (zaokružite)

- a. Bogatići
- b. Brištani
- c. Drinovci
- d. Karalići
- e. Lukar
- f. Oklaj
- g. Miljevački Bogatići
- h. Puljane
- i. Suknovci
- j. Bobodol
- k. Čitluk
- l. Kaočine
- m. Ključ
- n. Ljubotić
- o. Matase
- p. Mratovo
- r. Razvođe
- s. Širitovci

6. Broj osoba u Vašem kućanstvu: _____ (nadopunite)

7. Planirate li odseliti iz trenutnog mjesta stanovanja? (zaokružite)

- a. Sigurno ću odseliti
- b. Možda ću odseliti
- c. Neću odseliti

8. Ukoliko ste na prethodno pitanje odgovorili sa „a. Sigurno ću odseliti“ ili sa „b. Možda ću odseliti“ navedite tri glavna razloga zbog kojih želite odseliti.

---

9. Ocijenite KVALITETU i RAZVIJENOST navedenih obilježja na miljevačko-prominskom području (Za svako obilježje zaokružite jedan broj, pri čemu 1 znači *izrazito loše*, a 5 *odlično*)

1-izrazito loše; 2-loše; 3-ni dobro ni loše; 4-dobro; 5-odlično

Vrtići	1	2	3	4	5
Osnovna škola	1	2	3	4	5
Trgovine prehrambenim proizvodima	1	2	3	4	5
Financijske usluge (banka, FINA, bankomat)	1	2	3	4	5
Zdravstvene usluge	1	2	3	4	5
Turizam	1	2	3	4	5
Prometna povezanost s drugim naseljima i gradovima (autobusne linije)	1	2	3	4	5
Vodovod i odvodnja	1	2	3	4	5
Kulturna i vjerska baština (utvrde, ožkanje, kulturne manifestacije, crkve)	1	2	3	4	5
Društveni događaji (malonogometni turniri, tradicionalne igre, itd.)					
Društvena infrastruktura (dječja i sportska igrališta, dvorane,)	1	2	3	4	5
Turistička infrastruktura	1	2	3	4	5
Kvaliteta života	1	2	3	4	5

10. Ocijenite KVALITETU navedenih gospodarskih segmenata na miljevačko-prominskom području! (Za svako obilježje zaokružite jedan broj, pri čemu 1 znači *izrazito loše*, a 5 *odlično*)

1-izrazito loše; 2-loše; 3-ni dobro ni loše; 4-dobro; 5-odlično

Mogućnost zapošljavanja	1	2	3	4	5
Poljoprivreda	1	2	3	4	5
Uvjeti za privlačenje investitora	1	2	3	4	5
Obrtništvo	1	2	3	4	5

11. Ocijenite VAŽNOST navedenih obilježja miljevačko-prominskog područja za njegov budući razvoj. (Za svako obilježje zaokružite jedan broj, pri čemu 1 označava *izrazito nevažno*, a 5 *izrazito važno*).

1-izrazito nevažno; 2-nevažno; 3-ni važno ni nevažno; 4-važno; 5-izrazito važno

Očuvana prirodna osnova i povoljna klima	1	2	3	4	5
Vodni resursi (Krka, Čikola, Torak)	1	2	3	4	5
Udaljenost od Drniša	1	2	3	4	5
Udaljenost od Knina	1	2	3	4	5
Udaljenost od Šibenika	1	2	3	4	5
Blizina Nacionalnog parka Krka	1	2	3	4	5
Blizina planine Promina					
Tradicija bavljenja poljoprivredom	1	2	3	4	5
Kvalitetna osnova za bavljenje ruralnim turizmom	1	2	3	4	5
Kulturno-povijesno nasljeđe	1	2	3	4	5

12. Ocijenite VAŽNOST navedenih ograničenja za budući razvoj miljevačko-prominskog područja! (Za svako obilježje zaokružite jedan broj, pri čemu 1 označava *izrazito nevažno*, a 5 *izrazito važno*).

1-izrazito nevažno; 2-nevažno; 3-ni važno ni nevažno; 4-važno; 5-izrazito važno

Smanjenje broja stanovnika	1	2	3	4	5
Mala ponuda radnih mjesta	1	2	3	4	5
Udaljenost od radnih centara	1	2	3	4	5
Nedostatak centralnih funkcija (trgovine, financijske usluge, zdravstvene usluge)	1	2	3	4	5
Povezanost s gradovima (Drniš, Šibenik, Knin)	1	2	3	4	5
Nezainteresiranost mladih za tradiciju (kulturno-umjetnička udruga, kolo, ojkanje itd.)	1	2	3	4	5
Nedovoljna iskorištenost kapaciteta u poljoprivredi	1	2	3	4	5
Nedostatak investicija	1	2	3	4	5
Mali broj tvrtki (obrta)	1	2	3	4	5

13. Ocijenite VAŽNOST navedenih djelatnosti za poticanje budućeg razvoja miljevačko-prominskog područja. (Za svaku navedenu djelatnost zaokružite jedan broj, pri čemu 1 označava *izrazito nevažno*, a 5 *izrazito važno*).

1-izrazito nevažno; 2-nevažno; 3-ni važno ni nevažno; 4-važno; 5-izrazito važno

Tradicionalna poljoprivreda	1	2	3	4	5
Ekološka poljoprivreda	1	2	3	4	5
Ruralni turizam	1	2	3	4	5
Industrija na području Grada Drniša	1	2	3	4	5
Obrtništvo	1	2	3	4	5
Energetika (npr. solarni paneli)	1	2	3	4	5
Promet	1	2	3	4	5

14. Neovisno o Vašem radnom statusu, bavite li se poljoprivredom (unutar OPG-a ili za vlastite potrebe)? (zaokružite)

- a. DA
- b. NE

15. Neovisno o Vašem radnom statusu, bavite li se turizmom (iznajmljivanje kuće za odmor ili apartmana, gastroturizam...)? (zaokružite)

- a. DA
- b. NE

16. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio pod „b. NE“, imate li želju baviti se nekim oblikom turizma? (zaokružite)

- c. DA
- d. NE

Na sljedeća dva pitanja (17. i 18.) odgovarate ako se bavite poljoprivredom kao osnovnom ili dopunskom djelatnošću.

17. Prema Vašoj procjeni, koliko hektara (ha) poljoprivrednog zemljišta posjedujete? (nadopunite)

---

18. U koliko parcela je raspoređeno Vaše poljoprivredno zemljište? (nadopunite)

---

19. Ako ste obrtnik/obrtnica ili vlasnik OPG-a, navedite dvije glavne prednosti i dva glavna nedostatka za bavljenje poljoprivredom i/ili obrtništvom na području Miljevaca i Promine. (nadopunite)

a. PREDNOSTI

---

b. NEDOSTACI

---

20. Ukoliko nemate OPG, imate li želju za osnivanjem OPG-a u budućnosti? (zaokružite)

c. DA

d. NE

21. Po Vašem mišljenju, kakav će biti razvoj turizma na miljevačko-prominskom području u sljedećih 10 godina (2020. – 2030.)?

---

22. Ocijenite VAŽNOST navedenih potencijalnih mjera za gospodarski i društveni razvoj miljevačko-prominskog područja. (Za svako obilježje zaokružite jedan broj, pri čemu 1 označava *izrazito nevažno*, a 5 *izrazito važno*).

1-izrazito nevažno; 2-nevažno; 3-ni važno ni nevažno; 4-važno; 5-izrazito važno

Mjere populacijske politike Općine Promina i Grada Drniša	1	2	3	4	5
Projekt „Razvoj turizma na rubnim dijelovima Nacionalnog parka Krka“	1	2	3	4	5
Izgradnja poduzetničke zone „Brištani“	1	2	3	4	5
Izgradnja dječjeg vrtića u Drinovcima	1	2	3	4	5
Suradnja sa susjednim jedinicama lokalne samouprave (zajednički projekti općine Promina i Grada Drniša)	1	2	3	4	5
Uređenje dijela ugostiteljsko turističke zone „Recepcijski i informacijski punkt Roški slap“	1	2	3	4	5
Projekt „Eko-Promina“	1	2	3	4	5
Program zapošljavanja žena „Zaželi“	1	2	3	4	5
Formiranje turističke zone „Prominsko selo“	1	2	3	4	5
Uređenje gospodarskih zona: Razvođe, Mratovo, Suknovci	1	2	3	4	5

Ulaganje u pokretanje i poboljšanje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo (javni prijevoz, bankomati, pošta, ambulanta)	1	2	3	4	5
Izgradnja kompletne komunalne infrastrukture (obnova cesta, postavljanje rasvjetnih stupova, vodovod i odvodnja)	1	2	3	4	5
Poticanje ekološke poljoprivrede od strane jedinica lokalne samouprave i LAG – a Krka	1	2	3	4	5
Udruživanje poljoprivrednika	1	2	3	4	5
Poticanje školovanja stručnih kadrova prema potrebama gospodarstva	1	2	3	4	5
Korištenje EU fondova u svrhu razvoja poljoprivrede	1	2	3	4	5

Svim ispitanicima hvala na odvojenom vremenu i suradnji!

Intervju

➔ Načelnik Općine Promine

1. Prema Vašem mišljenju, kako se prostor Općine Promina promijenio u zadnjih 10 – 15 godina?
2. U kojem gospodarskom smjeru se razvija općina Promina? Na kojim djelatnostima temeljite razvoj Općine?
3. Prema Vašem mišljenju, koji su najvrjedniji resursi na prostoru Promine?
4. Prema Vašem mišljenju, koje su to komponente Promine koje djeluju kao ograničavajući čimbenik razvoja?
5. Prema Vašem mišljenju, koja su to ograničenja u razvoju Općine koja dolaze iz obližnjeg prostora, a koje su to prilike koje dolaze iz obližnjeg prostora, a Općina ih može iskoristiti za razvoj?
6. Prema Vašem mišljenju, može li poljoprivreda biti jedan od temelja gospodarskog razvoja Promine? Ako da, na koji način?
7. Prema Vašem mišljenju, može li ruralni turizam biti jedan od temelja gospodarskog razvoja Promine? Ako da, na koji način?
8. Koje mjere razvoja smatrate adekvatnim za poticanje ruralnog turizma i poljoprivrede?
9. Planirate li razvoj nekih drugih djelatnosti na prostoru Općine, ako planirate, na koji način planirate to ostvariti?
10. Kakva je prema Vama gospodarska budućnost Općine Promina?

➔ Pročelnica upravnog odjela za gospodarstvo, financije i društvene djelatnosti

1. Prema Vašem mišljenju, kako se prostor Miljevačkog platoa promijenio u zadnjih 10 – 15 godina?
2. U kojem se smjeru razvija Miljevački plato pod vodstvom Grada Drniša? Na kojim djelatnostima temeljite razvoj Grada pa i Miljevaca?
3. Prema Vašem mišljenju, koji su najvrjedniji resursi na Miljevačkom platou?
4. Prema Vašem mišljenju, koje su to komponente Miljevačkog platoa koje djeluju kao ograničavajući čimbenik razvoja?

5. Prema Vašem mišljenju, koja su to ograničenja u razvoju Miljevaca koja dolaze iz obližnjeg prostora, a koje su to prilike koje dolaze iz obližnjeg prostora, a Miljevci ih mogu iskoristiti za razvoj?
6. Prema Vašem mišljenju, može li poljoprivreda biti jedan od temelja gospodarskog razvoja Miljevaca? Ako da, na koji način?
7. Prema Vašem mišljenju, može li ruralni turizam biti jedan od temelja gospodarskog razvoja Miljevaca? Ako da, na koji način?
8. Koje mjere razvoja smatrate adekvatnim za poticanje ruralnog turizma i poljoprivrede?
9. Planirate li razvoj nekih drugih djelatnosti na prostoru Miljevaca, ako planirate, na koji način planirate to ostvariti?
10. Kakva je prema Vama gospodarska budućnost Miljevačkog platoa?

➔ **Stanovnik koji se bavi turizmom**

1. Koji je glavni razlog bavljenja turističkom djelatnošću u ruralnom prostoru?
2. Prema Vašem mišljenju, na koji Vam način gradska/općinska vlast pomoći u razvitku Vašeg posla?
3. Koje i kakve preduvjete je potrebno stvoriti za adekvatan prihvata gostiju?
4. Smatrate li da poljoprivreda u „suradnji“ s turizmom može biti kvalitetan temelj za gospodarski razvoj Miljevačko-prominskog prostora? Je li potrebna veća suradnja poljoprivrednika i osoba koje se bave turizmom?
5. Smatrate li da fondovi Europske unije mogu biti od velike pomoći u pokretanju gospodarske djelatnosti na ovom prostoru?

➔ **Poljoprivrednik**

1. Koji je Vaš glavni razlog bavljenja poljoprivredom? Jeste li se susretali s ikakvim problemima na početku?
2. Prema Vašem mišljenju, na koji Vam način gradska/općinska vlast pomoći u razvitku Vašeg posla?
3. Prema Vašem mišljenju, bi li bi Vam povećavanje turističke aktivnosti olakšalo plasman poljoprivrednih proizvoda? Na koji način uglavnom plasirate Vaše proizvode?

4. Bavite li se ekološkom poljoprivredom? Ako se bavite, koji je ključan razlog prelaska na ekološku poljoprivredu? Ako se ne bavite, što Vas „koči“ da se orijentirate na ekološku poljoprivredu?
5. Imate li želju za bavljenjem ruralnim turizmom? Ako imate, kojim selektivnim oblikom turizma se planirate baviti?